Тодоров Слава

9. октобр 2004 г.

ИДВОР

МОНОГРАФИЈА

СЛАВА ТОДОРОВ

Панчево, 2004.

Мојој мајци Јулки
и
мом оцу Предрагу
у спомен

ОПШТИ ДЕО

ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД

ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ИДВОРСКОГ АТАРА

Село Идвор се налази у југозападном делу Баната, југоисточном делу Војводине, на територији општине Ковачица. Припада групи потамишких насеља у јужном Банату. У току својих истраживања професор Бранислав Букуров је ово насеље сврстао у такозвана копнена насеља и у групу наспрамних насеља због тога што је удаљено више од 2 км од речног тока Тамиша и јер је наспрам Идвора са друге стране Тамиша подигнуто насеље Фаркаждин.

Идвор је изграђен на вишој обали лесне терасе, на додирној зони лесне терасе и алувијалне равни Тамиша. У овој зони се додирују две различите фитогеографске области. Прву чини алувијална раван, која је и нижа и влажнија, са мочварном, ливадском и слатинском вегетацијом. Другу чини лесна тераса, која је виша и сувља, покривена плодним черноземом. Простор алувијалне равни је од зачетка насеља коришћен за лов, риболов и сточарство, док лесна тераса пружа могућности за гајење различитих ратарских култура.

Рељеф идворског атара има равничарско обележје, надморска висина терена опада и у подручју тамишке алувијалне равни има вредност од 79м у потезу Трноваче, Виногради, Слатина. Највећи део равни је водоплаван, док су виши делови лесне терасе богати черноземом и користе се за ратарску производњу.

Идворски атар граничи се са атарима Ковачице, Уздина, Орловата, Фаркаждина и Сакула и заузима површину од 5685ха 42 ара и 49м. На основу извода из земљишних књига катастра општине Ковачица из 1993. године.

Геолошки састав тла

У геолошком и петрографском погледу идворски атар има велике сличности са осталим теренима Војводине.

Тектогенеза и геолошки састав тла у основи се поклапају са геолошком прошлошћу и саставом Панонског басена.

Разноврсним истраживањима и бушењима из језерске фазе Панонске регије, пронађени су наталожени слојеви доњег и горњег понта.

На основу истраживања В. Лескарева усвојене су четири фазе развоја Панонске регије: језерска, барска, копнена и речна. Од посебног значаја је копнена фаза, јер је у њој извршено навејавање леса. Последња речна фаза трајала је крајем вирма и почетком холоцена. У овој фази формирана је банатска лесна

тераса. Алувијална раван Тамиша састављена је од песка, муља и преталоженог леса, на вишим гредицама заступљен је копнени лес, док је један део лесне терасе састављен од сувоземног и барског леса са фосилима различите фауне. Из бушотина које су на овом подручју вршене, на дубини од 330м, геолошки профил чини тањи слој хумуса (до 70цм), а затим су наизменично заступљени глина, песак и шљунак у различитим слојевима, док се испод 300м дубине у геолошком профилу јавља лапор.

Климатске прилике

Територија банатског села Идвор, као део шире војвођанске регије, налази се у пространој области умереноконтиненталне климе. Веома мали распон географске ширине на којој се простире територија Војводине од 2 и минималне висинске разлике терена, условљавају постојање уједначених климатских карактеристика у целој Војводини. Отвореност војвођанске регије према северу и западу омогућавају јаче утицаје ваздушних струјања из ових праваца. Карактеристично је за ово подручје, иако је у питању релативно мали равничарски простор, да се јављају већа годишња, месечна и дневна колебања температуре ваздуха, неравномерна количина падавина током године.

Према агроклиматској реонизацији коју је извршио професор П. Катић, Војводина је подељена у десет агроклиматских реона. Територија Идвора припада шестом агроклиматском реону, реону јужног Баната.

Северну границу овог реона чине део Тамиша од Ботоша до Томашевца ка западу, изнад Фаркаждина до Книћанина и Тисе, односно Дунава на југу и Самоша на истоку.

Температура ваздуха

Температура ваздуха спада у један од најважнијих климатских елемената. У табели дајемо средње вредности температуре ваздуха на основу мерења Метеоролошке станице у Панчеву, за период од 1948 - 1970. године.

Мес.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Темп	-1	1.3	5.3	12	16.8	20.2	21.8	21.5	17.6	11.9	6.6	1.8

Средња годишња температура ваздуха у шестом јужнобанатском агроклиматском подручју, којој припада Идвор, износи 11,3°C.

Највиша температура ваздуха измерена на овом подручју

износи 40,5°C. 6. 07. 1950. године, док је најнижа температура ваздуха на овом подручју измерена 16. 01. 1963. године и износила је - 29,5°C.

Изузетно хладно време на овим просторима, у априлу месецу, забележено је давне 1852. године од стране фаркаждинског свештеника Спиридона Јовановића. Спиридон Јовановић забележио је да је два пута по два дана од 6 до 10. априла, односно од 19 до 23. априла, по новом календару, била незапамћено јака хладноћа са снегом и мразом. У том периоду, угинуо је велики број стоке и скоро све птице селице.

Температура земљишта

Температура земљишта има двојаку улогу. Делује на формирање климе на одређеном географском подручју, а посебно као агриклиматски фактор.

На основу вишегодишњих истраживања опште је познато да топлотни услови у земљишту зависе од читавог низа фактора: физичких особина земљишта (температурне проводљивости, боје и структуре тла), од конфигурације тла и висине подземних вода. За анализу температуре земљишта послужиће нам подаци Метеоролошке станице у Вршцу која је вршила мерења на ширем подручју јужног Баната. У зимском периоду године, од децембра до марта месеца, температура обрадивог земљишта се са дубином земљишта повећава, док је за време летњих месеци процес обрнут. Са повећањем дубине обрадивог земљишта, температура опада. Из тога се може извести закључак да су у летњем периоду најтоплији површински слојеви земљишта, што изузетно погодује развоју ратарских култура. Највиша температура земљишта је у јулу, а најнижа у јануару. Важна карактеристика је температурно колебање, које је у току вегетационог периода веома мало, што се повољно одражава на процес вегетације биљака у овом подручју.

Ветрови

Ветрови представљају хоризонтална кретања (струјања) ваздуха из области високог ваздушног притиска, према областима нижег ваздушног притиска. Веома су значајан чинилац у формирању и модификовању климе сваког краја, па и простора идворског атара. Имају двојако дејство, у позитивном (пренос поленовог праха) и негативном смислу (исушују тло, уништавају биљке).

На територији јужног Баната, односно идворског атара, ветрови се јављају из више праваца. Најкарактеристичнији ветар је кошава, са честином од 276%. Овај ветар је мањи огранак евроазијског

монсуна, који дува са расхлађених источних низија Европе према југу, односно Средоземног мора. Кошава има југоисточни правац и најчешће дува у зимској половини године. Припада групи слаповитих, а понекад веома јаких, олујних ветрова. Обично дува два до пет дана. Просечна брзина јој је од 20-40km/h, а понекад достиже брзину и до 100km/h у појединим ударима. Ваздушне масе струје са копна на море и доносе суво и ведро време.

Други ветар по учесталости дувања на простору идворског атара, као и шире регије јужног Баната је северозападни ветар, такозвани северац, који дува у топлијој половини године и доноси облачно време са падавинама. Честина дувања му је нешто мања него код кошаве и износи 236%, просечна брзина је око 40 km/h.

Поред ова два најучесталија ветра, на овим просторима јављају се ветрови и из других праваца као што су: западни, источни, југозападни, северни, североисточни, а најређе јужни.

Влажност ваздуха

Поред температуре земљишта и ваздуха, учесталости и јачине дувања ветрова, влажност ваздуха, која представља степен засићености ваздуха воденом паром, има значајну улогу у развоју биљног света. За јужни Банат, а самим тим и територију идворског атара, са становишта пољопривредне производње, односно ратарске производње, најзначајнија је релативна влажност ваздуха, која означава однос између постојеће водене паре у ваздуху и максималне количине водене паре коју би ваздух могао да прими при истој температури ваздуха. На основу горе наведеног, може се закључити, да је релативна влажност ваздуха у зависности од температуре ваздуха и количине водене паре у њему. Са снижавањем температуре, релативна влажност ваздуха расте, а повећањем температуре опада. На основу овог можемо закључити да је у току и зиме, као и у току ноћи, релативна влажност већа, а дању и у току лета, мања.

Пошто је Идвор део ковачичке субрегије, приказујемо податке измерене за ковачичку субрегију.

Средња годишња релативна влажност ваздуха је 77%. Најсувљи месеци су јули и август (70%), а највлажнији децембар и јануар (90%, 87%). Ако анализирамо релативну влажност ваздуха по годишњим добима, зима има највећу просечну средњу вредност релативне влажности ваздуха 88%, јесен 75%, пролеће 74%, лето 71%.

Облачност и осунчавање

Облачност се јавља као директна последица влажности ваздуха. Облачност стоји у обрнутом односу са температуром ваздуха.

Средња облачност у подручју јужног Баната и идворског атара показује тенденцију опадања од јануара до августа, док од августа до децембра облачност расте. Најмања средња месечна облачност забележена је у августу и износила је 34%, а највећа у децембру 77%. По годишњим добима, на основу мерења, утврђено је да облачност у зимском периоду достиже највећу вредност 70%, а у пролеће 56%. У току лета средња облачност је најнижа 40%, док је у току јесени 49%. Просечна средња облачност за целу годину износи 54%.

Средњи број ведрих дана највећи је у јулу, августу и септембру. Најмањи број ведрих дана у току године имају јануар, фебруар, новембар и децембар, од 2,8 до 3,1. Највеће осунчавање у овом делу јужнобанатског региона је у току лета 849,5 часова, а најмање у зимском периоду године 229,3 часа. Ако посматрамо овај регион као пољопривредни, најважнији је период осунчавања за време вегетационог периода биљака, а оно износи 1543,9 часова, што је веома повољно за развој пољопривредних култура.

Падавине и остале атмосферске појаве

Падавине или атмосферски талог су сви облици кондензоване или сублимиране водене паре који из ваздуха доспевају на Земљину површину и представљају најзначајнији климатски елеменат. Јужни Банат и подручје идворског атара имају малу просечну количину падавина у току године, а она износи око 600мм.

Према подацима Метеоролошке станице у Панчеву, највише падавина излучује се у јуну - 93мм, а најмање у октобру - 35мм. Посматрајући просечну количину падавина по годишњим добима, видимо да највећу просечну количину падавина има лето - 195мм, пролеће - 162мм, зима - 147мм, а најмање јесен са количином од 139мм.

Максимална дневна висина падавина у реону Метеоролошке станице Панчево забележена је 15. јула 1955. године и износила је 94мм, а апсолутни максимум падавина забележен у агроклиматском реону јужног Баната забележен је у мају - 257мм.

Основни облици падавина у шестом агроклиматском реону, односно реону јужног Баната су киша, град, снег, мраз и магла.

Киша се, у овом делу Баната, може излучивати у виду благог роминања и јаких пљускова. Роминање кише, карактеристично за овај реон, јавља се у току пролећа и јесени и може да траје по неколико дана, са прекидима. У току лета јављају се кратки и јаки

пљускови, који често буду праћени временским непогодама.

Град се најчешће јавља у летњем периоду године, обично праћен олујним ветром и грмљавином. Средњи број дана са појавом града, на основу мерења Метеоролошке станице у Панчеву, износио је 1,6 (период од 1954-1973. године).

Снег се јавља у зимском периоду. Средњи број дана са снегом највећи је у јануару 7,2, а најмањи у априлу 0,5. За целу годину, средњи број дана са снежним падавинама, износи 23,8. Зима има 18,7 дана са снежним падавинама, пролеће 4,3, а јесен 0,8.

Мраз као климатски елемент, најчешће се јавља у овом агроклиматском реону од октобра до марта, а изузетно ретко ван овог временског периода.

Магла је карактеристична појава у овом реону и јавља се у зимском периоду. Годишњи број дана са појавом магле износи од 15 до 45 дана.

Од укупно 643мм талога који се излучи током године, нешто више од половине (361мм) излучи се у вегетационом периоду биљака, што је најважније за развој биљног света овог агроклиматског реона.

Хидрографске прилике

Територију идворског атара карактерише богатство површинских и подземних вода. У хидрографском погледу, територија идворског атара, гравитира Дунаву, преко сливних подручја Тамиша и Тукоша.

Подземне воде

Фреатска вода или плитка издан, како се још називају подземне воде, настаје понирањем атмосферског талога и инфилтрацијом речних вода до првог вододрживог слоја. Горњи део плитке издани се мења у зависности од количине воде коју добија и губи. На подручју идворског атара кретање нивоа подземних вода у великој мери је условљен променама водостаја реке Тамиш, као и притицањем атмосферског талога (киша, снег).

На хидролошкој карти на обележеним бунарима извршена су мерења и може се закључити да се максимални водостаји јављају у пролећном делу године због отапања снега и обилних пролећних киша.

Највиши ниво подземних вода се јавља на ниским теренима идворског атара где на појединим местима подземне воде избијају на површину земље. Ова појава дешава се искључиво у пролећном

периоду због обилних падавина и високог водостаја Тамиша.

Површинске воде

Поред богатства подземних вода, идворски атар има развијену и површинску хидрографију. Површинске воде идворског атара чине река Тамиш, рукавац Тукош и велик број фокола, канала и бара, којима је атар испресецан.

Река Тамиш извире у Румунији, узводно од Темишвара и чини леву притоку Дунава. Кроз Војводину протиче у дужини од 118 км. Тамиш има једну важнију притоку у Војводини. То је Брзава, дуга 87 км, која са леве стране прима Вршачки канал, а овај скупља воду са Вршачких планина, из Малог и Великог вршачког рита, као и из планинских и алибунарских депресија.

Тамиш се улива у Дунав код банатског града Панчева, а код Ченте је спојен са рукавцем Дунава, званим Карашац. Највећи део воде Тамиша тече према Панчеву, а мањи део (до 2000м/сек) рукавцем Караш и отиче ка Сланкамену. Доњи део слива Тамиша у банатској равници налази се на надморској висини од 70-80 метара. У свом току, поред Идвора, плави поједине делове своје долине, највише у пролећном периоду. Омогућава развој рибарства и једна је од мање загађених река.

Рукавац Тукош је прокопани канал којим су пресечени већи меандри Тамиша. Тукош извире из Тамиша у пределу између Вира и Жутог места, а увире у Тамиш подно села Сакуле.

Остатке старог речног корита Тамиша чине бројне баре и ритови: Крива Бара, Узинска Бара, Ракшин Рит, Велики Бигет, Баваниште, Влашки Фок, Ристина Бара. Највећи број ових полумесечастих удубљења стално је под водом, нека од њих имају обележја језера, посматрано са становишта флоре и фауне која је заступљена на овим теренима.

Обала Тамиша

Педолошки састав тла

Утицајем разноврсног геолошког састава, вегетације, климатских и хидрографских прилика, на територији идворског атара формирани су различити типови и подтипови земљишта. У поглављу о геолошком саставу тла идворског атара и ширег подручја јужног Баната, истакнуто је да геолошки састав овог краја чине седиментне стене, лес и алувијални наноси. Поред геолошке подлоге, значајан утицај у стварању тла имали су природна вегетација краја, климатске и хидрографске прилике. Највећи значај имали су локални фактори: висина, распрострањеност и кретање подземних вода, распоред и начин излучивања талога, као и развој и распрострањеност природне вегетације. У табели је преглед површина по културама за катастарску општину Идвор са стањем у 1993. години.

Катастарски срез: Перлез
Катастарска општина: Идвор
Преглед површина по културама

	Начин коришћења површина	хектар	ар	м
1.	њиве	3697	65	43
2.	воћњаци	5	88	56
3.	виногради	9	76	78
4.	ливаде	23	83	09
5.	пашњаци	1201	11	41
6.	шуме	262	77	85
7.	трстици	121	98	68
8.	река	66	96	38
9.	бара	3	73	30
10.	неплодне површине	4	11	49
11.	спруд кућа	18	70	97
	Начин коришћења површина	хектар	ар	м
12.	насип		86	78
13.	канали	74	84	08
14.	путеви	9	26	50
15.	локални путеви	130	78	51
16.	улице	15	31	04
17.	трг		98	31
18.	гробље	2	15	70
19.	дворишта	34	28	71
	Укупно:	5685	42	49

Утицајем наведених фактора формирано је неколико типова и подтипова земљишта: чернозем, ритска црница, ливадска црница, алувијум, слатинско земљиште, језерско, барско и мочварно земљиште.

Чернозем са својим подтиповима и варијантама има највећу заступљеност у педолошком саставу идворског атара. Припада групи пољопривредног земљишта са високим производним особинама. Најважније производне особине овог земљишта су:
-већа развијеност, уједначеност и хомогена изграђеност активно-хуманог дела;
-погодан механички састав;
-хемијске особине су веома повољне; (висока карбонатност, веће залихе фосфора, калијума, азота, хумуса)
-присуство магнезијума, мангана, гвожђа, бакра и других елемената;
-повољне биолоше особине (заступљеност азотобактерија) Од више фауне у чернозему највише има глиста, роваца и текуница које значајно утичу на физичка својства овог земљишта.

Алувијално земљиште са варијантама од песковитог и забарног до заслањеног, простиру се у уском појасу Тамиша.

Ливадска црница карбонатна је заступљена на лесној тераси и на лесном платоу. Има црно-смеђу боју, дебљина хумусног слоја креће се око 70цм. При умереној влажности структура ораничног слоја је ситногрудвичаста и мрвичаста. Хумусни хоризонт веома добро прима и задржава воду. Ливадска црница карбонатна има дубок акумулативно хумусни хоризонт, веома добру структуру, врло добре водно - физичке и хемијске особине, велику заступљеност хумуса и азота као и добру снабдевеност фосфором и калијумом. Припада групи пољопривредног земљишта са високим производним особинама.

Ритска црница је карактеристично земљиште за нижа мочварна, често плављена подручја идворског атара. Просечна дубина хумусног слоја је око 45 цм. Боја површинског хоризонта је црна. Оранични слој има ситно грудвичасту структуру са примесама крупних грудви. Припада групи земљишта са тежим механичким саставом. Производна вредност је знатно нижа од ливадске црнице и чернозема.

Солоњец припада групи слатинастих земљишта. Има веома лоша механичка, хемијска и друга својства у односу на чернозем, алувијална земљишта, ливадске црнице и ритске црнице. Анализирајући структуру и педолошки састав тла на територији идворскох атара и шире регије јужног Баната, осим солоњечастог чернозема све остале површине разног чернозема могу се уврстити у најквалитетнија земљишта овог краја.

Биљни и животињски свет

Флора и фауна идворског атара у основи имају панонско обележје.

Биљни свет има основне карактеристике степске панонске вегетације. Природна вегетација у највећем делу идворског атара замењена је културним биљем. Преко 65% површинске старе природне степске вегетације преорано је и претворено у обрадиво земљиште. Највише се гаји кукуруз, пшеница, овас, јечам. На територији идворског атара развијена је такође и производња индустријског биља: сунцокрета, шећерне репе, соје, јечма пиварца. Од крмног биља заступљена је детелина. Од поврћа гаји се: кромпир, пасуљ, парадајз, лубеница и диња, купус, бели лук, црни лук, мак, мрква, першун, паштрнак, целер, салата, грашак, бундева.

Воће веома добро успева на теренима идворског атара где се гаји: шљива, јабука, крушка, орах, бресква, вишња и нешто мало винове лозе.

Шуме су распрострањене на алувијалној равни Тамиша, са обе стране реке око мртваја, бара и мочвара, око канала. у обалним подручјима Тамиша и његових напуштених меандара. Око бара, мочвара и канала, распрострањени су шумски појасеви тополе и врбе. На вишим теренима идворског атара заступљени су липа, јасен, брест, зова, дуд, храст и багрем. У сувљим деловима алувијалне равни, као и на лесној тераси, местимично се јавља природна самоникла вегетација. Распрострањена је поред путева у делимично на ораничним површинама. Важнији представници ове вегетације су штир, чичак, коприва, булка, горушица, зубача, попонац, паламида, хајдучка трава, траскот, камилица, маслачак, ђурђевак и др.

У напуштеним речним меандрима, односно, мртвајама, барама и мочварама, заступљена је хидрофилна вегетација. Међу овим биљним врстама карактеристичне су трска, сита, шевар, бели и жути локвањ, рогоз и др.

Слатинасте површине воде и пашњаци идворског атара имају карактеристичан степски карактер, са заступљеним ниским разноврсним травама и коровским биљкама, док су после обилних киша богате печуркама (гљивама), корисним за људску употребу.

Врсте и распрострањеност животињског света у идворском атару носи шира обележја банатске равнице и панонске низије. На територији идворског атара има глодара (пољски миш, хрчак, пацов, текуница), а од птица заступљени су врабац, сврака, рода, ласта, чапља, јаребица, препелица, фазан, ждрал, гуска, голуб, дивља патка, вивак, сова и друге. Животињски свет стајаћих вода и најуже околине чине водоземци и гмизавци: жаба, рак, корњача, змија, пијавица, гуштер. Од инсеката на нижим и вишим теренима заступљени су мува, оса, мрави, ваш, бува, а због непосредне близине

реке Тамиш и комарци.

Од домаћих животиња гаји се овца, крава, свиња, коњ, магарац, мачка, пас, коза, куниħ, а од живине и птица - домаћа кокош, гуска, патка, морка, ћурка и разне врсте голубова. На ливадама и пашњацима гаји се и пчела.

У Тамишу и каналима живе рибе, ракови и шкољке. Од риба најбројније су разне врсте беле рибе, шаран, сом, смуђ, штука, караш, гргеч, бели амур, линьак.

У шумама долине Тамиша, на њивама и шумарцима заступљена је разноврсна дивљач: зец, срна, лисица, ласица, фазан, јаребица, дивља патка, дивља гуска, препелица и друге. Може се закључити да је највеће богатство идворског атара у богатству биљног и животињског света.

II ДЕО

ИСТОРИЈА БАНАТА ДО XVII ВЕКА

НАРОДИ НА ТЛУ БАНАТА ДО СЕОБЕ НАРОДА

Банат је област ограничена Дунавом, Тисом, Моришом, Черном и банатским Тамишом. Ми Банатом сматрамо и северно Потамишје, које територијално наставља Банат, где су Срби дуго били веома значајан фактор.

У својој дугој историји, Банат је ретко када чинио једну управно-административну јединицу. Међутим, Банат који се наслања на етничко језгро српског народа одувек је имао у већој или мањој мери српски карактер. Нарочито се то односи на низински Банат који у ствари и чини Банат. У планинском делу Баната, српски елемент раније је био знатно више заступљен него данас.

Тријанонским уговором о миру 1919. године, припала је Југославији од укупно 28500 км², највећим делом само Торонталска жупанија, део Тамишке, само 32 општине и део Крашовске жупаније, укупно 9776 км².

Као први становници Војводине забележени су Агатирси. По једном мишљењу, они су били једно трачко племе, преци Дечана. Први, нама познати, становници ових крајева, били су Илири. Они су живели на територији између обала Јадранског мора, средњег Дунава и Епира. Римљани су по њима ту велику област назвали Илирика.

БАНАТ У ДОБА СЕОБЕ НАРОДА

Сеоба народа која је кренула покретом Хуна из Азије, германских племена са северозапада и словенских са североистика, сасвим је изменила етничку карту Европе. Основни мотив и снови ових народа нису били пашњаци и мочваре Панонске низије, већ освајање Италије и Византије, као и освајање вековима сакупљаног блага и богатства Рима и Цариграда. Хуни су степски коњички народ турско-татарског порекла. Скоро цео свој живот проводили су на коњима. Прадомовина им се налазила у Азији, у близини Кине. Кина је успела да разбије хунску државу. Том приликом један део Хуна се одвојио и, кроз капију народа, између планине Урал и Каспијског мора, кренуо пут запада покренувши многе народе од Каспијског мора и Балканског полуострва, изазвавши тако покрет разних народа познат у историји као Сеоба народа. Њихова држава била је на врхунцу моћи за време Хунског вође Атиле, „Бича божијег" (434.-453.). Након смрти Атиле, услед међусобне борбе његових синова и услед устанака разних германских племена, држава се распала, а остаци Хуна повлаче се у понтске степе.

НАСЕЉАВАЊЕ СЛОВЕНА ПО ПАНОНСКОЈ НИЗИЈИ-БАНАТУ

Већ су се некадашњи Словени - Прасловени, како бисмо их могли назвати, међусобно разликовали, па су на основу разлика настале поједине етничке групе. У доба када су се населили у Панонској низији - Банату и Балканском полуострву, наши преци у многоме су се разликовали од својих данашњих потомака. Прадомовина старих Словена била је у мочварним и шумовитим крајевима Висле, Припјета и Дњепра. Били су високи, риђи и врло издржљиви. Били су многобожци и веома гостољубиви. Живели су групно по родовима и племенима. Важне одлуке доносио је народни збор, скупштина, што говори о постојању неког облика демократије блиског анархији. Називи који су означавали власт били су: владика, челник, начелник, господин, господар, а страног порекла: кнез, кнез, жупан, бан, краљ, цар.

Водили су герилски начин ратовања у кланцима и шумама. Били су вешти у грађењу малих примитивних пловних објеката (сплавови, чамци). Бавили су се сточарством, земљорадњом и пчеларством. Пре доласка Мађара, били су најбројније становништво Панонске низије.

Срби се, са осталим Словенима, јављају у Панонској низији, па и у Банату, у V или VI веку, али су убрзо пали под власт Авара (568.). Туриски Бугари населили су Банат 678. године, тако да је Карло Велики, срушивши аварску државу (791./799.) поробио и Србе у Банату. Бугарска власт трајала је до доласка Мађара у Панонску низију (895.). Пре него што су се населили по Панонској низији, изгледа да су живели негде између Хуна и Гепида. Користећи слабости Византије, Срби су се до краја VIII века населили на Балканско полуострво до Јадранског мора, албанских планина, скоро до Солуна.

Насељени по Панонској низији, Срби су живели у родовским заједницама и племенским организацијама. На основу истраживања Шафарика и Нидерлеуа, у крају између Тамиша и Черне живели су Северени или Севери. По њима је име добила Северинска жупанија. У јужном Банату, према ушћу Мориша, живели су Бодричи. Чонгродска жупанија која се некад простирала са обе стране Мориша, добила је име по утврђењу Чонграду, тј. Црном Граду. Етничке разлике између Срба настањених северно од Дунава и Срба настањених јужно од Дунава и Саве, нису постојале или су биле минималне. Највећа разлика између једних и других Срба, била је политичка, а тек касније можда и верска. Све Словене на својој државној територији, досељени Мађари називали су Тотовима, а Србе из Рашке-Рацима.

ШИРЕЊЕ ХРИШЋАНСТВА

Срби у Банату примили су хришћанство за време бугарске владавине. Бугарски поглавица Ахтум који је био вазал мађарског краља, одржавао је везе са Византијом и примио хришћанство у Видину, „по грчком обреду" (971.). Он је у Чанаду основао православни манастир посвећен Св. Јовану крститељу и предао га „грчким монасима да га уреде по свом обреду".

НАСЕЉАВАЊЕ МАЂАРА ПО ПАНОНСКОЈ НИЗИЈИ БАНАТУ

Мађари су народ монголске расе, туринског рода угрофинске гране, уралско-алтајске језичке групе. Услед великих етничких померања кренули су почетком IX века из своје домовине Југорије, са обала реке Иртиша у Сибиру и идући према западу, прешли у Европу и населили се у Лебедији или Етелкузи, у крај северно од Црног мора, између Дунава и Дона. У Лебедији их је било око 20.000 коњаника. Потиснути од Печенега из овог краја, под вођством Арпада (895.-896.), прешли су Карпатске планине и спустили се у Панонску низију. Овде су затекли словенску Великоморавску државу, а на југу српска племена којима су тада владали Бугари. Пошто су срушили Великоморавску државу, основали су своју и проширили власт на јужне крајеве Панонске низије, где су тада владали Бугари.

Поред тежње за влашћу над Србима у Банату мађарски двор је имао и жељу да тамошње православне Србе преобрати у католичку веру. Срби су били изузетно одани православљу и светосављу, са очуваним светињама српског духа на Ћирилометодским основама. Значајан утицај имала је изградња манастира у Банату. По традицији која се чувала у манастиру Месићу (9 км од Вршца), овај манастир је основан по наређењу Св. Саве 1225. године, а организовао га је Арсеније Богдановић, постријник манастира Хиландар. Исте године основао је, по традицији манастира Златице, Св. Сава и манастир Златицу, а за старешину поставио јеромонаха Јоаникија.

СРБИ У БАНАТУ У XV ВЕКУ

Јачање српског елемента у Банату пореклом из Рашке, нарочито је осетно у XV веку. Насељавање Срба из Рашке у Банат вршила се истовремено на две речне бране, на Дунаву и Моришу. Насељавање већих размера десило се током XV века. Народ је прелазио уз династе, а такође и уз друге племиће своје крви. Народ

се обично пресељавао драговољно, али је било случајева да је на сеобу био присиљен, нарочито у ратним временима.

СРБИ У БАНАТУ У XVI ВЕКУ

Крајем XV века, Срби у Банату налазе се настањени уз две речне бране, уз Дунав и Мориш. Мађарско становништво задржало се још неко време између ова два појаса српског народа од Бечкерека према северу и ту се углавном задржало до пада Баната под Турке 1552. године. Већ тада је низински Банат имао српски карактер. Од тада на даље, Мађаре срећемо спорадично само још у понекој вароши, али бројно сасвим слабо заступљене.

Крупнији догађаји, нарочито ратови, веома су утицали на кретање нашег народа. Тако се за време мађарско-турског рата (1502./1503.) преселио приличан број нашег народа из Босне и северне Србије, нарочито из краја око Рама, Кладова и Видина између Дунава и Темишвара. Сеобе, веће или мање, угледнијих људи и обичног народа, трајали су свакако стално. Мађарске граничне и централне власти ове пресељенике називали су „прибезима". Колико су обима биле ове сеобе тешко је знати.

1552/53 године под вођством Мехмед-паше Соколовића, тадашњег румелијског санџак бега, Турци су заузели Банат.

Низински део Баната називан је „Србијом" и тај етнички однос остао је до XVIII века. 1558. године живели су Срби у Кикинди. 1561. забележено је први пут село Борча, а 1563. године, Елемир. Исте године (1563.) забележен је Орловат као пустара у околини Бечкерека. Крајем XVI века, кренуо је међу Србима у Банату велики покрет против Турака који се несрећно завршио по Србе. Покрет је кренуо у марту 1594. године међу Србима и Власима у панонским областима Ердеља према Банату, под вођством Ђорђа Сланкаменца, Дели Марка, Сегединац Саве, Петра Мајзоша (вероватно Влах). Устаници су заузели Вршац, Бечкерек, Бечеј, Тител. Синан-паша је кренуо са својом војском, поробио Бечкерек, поразио устанике код Темишвара и Порте у јужном Банату. Том приликом погинуо је војвода Јанкул, један од главних устаничких вођа. По једном запису, темишварски паша ухватио је вршачког владику Тодора Тивадића и дао га живог одерати. Пошто су угушили устанак, Турци су опустошили и поробили села и насеља. Срби у Банату били су скоро искорењени. Већ средином јуна цео Банат је био у Турским рукама. Устаници који су извукли живу главу разбежали су се на све стране. Један део прешао је у Ердељ, а други у Аустрију.

СРБИ У БАНАТУ У XVII ВЕКУ

О кретању нашег народа у првим деценијама XVII века немамо неких већих података. Око 1640. године почео је Алија, Чанадски алајбег, са интензивним насељавањем Срба у Поморишју и у крајеве северно од Поморишја. Тих година забележена су и српска насеља у овом крају. Више података имамо о Банату из 1960. и 1966. године које нам пружа познати катастиг Пећке патријаршије.

Банат је у овом времену, као и раније, а дуго времена и касније, пружао исту слику. Један од путника, при пролазу поред Баната Дунавом, забележио је, како се поред Дунава пружа огромна баруштина, више дуга него широка. Низински Банат био је преплављен мочварама, баруштинама и ритовима. Нарочито су били мочварни крајеви уз Тису и Дунав, те се због тога и нису налазила већа насеља. Велики комплекси подводног земљишта, покривени трском, рогозом и шеваром, чинили су Банат у знатној мери непроходним и слабо насељеним.

На основу катастига Пећке патријаршије 1660. године, по први пут се спомиње Идвор као насељено место.

III ДЕО

ИДВОР, А У БАНАТУ

ИСТОРИЈА ИДВОРА

Село Идвор налази се у југозападном делу Баната и југоисточном делу покрајине Војводине. Припада групи потамишких насеља у јужном Банату. Мало сеоце Идвор, поред реке Тамиш, помиње се још за време турске владавине у овим крајевима. 1660. године калуђери Пећке Патријаршије прикупљајући добровољне прилоге, дошли су и до села Идвор и увели ово село у списак давалаца прилога, а касније у захвалницу Пећке Патријаршије. На основу катастига Пећке Патријаршије од 1660-1666. године, по први пут се среће име насеља Идвор и мештани који су дали добровољни прилог као помоћ српској православној цркви. Исто тако, у познатој карти Марсилијевог од 1712. године, Идвор је уписан као насељено место.

У то време, село се налазило на месту које се и данас зове „Старо село". „На овом, мало узвишеном терену, погодном за одбрану од Турака и заштићеном од поплаве и влаге, било је изграђено неколико земуница. Мала црквица била је сачињена од брвна, (др. Милан И. Бајић). У старом селу постојао је само један сокак који је излазио на скелу на Тамишу, а даље је била ћуприја на речици Тукош." (Ј. Ердељановић, Срби у Банату). Живели су Идворци у земуницама покривеним трском или рогозом. Поред земуница становници Идвора држали су марву. 1660. и 1666. године у катастигу Пећке Патријаршије као становници села Идвора забележени су поп Сава, кнез Мата, Јанош, Стамена, Сава Степановић, Адам, И. Јован (Д. Поповић, Срби у Банату до краја XVIII века.)

О овом запису, на мало шаљив начин, Зоран Петровић, академски сликар и писац књиге „Село Сакуле, а у Банату", родом из суседног села Сакула каже:„Тако су за Томашевац кренули великим идворским путем и у Идвор стали, па смо после чули шта су све Идворци даривали, па се фале да су од села за ту свету цркву калуђерима дали 1000 аспри, а да су волове писали кнез Мата Ђагин за деда Совру, поп Сава за себе и попадију Вегелу цели грош, браћа Адам и Јован за помен матери Анки сваки по вола петака, а да буде велика служба. А удовица Стамена Тајдина за покој матери Овки, десет лаката црног сукна, оног неваљаног, а ћурчија Петко Сенђурац за оца Вулету и за матер Ерину две лисичије штављене коже и једну воловску, а да ји тамо у Пећи за те дарове макар помену кад буду велике задушнице. А ми Идворцима кажемо да су и сакуљани двапут више дали, па се не фале".

Идвор је био српско село које је имало парохију и локалну општину. По предању старих идвораца, један део становника насељен је приликом Велике Сеобе 1690. године под Арсенијем Чарнојевићем. „Деда Батикин је чуо од старих људида су они баш са Чарнојевићем дошли овамо и одмах направили земунице." (Ј.

Ердељановић, Срби у Банату).

Лета 1688.-89. Идвор је имао 40 кућа, које су те године аустријанцима на име војне контрибуције, имали да плате 800 ф. у готовом, а 120 мерица житарица и 16 волова у натури.

Село је тада припадало панчевачкој нахији, односно санџаку. По ослобођењу од Турака, Аустријанци су санџак претворили у панчевачки дистрикт. У духовном погледу, село је потпадало под Темишварску епархију.

У ратовима, Идвор је страдао 1699. године и 1716., јер је у њему 1717. године регистровано само у 4 домаћинства, односно 36 мање него 1688/89. године, али убрзо је нестало и њих. Село је изгледа сасвим запустело 1723/25. године јер се не помиње у документима из 1726/28. године и 1733. у којима се помињу сва локална насеља.

Село је током 1734/35. године поново насељено, али само делимично, што показују документа о штетама и невољама Панчевачког дистрикта.

Велика сеоба Срба
1690. године

Ратна срећа окренула је леђа аустријској војсци у рату против Турака. Турски зулум не могаше издржати српска раја (у току Аустријско-Туског рата, Срби су ратовали на страни Аустрије). 6. септембра 1690. године, Турци су заузели Ниш и том приликом поклали око 4000 српских душа. Турци су се светили Србима где год су то могли. Пошто су заузели Оршаву они су заробљене Србе, њих око 600, оковали и тако са ланцима на ногама, децембра 1690. терали да поправљају шанчеве београдске тврђаве. Крајем септембра налазило се у Београду око 40.000 Срба избеглица из Старе Србије, Шумадије, Метохије и Посавине. Највише избеглица било је из околине Приштине, Трепче, Вучитрна, Призрена, Ђаковице, Новог Пазара, Пећи, Прилепа, Призрена и Скопља.

18. јуна 1690. године одржан је у Београду збор црквених и народних првака. Поред патријарха Арсенија III Чарнојевића на збору (скупштини) су учествовали и истакнути представници српске православне цркве и истакнути представници српског народа.

На збору је решено да се Исаији Ђаковићу, епископу јенопољском да пуномоћ и да се пошаље у Беч са молбом да се српском народу даду повластице сличне онима које је имао у Турској царевини: да добије слободу исповедања вере; да на челу српске цркве може бити само православни Србин; да поглавица православне цркве може слободно вршити своје дужности; да свештеници буду ослобођени десетка; да се све наше некадашње

цркве врате под власт патријарха и да народом управљају власти које он сам изабере.

8. октобра 1690. године Београд је поново пао под турске руке, али два дана раније 6. октобра 1690. године последња група избеглица пребачена је из Београда за Сланкамен и Варадин. При пребацивању преко Дунава и Саве, избеглицама је помагала аустријска војна власт.

Један део тих Срба, пребеглих из Старе Србије, Шумадије и Метохије, по причању деде Батикиног, населио се у мало банатско сеоце Идвор.

После доласка Турака 1717. године према Комоском попису, Идвор је припадао Панчевачком округу, који је у то време имао 36 насеља са 776 домова, а ако овај број помножимо са 6, долазимо до тога да је цео Панчевачки округ, 1717. године бројао око 4656 душа.

Куга у Идвору
1736.-1737. године

Војводина, а у саставу ње и Банат, одувек су били не само позорница светских историјских сеоба и сукоба, него и епидемичких и ендемичких болести као куге, дифтерије, грудобоље, богиња,трбушног тифуса, пегавца, маларије, сушице, сифилиса, гонореје, шуге и других болести.

Од свих ових болести најопасније је била куга која се у ранијим вековима, нарочито у средњем веку, јављала у Европи, па и у нашим крајевима, доста често. Обично је долазила из Азије, одакле је преношена робом (текстилом, дуваном). У XVIII веку јавља се куга у хабзбуршким земљама, у неколико махова, тако да је 1708. године беснила у нашим крајевима у толикој мери да народ мртве није закопавао.

Већих размера, јавила се куга 1738. године. Куга се јавила у Ердељу, почетком 1738. године. Један део војника који је дошао из Ердеља, пренео је болест у Темишвар, а одатле се убрзо раширила по целом Банату. Од куге 1738. године нарочито су страдали Панчево и околина. Поуздане податке о броју страдалих од куге имамо за Бечкеречки округ, а у оквиру њега и за Идвор. У овом округу било је становништво готово преполовљено. Од 944 пореских глава, од куге је умрло 304, а чељади двоструко више. Укупно 719 душа.

Број умрлих од куге 1736./37 у бечкеречком срезу

Име	Порески обезник	Породичних обвезника умрлих од куге	Осталих од куге умрлих	Пореских обвезника од Турака одведених
Акач	81	27	69	17
Арадац	60	17	66	3
Бечеј	56	17	53	15
Бечкерек	40	24	36	9
Ботош	14	5	14	1
Бочар	-	-	-	-
Елемир	50	16	46	5
Ечка	30	8	15	3
Идвор	40	15	45	-
Јанканд	18	4	6	-
Кумане	28	8	14	11
Модош	57	19	47	-
Орловат	36	15	25	-
Пардањ	46	13	34	-
Сенђурађ	27	1	4	-
Сечањ	33	13	19	-
Сига	55	32	48	-
Фаркаждин	27	15	32	2
Чента	37	16	19	7
Шимуђ	34	11	23	9
УКУПНО:	842	304	719	82

Мало банатско село Идвор било је преполовљено кугом. Од 40 порезних обвезника умрло је 15, а остало чељади 45 душа.

„У рату 1737.-39. године у којем се пише да је Идвор новонасељено место и да је 1736. године имало 12 домаћинстава, од којих је куга 1738. године поморила 4, тако да их је преостало само 8. Тада је, додаје се, од куге умрло још 6 особа, па су три куће сасвим запустеле. У току рата аустријска војска од села је одузела 3 коња, 1 вола, 14 свиња и 17 кошница пчела. Изгледа да је село тада скоро потпуно запустело јер се његово име налази на списку пустара Панчевачког дистрикта из 1739./40. године. Пустара Идвор је већ тада припадала Бечкеречком дистрикту. Године 1751/52. Идвор је поново насељен, овога пута Србима из Потамишја и Потисја и одмах је укључен у Српску регименту Баната, у којој је

остао до 1773. године. Када је ушао у састав нове Илирске границе (Срета Печенацки, Панчевачки дистрикт)."

ПРЕСЕЉАВАЊЕ ИДВОРАЦА СА СТАРОГ СЕЛА НА САДАШЊЕ МЕСТО ПОСТОЈАЊА ИДВОРА

Појавом куге (1736.) на овим просторима, Идвор је десеткован. Како би се заштитили од куге, мештани Идвора се пресељавају јужније од првобитног места становања.

„О години 1736. као години оснивања Идвора не зна се ништа. Уз Тамиш су најпре насељавана села која су, веле, настањивана Србима што су дошли са Чарнојевићем (?), и та су села најстарија", (Ј. Ердељановић, Срби у Банату). Староседеоци и касније досељено становништво, које су чинили граничари са својим породицама, изградили су 1743. године по Аустроугарском систему типично породично насеље.

У центру села налазила се црква, а око цркве простор за вежбалиште граничара. Око вежбалишта налазила се и зграда управе. Прва нумера у новом селу био је Велики бирт. Према периферији насеља изградили су граничари своје породичне куће. Када су власти узеле ушоравати село и наређивати да се зидају куће, те дајући пример зидајући за своје колонисте зграде, почеле су се правити куће од набоја и цигле. Овакав тип изградње насеља омогућавало је брзу мобилизацију граничара и веома лако преношење наређења.

„Промене у начину становања и грађењу кућа и села, настала је тек у време оснивања Војна границе на Дунаву 1773. године. До тада је свако себи изграђивао стан како и где је хтео, а од тада је Војна власт прописивала ушоравање села и стварање улица. Плацеви за грађење кућа били су правоугаоног облика, један до другог ослоњени и морали су бити ограђени."(Црепаја 1660.-1918; Петар Идворац).

„Гробље новог Идвора основано је на месту где се и данас налази". (Ј. Ердељановић, Срби у Банату). Прве фамилије насељене су око Великог бирта и цркве и то велике фамилије. Велики бирт отворила је фамилија Буковала. Били су Ђинцари и веома богати, трговали су храном. Некада су Тамишом пловиле лађе Буковала натоварене дрвима и храном и извозили чак до Сиска.

Запис на месту старог Идвора

СЕОБА СРБА ИЗ ПОМОРИШЈА И ПОТИСЈА У БАНАТ (ИДВОР) И РУСИЈУ

Пожаревачким миром од 21. 07. 1718. године и Београдским миром од 18. 09. 1739. године Поморишка и Потиска Граница постале су беспредметне, јер се војна граница морала померати на Дунав. 1740. године ставила је Марија Терезија на дневни ред питање Поморишке и Потиске границе.

Законским чланом XVIII од 1741. године решено је да се Потиска и Поморишка граница развојаче, а насеља припоје ранијим жупанијама. Због насталих ратова ово се могло извести 1750. године. Овај члан закона био је стилизован тако да се развојачење није морало спровести одмах, него током времена.

Највише тешкоћа задавало је питање где ће се сместити развојачено становништво. 1747. било је решено да се граничари из Поморишја преселе у Банат. 28. марта 1749. године позвани су управници банатских округа да се договоре о мерама и размештају Потиских и Поморишких граничара. 15. августа 1750. године донета је одлука да се има развојачити и остали део Поморишке границе. Граничарима је дат рок до Михоља дана 1751. године, да одлуче да ли ће постати „милитари" или „паори". На скупу, на којем су се састали депутирци из свих насеља Поморишке границе упућена је представка митрополиту Павлу Ненадовићу са молбом да обавести највишу државну власт како они „нокогде захтевали, нити сада захтевамо у паорски ред уступити, на како прадједи, дједи, отци и братија наша, која по заклетви право и вјерно всевсетлејшему дому Аустријском за благочестије, закон и церкви наша, на овом грунту служили, и крв своју нештедно проливали, к тому же и котрибуцију плаћали", то они „у напредак до последније капи крови, на овом истом грунту" и чину милитарском служити обешчајем сја, па

моле:

Да се Поморишка крајина не инкорпорира Мађарској „будући да му од толико многих љет у овој крајини населили сја; прадједи, дједи наши овдје помрли и ми изродили сја и ова места и десјатократно крвију нашој искупили јесмо".

„Ми сви скупа један крат за свога, један за свијех, и вси за једног говорим јако милитари бити желајем и не хошчем за имје и почтеније наше од себе отвергнути и паори бити ни под један начин", па желе да буду „милитари". „Аки привилегиратиј народ" и да владару „оружјем здје служим и на вјечноје поруганије наше паори не будем", али ако већ морају да се селе то моле да им се каже где треба да се селе, и када то треба да буде;

Ако се то не утврди, да их оставе на досадашњим местима „и не преселивати сја семо и тамо јако најпоследњејши народ на превелико и тјашкоје поруганије наше."

Митрополит Павле Ненадовић је у име српског народа поднео молбу да се границе не укидају. Опуномоћени агент српског народа у Бечу Оренги, пошто се о овој ствари обавестио на надлежном месту, одговорио да се не инкорпорира народ него само територија, а да је сваком остављено на вољу како ће се определити. Да би сазнала вољу народа, власт је овом питању одредила плебисцит али трудећи се да се народ изјасни у корист развојачења ових граница.

Почетком новембра изјаснило се пред плебисцитном комисијом из Потиске границе преко половине, док су се из Поморишке границе скоро сви изјаснили за војнички сталеж. За војни сталеж гласало је из Глоговца 122, из Мандејлока 59, Надлака 320, Павлиша 101, Печке 466, Суботхеља 105, Семлака 146, Чанада 196, Чичија 53 и Шејтина 113. Укупно 1881 човека.

Како Марија Терезија није хтела да одустане од своје одлуке, они који су се при плебисциту изјаснили за граничарску службу, распродали су своју имовину у бесцење и почетком марта кренули у маси од 2.200 породица преко Мориша, а један део из Бачке у јужни Банат. Један део Срба из Потисја и Поморишја насељен је на територију Великог Уздина, Ковачице, Црепаје и Идвора (1751./1752).

„1751./1752. године насељен је Србима из Поморишја и Потисја. 1752. године налазило се у Идвору под двојном управом 327 људи. Изгледа да је становништво било са разних страна. То судимо по пореклу свештеника. 1767. године били су Идвору свештеници: Павле Путић из Шејтина, Јован Симић родом из Сомбора и Никола Петровић родом из Гроцке у Србији." (Д. Поповић, Срби у Банату до краја XVIII века.)

Један, и то знатан део граничара није хтео да остане у Аустрији него је кренуо у Русију. Сеоба није проведена одједном. Први је кренуо у Русију Хорват. Он је кренуо септембра 1751.

године. Са њим је пошло само 218 душа, али су за њим пристизале мање и веће групе, тако да је његова група до пролећа 1752. године порасла на 1000 душа. Друга група под Шевићем кренула је годину дана касније, септембра 1752. године. Ова група била је најјача: бројала је око 800 људи, а са њом је прешао и већи број официра. По извештају генерала Енгелсхофена од 27. јула 1751. године одселило се из Поморишке границе: из Глоговца 180, из Мондејлока 85, из Надлака 359, из Павлиша 106, из Печке 578, из Сабадхеља 115, из Семлака 149, из Чанада 182, из Чечина 25, из Шејтина 133; дакле 1917 душа.

Марија Терезија

Може се сматрати да се са Србима одселио и један број Румуна и Мађара. Исељени Срби населили су се у крају између речице Синюхе, и река Буга и Дњепра, а нарочито уз Дњепар. Исељеници из Поморишке границе су нека од својих насеља називали именима насеља која су напустили у ранијем крају као: Глоговац, Мондејлок, Надлак, Павлиш, Семлак, Чонад. Према питању Пишћевића српска насеља су веома лепо напредовала „да су наши генерали Хорват у новој Србији, а Шевић и Прерадовић Славјано, учинили од

пустиње земљу обећану насељену, обрађену, оплемењену и плодом земаљским изобилну".

Да би се спречило исељавање, издала је Марија Терезија тзв. „Казнени патент" против агената, њихових помагача и исељеника по којим су имали бити кажњени па чак и на смрт вешалима осуђени. Сеобу Срба у Русију на литерарно уметнички начин веома лепо је описао у делу „Сеобе" српски писац Милош Црњански рођен у Чонграду, а детињство провео у Иланци, Банатском селу близу Идвора.

Патентом од 23. октобра 1751. године обавестила је Марија Терезија српски народ и граничаре, да је развојачење Поморишке и Потиске границе у интересу државе, те да се војна граница има померити на Дунав, а да ће „ратничком српском народу" бити учињено што се може, да ће добити земљу али где, то зависи од њене воље, а не од тврдоглавог избора поданика. Уједно су граничарима учињене знатне пореске олакшице.

Формирање банатске земаљске милиције

Пошто се овај део Баната населио граничарима, пришло се уређењу границе. Конвенција од 20. октобра 1750. године и едикт од 23. октобра 1751. године, чинили су основ земаљске милиције у Банату. Власт 5. априла 1752. године циркуларом објављује да они који желе да остану војници, могу бити увршћени у земаљску милицију. Земаљска милиција се у погледу јурисдикције налазила у врло сложеном стању.

У политичко-административним стварима била је подложна земаљској администрацији, у војном дворском ратном савету; у економском и финансијском погледу дворској комори, а у црквеним надлежностима Илирској дворској депутацији.

Основна дужност граничара била је да у мирно време врши службу на кордону, у ратно доба ратну службу, у земљи и ван земље, али док се они налазе на бојишту, њихови у кући имају остати ослобођени од дажбина, а породице погинулих добијаће помоћ за своје издржавање

29. октобра 1753. године подељена је земаљска милиција у шест компанија: Врањево са Карловом и Куманима; Велика Кикинда са Малом Кикиндом; Мокрин са Кањижом и Крстуром; Меленци са Торашем; Идвор са Ченгом и Ботош са Томашевцом и Перлезом.

Целокупне компаније бројале су 3.583 граничара које пешака (хајдука), које коњаника (хусара). Седиште штаба банатске милиције било је у Кикинди (1754), а седиште компаније било је у Идвору.

Најмањом компанијом, која је обухватала Идвор и Ченту, заповедао је капетан Михаило Зодинка (Соринка). Ова је бројала 327 граничара. (Д. Поповић, Срби у Банату до краја XVIII века).

Формирање илирског (српског) граничарског пешадијског пука

Како је Банатска земаљска администрација занемарила војну спрему милиције, то је дисциплина у милицији знатно попустила па је милиција постала готово неупотребљива. Са друге стране, распоред појединих компанија био је веома далек, компаније од Кикинде до Ченте и Идвора биле су у слабој вези, а постојала је опасност од рата са Турцима. Наређено је да се у овом делу Баната хитно формира Илирски пешачки пук. Формирање овог пука поверено је Арсенију Сечујцу. Предвиђено је да пук има 12 компанија. Дефинитивно разграничење између појединих граничарских и провинцијских места извршено је 1770. године, а 1773. године уступљена је територија овом пуку: Орловат, Падина, Перлез, Томашевац, Фаркаждин, Чента од околних места Идвора као и сам Идвор.

Формирање немачког граничарског пешадијског пука

Пошто је 1764. године био формиран Илирски граничарски пук, пришло се формирању Немачког граничарског пука. За овај пук биле су одређена места: Брестовац, Гај, Глогоњ, Дубовац, Ковин, Омољица, Острово, Српско и Немачко Панчево, Плочица и Сефкерин и Старчево. 1765. године узети су у овај пук Опово и Сакуле, а 1773. године додељени су територији овог пука: Алибунар, Владимировац, Добрица, Иланца, Јарковац, Маргитица, Маријево село, Орловат, Падина, Перлез, Селеуш, Сенмихољ, Сига, Томашевац, Уздин, Фаркаждин, Чента и Идвор.

1764. године Панчево је постало средиште штаба Немачког банатског пука. 1767. године Немачко-банатском пуку припојена и Ковачица и била средиште једне чете. 1779. године Банат је инкорпориран Мађарској.

Сеоба Срба из кикиндског дистрикта у Идвор

Са намером да се граница пребаци са Тисе на Дунав, народ је био опет веома узнемирен, ваљало се опет селити. Увидевши да би поновна сеоба била нечовечна и нељудска, власт је обавестила становништво, да ће они који не буду желели прећи у граничарску службу на Дунав, добити одређене привилегије. 12. новембра 1774. године објавила је Царица Марија Терезија Кикиндски-Крунски Дистрикт који се састојао од 10 места. Врањево (спојено са Новим

Бечејем), Башаид, Јозефово (Нови Кнежевац), Карлово (Ново Милошево), Кикинда, Крстур, Кумане, Меленци, Мокрин и Тараш. Први магистрат инстаурисан је 14. и 15. фебруара 1776. године. Поред фискалних олакшица становништву дистрикта остављена је на уживању и заузета земља. Укупно земљиште је премерено и уведено у грунтовне књиге. За средиште власти одређена је Кикинда која је подигнута на степен варошице.

Најважнија одредба из привилегије била је она којом се дистриктском становништву свечано обећано „да никад неће бити продани, заложени или на који начин отуђени."

Приликом формирања Кикиндског дистрикта 1774. године, становници дистрикта који су хтели да и даље остану у граничарској служби, иселили су се у Војну границу. Тада се из дистрикта иселило 460 породица, и то: из Кикинде 201, Меленаца 115, Кумана 36, Врањева 26, Тараша 20, Мокрина 5, Карлова 44, Мала Кикинда 2, и Крстур 2 породице.

Ове породице населиле су се у Сакуле, Баранду, Ченту, Сефкерин, Перлез и Идвор.

„1767/1770. године населили су се у Идвор Срби из кикиндског краја. 1782. године Идвор је имао 1319 православних душа." (Д. Поповић; Срби у Банату до краја XVIII века)

Индивидуална расподела земље идворским граничарима

Колико је засад познато, садашњи Идвор је насељен Србима из Поморишја и Потисја 1751/52. вероватно на месту или пак у непосредној близини старог Идвора, који је био ишчезао после 1717. године, али је ново село одмах постало једно од највећих насеља у околини. Већ 1763. имало под војном управом 327 људи, који су, иначе, сви били под командом мајора Михајла Соринкића. Уопште узев, тадашњи Идвор је у сваком погледу био знатно место, а пре свега по својој величини, па је штавише у њему било и седиште компанија. Али упркос томе, о овом селу се и данас врло мало зна, па би нам добро дошао сваки нови документ о њему, а један од таквих је сигурно и овај који се овде публикује. Тај документ се сад налази у бечком Ратном архиву, а односи се на расподелу земље граничарским домаћинствима Идвора у 1769. години. Вредност му је утолико већа што је у њему одређеним редом забележено свако појединo сеоско домаћинство, управо име и презиме његовог старешине, односно колико је које од тих домаћинстава добило земље, тако да из акта сазнајемо не само за расподелу некретнина, већ и за сва сеоска домаћинства која су у то време у селу живела и добила земљу. Не знамо тачно како је преглед настао, али је сигурно да је сачињен у вези са расподелом

грунтова и реконструкцијом насеља, која је тада планирана, а нешто касније и изведена. Па ипак се може претпоставити да је преглед написан у звању Високог ратног савета, али по подацима добивеним са терена.

Акт се данас налази у већ поменутом Архиву (Kartensammlung, GIh, 242), а гласи:

Austheilungs Tabella
Über das Militar Orth Idvor, wie dessen Terain an die nachstehende Individa A(nno) (1)769. vertheillet worden ist, als

N. v. P.	Nomina der Mannschafft	Köpffe	Vertheilter Terain Ackerbau in 4 Abtheilug auf 2 Jahr Erstes Jahr sub. Litt. A	B	Zweites Jahr sub Litt. C	D	Wiesen E	Summa
			Joch a 1520 Quad. Klaffter					
1	2	3	4	5	6	7	8	9
001	Vuka Sekezov	3	13.5	14.5	13.5	13.5	18	73
002	Kirsta Alesicz	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	64
003	Abram Stoitcz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	19	73
004	Jovan Buskar	2	9.0	9.0	9.0	9.0	13	49
005	Jovan Szakicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
006	Arsin Nicolicsin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
007	Gyurat Stanojev	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
008	Arsen Szebicz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
009	Marco Mercsavi	3	14.5	13.5	13.5	15.0	19	75.5
010	Dragoje Banovicz	1	4.5	4.5	4.5	5.0	6	24.5
011	Anta Suglovaczky	1	4.5	4.5	4.5	5.0	6	24.5
012	Koja Borsicz	3	13.5	13.5	13.5	15.5	18	74
013	Tyra Szavakov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
014	Bosa Devicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	21	75
015	Blagoje Philipovicz	2	9.0	9.0	9.0	11.0	12	50
016	Sima Bukov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
017	Daniel Petricicz	3	13.5	13.5	13.5	15.0	18.5	74
018	Lasar Orlicz	1	4.5	4.5	4.5	5.0	6.5	25
019	Sima Milicsin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
020	Alexa Markovicz	3	14.5	13.5	13.5	13.5	18	73
021	Vasa Sekesov	2	9.0	9.0	9.0	12.0	12	51
022	David Klisko	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
023	Marco Milincsev	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24

024	Ivan Damijanov	1	4.5	4.5	5.5	4.5	6	25
025	Jeremia Kapunecz	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
026	Thoma Sekesov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
027	Petar Stojanov	4	18.0	18.0	18.0	18.0	24	96
028	Sava Forgicz	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
029	Thodor Svedicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
030	Mihaila Loncsarsky	3	13.5	14.5	13.5	13.5	18	73
031	Jovan Miskovicz	1	4.5	5.5	4.5	5.0	6	25.5
032	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
033	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
034	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
035	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
036	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
037	Radosav Grosdanicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	21	75
038	Jova Kuzik	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
039	Gaja Nikolicsin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
040	Pavel Buticz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
041	Lasar Vukovliev	4	18.0	18.0	19.0	22.0	24	101
042	Lasar Malenicsicz	2	9.0	9.0	9.0	12.0	12	51
043	Marco Mediavin	4	18.0	18.0	18.0	27.0	24	105
044	Maxim Csordicz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
045	Lasar Danicz	1	4.5	4.5	4.5	5.0	6	24.5
046	Daniel Kalailia	3	13.5	13.5	13.5	16.0	19	75.5
047	Gaja Svirecz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
048	Pavao Pavlovicz	1	4.5	4.5	4.5	5.0	6	24.5
049	Nicola Marianovicz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
050	Moja Beczarsky	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
051	Nenad Stankicz	3	14.5	14.5	13.5	14.5	18	75
052	Lasar Igracsev	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
053	Militlo Lasicsicz	2	9.0	9.0	9.0	25.0	12	64
054	Mihailo Pavlitiov	2	9.0	9.0	9.0	9.5	12	48.5
055	Mihailo Pilicz	3	13.5	13.5	13.5	14.5	18	73
056	Jovan Sumbra	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
057	Zacharia Nicolicsin	2	9.0	9.0	9.0	9.5	12	48.5
058	Stephan Philipovicz	2	9.0	9.0	10.0	9.0	13	50
059	Jovan Vukovicz	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
060	Schivan Rainicz	2	9.0	9.0	11.0	9.0	13	51
061	Poras Gyuricskov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
062	Stojan Stojakov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
063	Stojan Stojancsev	1	4.5	4.5	4.5	5.5	6	25

064	Janco Schivanov	2	9.0	9.0	9.0	11.0	12	50
065	Arsin Dakicz	2	10.0	10.0	9.0	9.0	12	50
066	Nicola Svirez	2	9.0	9.0	9.0	10.0	12	49
067	Jovan Gojkov	1	4.5	5.0	4.5	4.5	6	24.5
068	Dmitar Rakin	3	13.5	15.0	13.5	54.5	18	114.5
069	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
070	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
071	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
072	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
073	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
074	Mihailo Cserban	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
075	Anton Branovacsky	4	18.0	23.0	18.0	53.0	24	136
076	Jubilirter Rittmeister							
	Arsen Boskovicz	3	13.5	15.0	13.5	13.5	25.5	67.5
077	Kirsta Kraliv	2	9.0	10.5	9.0	9.0	12	49.5
078	Jovan Simonovicz	1	4.5	10.0	4.5	11.0	6	36
079	Vasa Kalocsik	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
080	Lasar Sugicz	1	4.5	4.5	4.5	12.0	6	31.5
081	Ninko Syllasky	2	9.0	10.0	9.0	13.0	12	53
082	Jovan Petrov	1	4.5	4.5	4.5	7.0	6	26.5
083	Stephan Gyukicz	2	9.0	9.0	9.0	10.0	12	49
084	Ignat Pericsin	3	13.5	13.5	13.5	14.5	18	73
085	Nicola Poppicz	1	4.5	4.5	4.5	25.0	6	44.5
086	Arsen Prodancsev	2	9.0	9.0	9.0	24.0	12	63
087	Stojan Vulctin	2	9.0	9.0	9.0	10.0	13	50
088	Damian Sersik	2	9.0	9.0	9.0	22.0	12	61
089	Ivan Jovanovicz	4	18.0	18.0	18.0	21.0	24	99
090	Stephan Jovicz	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
091	Mihailo Josimov	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48.5
092	Pavao Peczegatty	2	9.5	9.0	9.0	11.0	12	50.5
093	Jovan Csugicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
094	Pavao Csurcsia	2	9.0	9.5	9.0	13.0	12	52.5
095	Gligoria Popovicz	5	22.5	22.5	22.5	28.0	32	127.5
096	Moicilo Mischin	2	9.0	9.5	9.0	14.0	12	53.5
097	Vasa Keliacsky	2	9.0	9.0	9.0	12.0	12	51
098	Gavra Szubicsicz	1	4.5	4.5	4.5	10.0	6	29.5
099	Strajnia Lischin	4	18.0	19.0	18.0	32.0	24	111
100	Schivan Belicz	1	4.5	5.0	4.5	4.5	6	24.5
101	Mihailo Mucsinov	2	9.0	9.5	9.0	9.0	12	48.5
102	Jovan Boskov	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48

103	Sava Talianov	1	4.5	5.0	4.5	4.5	6	24.5
104	Nachwachs	1	4.5	5.5	4.5	7.0	6	27.5
105	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	7.0	6	26.5
106	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	7.0	6	26.5
107	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	7.0	6	26.5
108	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	7.0	6	26.5
109	Kosma Veselicz	2	9.0	9.0	9.0	19.0	12	58
110	Todor Belicz	3	13.5	14.5	13.5	13.5	18	73
111	Arsa Mladinov	3	13.5	13.5	13.5	18.0	19	77.5
112	Pavao Kapunez	3	13.5	13.5	13.5	15.0	18	73.5
113	Marco Schivanov	3	13.5	13.5	13.5	21.0	18	79.5
114	Vuiza Glogovacsky	6	28.0	27.0	29.0	38.0	36	158
115	Andria Zinzar	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
116	Jovan Kapunecz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
117	Prodan Radojcsin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
118	Pera Russov	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
119	Josa Szabov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
120	Matha Radin	2	9.0	9.0	9.0	9.0	13	49
121	Nikola Sylasky	2	9.0	9.0	9.0	12.0	9.0	51
122	Petar Dokin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
123	Mihailo Vukov	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
124	Jovan Kirstenoicz	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
125	Stanka Jokovicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	73
126	Gyura Csarkov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
127	Jovan Udovicsicz	2	9.0	9.0	9.0	10.0	12	49
128	Jekon Kerrekes	2	9.0	9.0	9.0	10.0	12	49
129	Sava Subatellicz	2	9.0	9.0	9.0	12.0	12	51
130	Maxim Csinicz	2	10.0	9.5	9.0	12.0	12	52.5
131	Kosma Stojkovicz	2	10.0	9.0	9.0	12.0	13	51
132	Naum Stojkovicz	2	9.0	10.0	9.0	16.0	12	56
133	Arsin Illisev	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
134	Nenad Uroschev	1	4.5	5.5	4.5	10.0	6	30.5
135	Gruja Simrak	1	4.5	6.5	4.5	14.0	6	35.5
136	Vasa Radakov	1	4.5	5.5	4.5	4.5	6	25
137	Rista Zwejn	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
138	Damian Firianez	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
139	Vitan Kapunez	2	9.0	9.0	9.0	9.0	12	48
140	Jovan Gyugicz	2	9.5	9.0	9.0	9.0	12	48.5
141	Nachwachs	1	5.5	4.5	4.5	4.5	6	25
142	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24

143	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
144	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
145	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
146	NicolaDamianov	1	5.5	4.5	4.5	4.5	6	25
147	Illia Sorinkicz	1	6.5	4.5	4.5	4.5	6	26
148	Mihaila Ludaja	1	5.5	4.5	4.5	4.5	6.5	25.5
149	Jovan Petkov	1	5.5	4.5	4.5	4.5	6.5	25.5
150	Radojza Sorinkicz	3	14.5	13.5	13.5	13.5	18	73
151	Nahod Kapunez	3	14.5	13.5	13.5	13.5	18	73
152	Thodor Kalin	2	9.0	9.0	9.0	10.5	12	49.5
153	Nikola Bersiakov	1	4.5	4.5	4.5	6.0	6	25.5
154	Josa Dovatov	3	13.5	13.5	13.5	15.5	18	74
155	Kosma Smirakov	2	10.0	9.0	11.0	10.0	12	52
156	Nicola Batjanov	1	5.5	4.5	4.5	5.0	6	25.5
157	Sivan Thesicz	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
158	Ninko Stojakov	1	6.5	4.5	4.5	4.5	7	27
159	Atim Jovanov	4	20.0	18.0	18.0	18.0	24	98
160	Vasa Bersiakov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
161	Vuja Bosticz	3	14.5	13.5	13.5	18.0	18	17.5
162	Jovan Kapetanov	2	9.0	9.0	9.0	13.0	12	53
163	Mihailo Sarkov	3	13.5	13.5	13.5	13.5	18	72
164	Gyura Perpacsez	2	9.0	9.0	9.0	10.0	12	49
165	Gyuricza Simrack	2	10.0	9.0	9.0	12.0	12	52
166	Mija Syllasky	1	4.5	4.5	4.5	6.0	7	26.5
167	Sivan Berziakov	1	5.5	4.5	4.5	8.0	6	28.5
168	Ranko Nikolicsin	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
169	Thodor Hariatanov	1	4.5	4.5	4.5	8.5	6	28
170	Pavao Bosniakov	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
171	Sava Stojanov	1	6.0	4.5	4.5	4.5	6	25.5
172	Alexa Gyuricsa	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
173	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
174	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
175	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
176	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
177	Nachwachs	1	4.5	4.5	4.5	4.5	6	24
178	S u m m a	320	1467	1478.5	1449	1780	1949.5	8124

Као што се види, овај акт је без тачног датума, али нам је позната година у којој је сачињен, па не може бити никаквог двоумљења око тога. Даље, кућни бројеви су тек имали да се уведу, али је и поред тога видљиво да је у селу 1769. године

било укупно 157 домаћинстава, односно кућа, док је расподелом земље обухваћено 177 домаћинстава, дакле 20 више него што их је у том тренутку заиста било. Но тих 20 домаћинстава отпадају на подмладак, тј. на она домаћинства која су наскоро имала да се изделе и да заснују своје сопствене домове. Самих граничара је тада укупно било 320, тј. 1,9 односно 1,7 по домаћинству, већ према томе да ли се ради о већ постојећим или пак и о постојећим и о будућим, потенцијалним домовима. И тако је издељено укупно 8.124 кј. земље на 177 домаћинстава, то је свако од њих у просеку добило скоро по 45,9 кј., док су стварни, појединачни индивидуални имеци били веома различити, зависно од тога колико је која кућа имала или требало да има војника и сесија, управо сесионих делова чије површинске вредности, да тако кажемо, ни иначе нису биле увек исте. А што се тиче самих сеоских делова, обележених редним словима абецеде, изгледа да су површине под A, B, C и D представљале оранице, а под E ливаде и пашњаке. Но, док су површине под E исказане заједно, пошто су се користиле сваке године, оранице су због плодореда означене са A–B и C-D, јер су, како се замишљало, имале да буду засеване сваке друге године.

„Село Идвор било је на месту Старог села до 1795. године, а тада се преселило на садашње место". (Ј .Ердељановић; Срби у Банату)

Овде аутор мисли на већину становништва Идвора јер се један део становника Идвора задржао на Старом селу до 1988. године, а то се односи на идворске Цигане, фамилије (синове) Недо Јована и Недо Траила Сима.

1801. године Идвор има 148 домаћинстава и 1103 становника, од тога 591 мушкарац и 512 жена. Домаћинства поседују 6.397 кат.ј. и 1.363 кв.хв. земље, 3.395 кј 646 кв.хв. оранице, 1.414 кј ливаде, 1.522 кј и 1.100 кв.хв. пашњака, 63 кј и 50 кв.хв. винограда, 2 кј и 1.157 кв.хв. баште. Село има две парохоје и две парохијске сесије од којих свака броји по 42 кј земље, од тога 24 кј оранице, 8 кј ливаде, 8 кј пашњака. Свештеници су били Јован Симеоновић и Петар Павловић, сваки прима плату од 50 форинти и 28 крајцара годишње. (Зборник МС за историју 15/1977 НС)

20. јула 1839. године, као успомену на старо место становања, Идворци су подигли Запис (споменик) од цигала. На њему, на старословенском језику пише да је ту била црква све до 1795. године.

Расељавање диштруктуалног становништва као да је мање текло појединачно, а више јатомице.

Свакако, тог расељавања је навише било у првим годинама диштрикта, када су се многи становници селили у границу. У архиву Карловачке митрополије се налази исказ илирских породица које из диштрикта прелазе у милицију. Тај исказ датиран је 15. фебруара 1776. године, управо у дане инстаурације Дистрикта. Мислимо да је

то исказ породица које су пријавиле да ће прећи у милицију, а још нису прешле. Према томе, исказ не мора бити сасвим тачан. Наиме, у једном циркулару из 1778. године спомињу се „људи који нису били писали за милицију, а за милицијом отишли".

Ове бројеве са наколико незнатних измена, наводи и Сентклараи. Он тврди да су се исељени настанили у Сакулама, Идвору, Баранди, Ченти, Ботошу, Сефкерину и Перлезу (В. Стајић).

Ево тог приказа:

Назив места	Породица или домови
Мокрин	5
Велика Кикинда	201
Карлови	44
Врањево	26
Кумани	36
Гараш	19
Меленци	114
Мала Кикинда	2
Крстур	2
СВЕГА:	449

Епископска конвенција о врсти пореза коју су становници диштрикта плаћали 25. ОКТОБРА 1770. године

Износи су дати у форинтама и крајцарама.

Општина	У име општине	Ф.	К.
Велика Кикинда	Павле Веселић Јован Влајнић Теодор Ђурђија	150	54
Мала Кикинда	Паво Миладинов Јован Милин	34	48
Мокрин	Тоша Човин Мих. Лазић	99	9
Јозепово	Раса Гегин Адам Алексин	18	9
Крстур	Милета Проданов Лазар Јосимов	15	54
Врањево	Сима Велисављев Петар Цацин	54	9
Карлово	Атанас Ђуричић Јован Живани	32	51
Кумани	Игњат Трифунов Петар Жегарац	42	36
Тараш	Лаза Марков Никола Остојин	21	9
Меленци	Петар Бранић Паво Видић	93	45
Ботош	Деја Ђуричић Лазар Стефановић	64	39
Стиге (Перлез)	Стојко Радивојевић Марко Милиновић	28	30
Идвор	Гаја Свирчев Јован Валентин	53	40,5
Леополдово (Чента)	Јован Дејчић Никола Вукадинов	29	42
	Укупно:	732	475.5

IV ДЕО

ИДВОР У XIX ВЕКУ

ИДВОР У XIX ВЕКУ

Почетком XIX века, Идвор је већ формиран као једно од средње (по величини) банатских села. Дели се на три дела: на западу су Гробљари, (у том делу је гробље); у средини Велики сокак (шор); а на истоку Сикиљево. 1801. године Идвор има 148 домаћинстава и 1.103 становника од тога 591 мушкараца и 512 жена. Домаћинства поседују 6.397кј. и 1.363 хв.хл. земље. 3.395 кј. 646 кв.хв. оранице, 1.414 кј. ливаде, 1.522 кј. и 1.100кв.хв пашњака, 63 кј. и 50 кв.хв винограда, 2 кј. и 1.157 кв.хв. баште. Село има две парохије и две парохијске сесије од којих свака броји по 42 кј. земље од 24 кј. оранице, 8 кј. ливаде, 8 кј. пашњака. Свештеници су били Јован Симеоновић и Петар Павловић, сваки прима плату по 50 форинти и 28 крајцара бира годишње (Зборник МС за историју 15/1977 НС).

АТАР ИДВОРСКИ - Ј. Ердељановић каже: „Прва фрула је код села и ту је земљиште Тукош (вода и њиве), до ње Краљева унка; Доње ливаде (ливаде, воде и ледине); Горње ливаде; Дубока долина (оранице); и у њој место Један бунар (и сада је ту бунар); под великом унком и Велика унка (оранице); Велики сигет (земљиште, има оранице, а има и пашњака које плави вода); Уздин (земљиште „од Уздина" ораница); и у њој једна дуж са именом Црквиште (где налазе камење, ћупове, новац, прстење и друге ствари и тврде да је ту било селиште, а место и јесте за то згодно, те слуте да је ту било село, па су га звали Селиште, али се о њему не зна ништа; а на једној хумци мисле да је била црква и по томе су му дали име Црквиште); код села је Мали сигет (оранице и бара).

Виногради и детелине: Мала утрина, на источној страни села, а око ње оранице; Слатина (пашњак не топи вода); уз Тамиш Велика греда; на Тамишу и уз њу Борчићев буџак (назван по Борчићима, старој фамилији из Идвора) и до те греде Анта, опет греда између земљиште Уздина и Слатине; Русова греда (сад се оре, а пре били виногради); Галешев буџак (пашњак), Русов буџак (државни пашњак) од Трноваче идући селу уз Тамиш је Пландиште (пашњак). Ближе селу је Бели брег (заиста брежуљак од беличасте земље и песка); Виногради. Мале утрине и до ње Бањанова ћуприја а даље идући селу и до села, Поп-Павлово гувно (било гувно неког попа Павла; на северозападу од села је Старо село, место некадашњег Идвора. Водоплав је општи назив за плављени део земљишта, који је углавном државни, Рутоњева греда (пашњак), Ристина греда (пашњак код села), Велика греда на Тукош, преко Тукоша (пашњак), под Фаркаждин (закупљени пашњак); на дуж (око Гробљишта-поменутог дела села, „ту су кадгод биле само детелине, а сад су ту измешане оранице и ливаде); код села је Дудара (где и сада има дудова, а сад ту седи „дудар", а има кућа за дудара)".

Након II светског рата порушена је дударева кућа, дудови

су повађени, а Дудара је разорена (сада власништво Тодоров Славе, аутора ове монографије).

Фамилија Тодоров, три генерације

Прве фамилије у Идвору (по домовнику из прве половине XIX века) (Ј. Ердељановић)

Родови познатог порекла

Фамилија	Број	Крсна слава	Одакле су дошли
Андрејин-Девић	1	Св.Архангел	Орловат
Бачујко	1	Петковача	Чента
Бојин	1	Св.Никола	Сент-Миклош
Бошњак	2	Св.Стефан	Босна
Васић-Маричини	1	Св.Никола	Бечкерек
Глоговац	3	Св.Стефан	Глогоњ
Жарков-Фелбапови-Ђурини	5	Св.Јован	Башаид
Живанов-Батикини-Црнојанкови	16	Св.Никола	Црна Гора
Закић-Палишин	6	Св.Никола	Кикинда(Србија)
Зорић	1	Св.Јован	Фаркаждин
Јованац-Лауш	1	Св.Архангел	Сакуле
Јованов-Бежунари	6	Св.Никола	Бежанија-Срем
Лакичин-Неузински	3	Св.Јован	Неузин

Мања-Милосављеви	1	Св.Никола	Црепаја
Милутинов	1	Св.Никола	Орловат
Мошоринац-Орловатски	2	Св.Архангел	Орловат
Несторов	2	Св.Архангел	Бечкерек
Николић-Шенђурски	6	Михољдан	Шенђурђ
Попов	2	Св.Јован	Орловат
Пупин	3	М.Госпојина	Старо Село
Радин-Јоцкови	1	Св.Јован	Гроцка
Радић	1	Ђурђевдан	Баранда-Митровица
Рашић-Мраморачки	1	Ђурђевдан	Мраморак
Саванов-Чикошеви	1	Св.Игњатије	Кикинда
Синдићи-Лазички-Рутоњов		Св.Никола	Србија
Срданов-Бечкеречки	3	Ђурђиц	Бечкере
Станков-Кечини	3	Св.Стефан	Сакуле
Шувачки-Шувак	2	Св.Стефан	Сакуле

Родови чије порекло није утврђено

Фамилија	Број	Крсна слава	Одакле су дошли
Бановац	3	С.Стефан	Стара фамилија
Белић-Ђакорини		Петковача	Стара фамилија
Белић-Бежунари		Ђурђиц	Стара фамилија
Белић-Драгојлови	3	Св.Ђорђе	Стара фамилија
Белић-Ђакореви		Петковача	Стара Србија
Бошков-Дамјанац	1	Врачеви	Стара Србија
Бошков-Милићев	1	Св.Никола	Стара Србија
Бошков-Зорини	1	Св.Никола	Стара Србија
Бошков	1	Врачеви	Стара Србија
Вуков-Халини	7	Св.Никола	Стара фамилија
Вукосављеви-Ржићи		Ђурђевдан	Стара фамилија
Вукосављев-Ржић	3	Ђурђевдан	Стара фамилија
Вулета-Вулетини	6	Св.Јован	Стара фамилија
Вулетини-Гргини		Св.Јован	Стара фамилија
Дајан-Лесини	1	Ђурђиц	Старо Село
Пушини-Јагери	1	Петровдан	Стара фамилија
Девић	4	Ђурђевдан	Стара фамилија

Доват-Доватови	1	Св.Трива	Стара фамилија
Драгић	3	Св.Никола	Стара фамилија
Ђармади-досељени мајстори	Мађари, жена је била српкиња		
Ђукић-Сабовљеви	4	Ђурђевдан	Једна од првих фамилија
Ђуричков	4	Св.Јован	Једна од првих фамилија
Ердељан-Стојкови-Тешини	1	Св.Стефан	Ушао у кућу Михајлов
Михајлов-Бежунарски	4	Св.Алимпије	Стара фамилија
Михајлов-Кришанови	1	Св.Архангел	Стара фамилија
Женар-Котошмани	1	Ђурђиц	Једна од првих фамилија
Живковић-Поп-Адамови	2	Петковача	Једна од првих фамилија
Ивковић	11	Св.Никола	Стара фамилија
Јовин-Миладинови	3	Св.Никола	Стара фамилија
Калин-Минчунови	4	Св.Петка	Стара фамилија
Капунац-Јуришићи-Јуришин	15	Св.Василије	Стара фамилија
Кер(е)киш	2	Св.Тома	Стара фамилија
Корунић-Корновић-Станојеви	2	Ђурђиц	Стара фамилија
Крампа	3	Св.Архангел	Стара фамилија
Кулачић-Шајинови	2	Св.Архангел	Једна од првих фамилија
Куручки	4	Св.Архангел	Стара фамилија
Лазички-Рутање	4	Св.Никола	Једна од првих фамилија
Лупулов	1	Св.Никола	Вероватно били Власи
Лукин	5	Св.Архангел	Једна од првих фамилија
Марковић	1	Св.Јован	
Марјанови-Никини	4	Св.Архангел	Стара фамилија
Мећава-Мећавини	8	Ђурђевдан	Стара фамилија
Лишин-Јогери	1	Петровдан	Стара фамилија
Млађанови	4	Св.Петка	Стара фамилија
Мршулови	4	Петковача	Међу првим досељеницима
Павловић-Поп Ђурини	2	Нова Година	Стара фамилија
Пардањ(чеви)	1	Св.Никола	Стара фамилија

Перица-Перичини	5	Св.Никола	Стара фамилија
Петричић-Петришић-Данилови	4	Св.Никола	Међу првим досељеницима
Поштић	1	Ђурђевдан	Стара фамилија
Рајнић	1	Св.Архангел	Стара фамилија
Рус(ови)	6	Св.Јован	Стара фамилија
Секез(ови)	3	Св.Стеван	Стара фамилија
Силашки	1	Св.Никола	Стара фамилија
Симоновић-Попови	3	Св.Мрата	стара фамилија
Соринкић	1	Ђурђевдан	стара фамилија
Станкићи	5	Св.Параскева	Стара фамилија
Станкићи-Козошови	1	Св.Никола	стара фамилија
Стајанац-Цајини	1	Св.Јован	стара фамилија
Стојанчев-Стојанац	2	Св.Јован	стара фамилија
Стојић-Томини	2	Срђевдан	
Стојић-Пекарови		Ђурђиц	
Стајковић	7	Ђурђевдан	стара фамилија
Субица-Субичини	3	Св.Никола	стара фамилија
Сувачаров-Ђурчин	1	Св.Никола	стара фамилија
Терзићи	6	Ђурђиц	међу првим досељеницима
Тешин-Живанов	1	Св.Стеван	стара фамилија
Филиповићи-Блажини	2	Св.Архангел	стара фамилија
Филиповићи-Црностеванови	2	Ђурђевдан	стара фамилија
Филиповић-Црностеванови	5	Св.Јован	стара фамилија
Форгић	4	Св.Никола	Стара фамилија
(Х)ацијин-(Х)ација	3	Св.Јован	међу првим досељеницима
Цвејин-Црквењакови	5	Св.Стефан	стара фамилија
Цветић	2	Св.Никола	стара фамилија
Чордић	5	Срђевдан	стара фамилија
Цинић	2	Св.Јован	стара фамилија
Шаржан	2	Св.Јован	стара фамилија
Шимрак	2	Св.Никола	стара фамилија
Шугић-Тодорови-Шамовљеви	2	Ђурђиц	стара фамилија
Стајићи	4	Ђурђиц	стара фамилија

Изумрли родови

Амишићи	стара фамилија Арађански, доцније досељени овамо
Бањани	били су дошљаци
Николић-Топалов-Божини-Таљигани	били су дошљаци
Брзјак	у Баранди има фамилија која је отишла одавде или је неко од њих привремено био овде
Буковала	били су Цинцари, веома богати, досељени доцније овамо. "Једни су Буковали били у Томашевцу, други у Сакулама, а трећи дошли овамо у нови Идвор и баш су они орворолли Велики бирт идворски. Они су избегли из Македоније. Славили су Светог Николу." Ј.Срдељановић, Срби у Банату.
Везилић	досељен као ћурчија
Вукашеви	
Гајин-Данић-Грабић	стара фамилија
Годошев	стара фамилија од првих досељеника
Гоћанови	у њиховој кући су Путићи
Дамјанов-Дамјанчеви-Дакићи	Свети Јован, стара фамилија, имали кућу поред школе
Дрпини	стара фамилија
Каначки	стара фамилија
Кељачки	стара фамилија
Ковачеви	стара фамилија
Кришанови	стара фамилија
Крстаношић-Матини	стара фамилија
Маленица	Ђурђевдан, стара фамилија
Мирча	досељеник из Бечкерека
Мишин-Мојсини	стара фамилија
Молдован	Свети Архангел Михајло, доселили се из Молдаве, стара фамилија
Петрић	стара фамилија (Петрићева бара)
Пецигаћа	стара фамилија
Печкани	дошли из Крстура
Радојчин-Стевичини	стара фамилија

Рускић	стара фамилија
Свирац	стара фамилија
Сореско	Сорескини из Опова
Стојкови-Тешини-Фодор	досељени Власи

Исељени родови

Аврамови-Тодорови	досељеници из Влашке
Алмашан	дошао из Сакула
Барбул-Жебељанови	стара фамилија
Барјактар	(1), Свети Архангел Михајло, стара фамилија,отишао у Бечкерек
Борчић	(3), Свети Јован, стара фамилија
Бошкови-Дамјанчев	један отишао у Америку
Гојкови-Гњецалови	једна од првих фамилија, на њихово добро дошао Капунац-Јурина
Краљеви	Свети Никола, стара фамилија
Мојсини-Петровић	исељени пре 20 година
Радак-Чиканови	стара фамилија, има их исељених у Београду
Радивојев	био учитељ, отишао у Панчево
Силађи	био столар
Урошеви	стара фамилија, одселили се у Србију пре ....година
Царан	Свети Никола, били су досељени из Вења-Румунија, Власи

Власи

Моришан-Фунђини	(4), Свети Архангел Михајло, Власи из Уздина, одавно отишли (Ј. Ердељановић, Срби у Банату)

Цигани

Мишкови	били ковачи
Нолини	(2), Ђурђевдан, пореклом из Тителa, а дошли су из Сенте (Ј.Ердељановић, Срби у Банату)
Станишић	(1), Петковача

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ИДВОРУ

Насељавање Идвора је извршено на простору данашњег „Старог села" са чисто српским живљем, у доба владавине Карла III. Чим су се настанили, Срби су на том месту подигли малу цркву од дрвета, брвнару и основали православну парохију. Пресељење села са „Старог села" извршено је нешто јужније јер је земљиште било узвишеније и погодније за живот. У „Старом селу" за успомену на раније место живљења подигнут је 20. јуна 1839. године „Запис" од цигала и белог малтера на коме старословенским писмом пише да је ту била црква до 1795. године.

У новом Идвору подигнута је друга, нова црква, непосредно пред први српски устанак и доба Карађорђа. Црква је посвећена Благовестима (Благовести).

У Летопису Српске Православне црквене општине у Идвору, по Милости Божијој јереј Живко Панић парох идворски, записао је, „да сматра за пријатну дужност да овековечи следеће Св. цркви" како је и када иста настала.

Сеоска црква

Црква у идвору сазидана је 1803. године од печених цигала следећих димензија: 10 хвати дужине, 4 хвата ширине, 3 хвата висине, 2 шука кров, 10 прозора, 2 једникрилна врата.

Године 1869. на торњу цркве подигнута је нова грађа и црква покривена плехом намазаним бакарном бојом, а 1838. купљена су и подигнута три звона.

Године 1852. купљен је „велики црквени сат од жутог месинга" за 600 форинти кога је сајџија Н.Боден поставио на црквени торањ. Црква је освећена од стране архијереја Мојсија Путника 1899. године. На светом престолу налази се један позлаћени дрвени крст који је поклоњен од парохијана Арсенија Вукова из Идвора. Два сребрна свећњака добијена су од Кате Павковић.

1871. године подигнут је иконостас, а 1876. на њему су насликане иконе од стране проте Стевана Тодоровића из Београда.

На иконостасу се налази четири реда икона на којима су представљени:

I ред:

Св. великомученик Георгије, Мојсије у реци Нилу, Бегство у Египат и Св. Димитрије.

II ред:

Св. Јован Крститељ, Г.И. Христос, Св. Богородица и Св. Никола.

III ред:

Вожнесеније, Преображеније, Крштеније, Сретеније, Рођење Христово, Ваведење, на средини у истом реду Воскресеније Христово.

IV ред:

12 апостола, на врху Распеће, Мати Божија, Св. Јован испод крста лобања Адамова.

Над дверима, Благовести, на вратима са десне стране Св. Сава помирује на очевом гробу завађену браћу, са леве стране Св. Никола даје вид Стевану, над дверима Тајна Вечера.

Десна певница, Св. Симеон и Цар Лазар, Лева певница, Краљ Дечански и Цар Урош.

На престолу икона Ар. Јакова, брата Господњег, на левој страни трон Свете Богородице. Храм, црква је православна и посвећена Св. Благовестима.

Године 1899. „угледни економ, врли син и ревносни хришћанин, Петар Буковал приложио је цркви на поклон једну зграду звану „Велики црквени бирт". Из захвалности према дародавцу, сваке године одржава се парастос на Петровдан за спас његове душе. Године 1935. угледни парохијан Драгутин, звани Мита Чордић, оставио је тестаментом 25кј. земље цркви у Идвору, будући да није имао деце. Такође је оставио и сваком свештенику 1кј. и 8кв.хв. земље, да сваке недеље и празника врши помен њега и његове родбине, као и да о Св. Илији држи Парастос о свом (лично свештеничком) трошку.

У идворској парохији мењало се доста свештеника као и администратора парохије почев од прво забележеног као приложника калуђер има Пећке Патријаршије Поп Саве (1660.). 1767, у Идвору су били свештеници Павле Путић из Шејтина, Јован Симић родом из Сомбора, Никола Петровић из Гроцке у Србији, па преко Константина Савића, учесника II мајске скупштине у Сремским Карловцима 1848. године, до протојереја Петра Дрндарског, свештеника за време женидбе М.И.Пупина и Вељка Николина, родом из Тителa који је у Идвор дошао 1912. и у Идвору провео око 30 година. Након његовог премештаја у Белу Цркву, у Идвор долази за свештеника јеромонах Софроније Живковић, од 1940./1944. Свештеник је био јеромонах Стеван Николајевић, од 1944./1946. Коста Василев.

Када се говори о српској православној цркви у Идвору не смемо сметнути са ума да је у прошлом времену црква била стециште писмености, културе и место окупљања мештана Идвора, тако да су многи Идворци узели учешће у раду цркве као угледни парохијани, појци, тутори, црквењаци, чланови певачко-појачког друштва, приложници и донатори цркве. (Не односи се на антихристе који су по ослобођењу села пуцали у црквену јабуку, носач крста на торњу цркве Св. Благовести, што се приликом послератног реновирања цркве могло и видети).

ИЗГРАДЊА ШКОЛЕ У ИДВОРУ

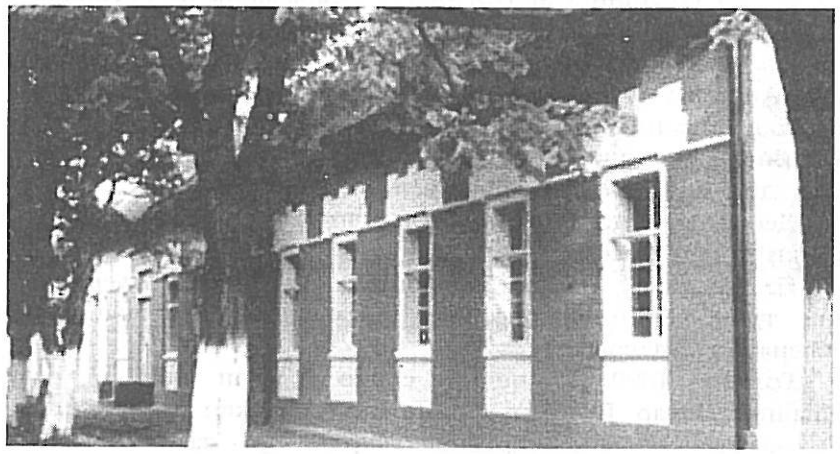

Школа у Идвору

Школа у Идвору подигнута је 1843. године и налази се на најлепшем месту у селу. У центру села „на плац" на пространом сеоском шеталишту подигнута је школа. У почетку је школа имала само две учионице и била је вероисповедна (православна). По попису школа из 1768. године, помиње се школа у Идвору (А. Огњановић; Граничарске народне школе). У то време у школи се учио буквар, катихизис, библијска историја, численица, псалтир, часловац, црквено појање. Читало се и писало старословенским језиком. Учитеље је бирала црквено-школска општина путем „стечаја", односно конкурса. „Стечај" (конкурс) објављиван је у листу „Панчевац" који је излазио у Панчеву. Црквено-школска општина бирала је учитеље, а она их је и плаћала. Из књиге „Прибележени записи" представљамо Вам један такав стечај који је расписан 1874. године, а из кога се може видети колика су била примања учитеља и привилегије које добија долазећи у мало бантско село Идвор, учећи децу и омладину писмености.

Стечај (конкурс)

У Идвору упражњено је једно учитељско место скојим је и певање у цркви скопчано. Годишња плаћа 180 ф.а.в., 1/4 вагона жита, 1/4 вагона кукуруза, 4 хвата дрва, 4 хвата сламе, 1 ланац башће и слободан стан. Компетентни нека се овдашњем црквено-школском одбору до 1. октобрао.г. пријаве.

Из седнице црквене скупштине Идворске дана 29. августа 874 држане.

Петар Краљев
председ.

У наставку записника додаје се:

„Штованом уредништву „Панчевца" у Панчеву.

Горњи стечај молим да би у Ваш цењени лист двапут међу огласе уврстити, а мени рачун доставити изволели.

У Идвору 30/874 Петар Краљев С.Р.
председ.

Царском одлуком од 1871. године отпочео је процес развојачења Војне границе у Банату, који је завршен владаревим манифестом од 1973. године инкорпорацијом граничарског подручја у саставу трију банатских жупанија. Од 1872. године Идвор се прикључује Торонталској жупанији са седиштем у Великом Бечкереку (садашњи Зрењанин). Бефелом Цара Фрање Јосифа од 8. јунија 1872. укинута је Банатска војна граница. Након укидања Војне границе када су вероисповедне школе у општинске, комуналне претворене, иста судбина задесила је и идворску школу, па је и ова постала комунална. (1875. године све школе у Банату постају комуналне и у њима се мора учити мађарски језик. 5. децембра 1874. године, по први пут се састао нови школски одбор који је изабран од општинских одборника.

Претварање вероисповедне школе у комуналну, изазвало је негодовање црквеног одбора, па се овај обратио епархијском школском одбору у Вршцу (бр. 55 од 1874.). Овде представљамо представку упућену епархијском школском одбору у Вршцу.

„Јучер 5. о.г. дође г. Солгабиров Сметана из Перлеза и без да црквену општину претходно известијо, претвори нашу вероисповедну школу у комуналну саставивши школски Одбор од чланова политичке Општине, и изјави учитељима да се одсада новоизабраном Школском Одбору као својој школској власти повиновати имају, и да Црквена општина у школским стварима никаква више учешћа имати несме, преко свега тога што је по приложеним изводима месна политичка општина како школу тако и 100 ланаца Општинске утрине црква уступила последње на издржавање школског особља.

Пошто је Идвор чисто српско место, по томе и наша Школа као „вероисповедна" стоји, и пошто је то школско здање нашим чисто Српским новцем у своти од 14000 фл.к.ш. подигнуто, то никако допустити не можемо, да се наша Школа у комуналну претвори, те да се страни Елементи по њој размећу, као што се насилно чини. Услед тога обраћа се црквена општина Славном Епархијском Одбору с понизном молбом, да би Славни Одбор нашу Школу као вероисповедну у закриље узео и порадити благоизволело, да се ово насилно покумуналење што пре одбије, па неби општински чланови са политичком влашћу од особе г. Сметане у немио додир доћи морати.

У Идвору 6 - ог децембра 1874.

Леонтије Глоговац
Петар Краљев
под.пред.
црквпредс.

29. јануара 1878. године школа је претворена у четвороразредну. Извршена је реконструкција школе тако што су две велике учионице преправљене на четири. Четвороразредна школа је у почетку свог рада имала два учитеља, док је касније број учитеља повећан на четири.

Два учитеља су радила са по два одељења, а мушка и женска деца посебно (одвојено). Недељом и четвртком није се радило цео дан јер је онда радила „пофторна" продужна школа. Учитеље је плаћала општина.

Врховни надзор над школама водио је Краљевски конзилијум у Будиму, а први школски саветник био је Тодор Павловић. Главни инспектори православних били су Срби (први Урош Несторовић).

У то време батине су примењиване као педагошко-васпитно средство. 12 пута по туру било је обична порција која се давала „по оном оделу које су људи носили док су у рају живели".

Од постанка школе до почетка XX века имена учитеља који су службовали при основној школи у Идвору:

Година	Учитељ - наставник
1802	Јоан Ивровић
1808	Николај Живковић
1810	Аврам Павловић
1826	Андреј Арсеновић
1833	Антоније Маринковић
1840 - 1847	Јосиф Јоановић ђакон, Јован Илић
1865 - 1868	Никола Ђурин и Сима Петровић
1870	Јован Петковић

1870	Тоша Гргин
1873	Коста Топорашевић
1895	Милош Радивојевић
1896	Божидар Гавриловић
1897	Јелена Мандић - Нешић

XX век

1902	Јован Обрадовић
1923	Ана Ђукић
1923	Емилија Цампраг
1923	Александар Станивуков
1923	Љубица Терзић
1923	Милева Давинић
1923	Велинка Милошев
1924	Лидија Лавроскаја
1924	Даница Јованчић
1924	Марија Дурбешић - Ковачевић
1925	Каја Марковић
1925	Сава Јерковић
1925	Зорка Јерковић - Божин
1926	Милена Петровић
1927	Божидар Ристић
1927	Радмила Кованчић
1927	Станислава Драгомир Ивановић
1928	Десанка Ђорђевић
1928	Даница Живковић
1929	Даринка Скопинић
1930	Бранислав Думић
1930	Фрања Пашти
1932	Антун Верзоти
1932	Будимка Петровић
1935	Милица Токин - управитељ школе
1935	Злата Чичић
1935	Драгиша Станковић
1935	Сима Субић

Школске 1802/3. године, школа је имала 29 ђака, 1842/3. имала је 206 ђака, 1846/7. школа је имала 197 ђака, 1871/2. - 237. До 1842. године школа је имала једно одељење, а после 1842. са изградњом нове школске зграде 1845. године два одељења, једно мушко и једно женско.

Мајска скупштина у Сремским Карловцима и представници општине Идвор

Револуционарни догађаји (1848.) у Паризу и Бечу, утицали су на избијање револуције у Мађарској као саставном делу Хабсбуршкр Монархије. 3. марта 1848. године Угарски одбор, под притиском демократских кругова, захтевао је од аустријског Цара именовање нове, пред Сабором одговорне владе, (мађарске). 15. марта у Пешти је избио устанак радничких и ситнобуржоаских слојева, којима су пришли и студенти.

Устаници су формулисали програм од 12 тачака у коме су захтевали либералне реформе и независност Угарске. 18. марта 1848. године, на предлог вође револуционарног крила, Лајоша Кошута, донет је закон о укидању феудалних односа и закон о одговорности владе пред Сабором. Међутим, на ове догађаје у Пешти реаговали су немађарски народи који су захтевали национална права. Мађарски револуционари на челу са Кошутом нису били спремни да немађарским народима признају посебна национална права. То ће ове народе превести у табор контрареволуције.

15. и 16. априла 1848. године у Црепаји су опуномоћени представници банатских Срба, граничара са територије немачко-банатске регименте аустријске Војне крајине одржали скупштину и упутили захтев за формирање Српског војводства (Деспотовине) на територији Срема, Баната, Бачке и Барање.

Под притиском народа карловачки митрополит Јосиф Рајачић, сазвао је Српски црквено-народни сабор у Сремским Карловцима. Тај се Српски Сабор, у условима револуционарног расположења претворио у борбену скупштину српског народа у Угарској.

Већ 11. маја сакупило се у Карловцима толико народа да они који су дошли 12. маја „нису имали где да се склоне него су под ведрим небом ноћили". Тога дана народу, час и по, испред Замфирове кафане држани су говори. За трибину је служила једна тројка (буре од 3 акова). Народу су дељене новине из Београда у којима је народ распаљиван против Мађара, а за Војводину. Сутра дан 13. маја, нашло се на Мајској скупштини у Карловцима око 10-15.000 људи, а међу њима око 2000 Србијанаца (Срба из Србије) и нешто Црногораца.

Заступљеност епархија на Мајској скупштини:

из Карловачке епархије	из 140 општина	представника 90
из Бачке епархије	из 77 општина	представника 23
из Будимске епархије	из 44 општина	представника
из Вршачке епархије	из 95 општина	представника 51
из Горњокарловачке еп.	из 145 општина	представника 1
из Пакрачке епархије	из 106 општина	представника 2
из Темишварске епархије	из 103 општине	представника 5

На мајској скупштини били су, преко својих изасланика заступљене следеће општине са српским живљем:
Из Карловачке епархије:

Ашања, Батајница, Баминци, Бежанија, Белегиш, Беочин, Бешеново, Бингула, Бољевци, Борово, Брестач, Будимци, Буковац, Вера, Визић, Вогањ, Врдник, Вуковар, Габош, Голубинци, Горњи Петровац, Грабовци, Гргуревци, Грк, Даљ, Дивош, Добринци, Ђипша, Ердевик, Земун, Илок, Ириг, Јазак, Јаково, Јамина, Јарак, Каменица, Карловци, Карловић, Кленак, Краљевци, Књежевци, Кришин, Кувеждин, Кузмин, Лаћарак, Лединци, Лежимир, Мала Ремета, Мали Радинци, Марадик, Манђелос, Миклушевци, Митровица, Михаљевци, Махово, Негославци, Нерадин, Нештин, Нови Карловци, Острово, Павловци, Пазова, Перовчић, Пећинци, Платичево, Погановци, Прхово, Путинци, Рача, Ривица, Рума, Сибач, Сланкамен, Стејановци, Суботиште, Сурдук, Сурчин, Товарник, Трпиња, Угриновци, Чалма, Чаревић, Чортановци, Шаренград, Шашинци, Шид, Шимуновци, Шуљам.

Из Бачке епархије:

Брестовац, Гардиновци, Ђурђево, Жабаљ, Кађ, Ковиљ, Кулпин, Лок, Мартонош, Мошорин, Надаљ, Нови Сад, Ново Село, Орашац, Острово, Петровац, Пирош, Сивац, Суботица, Тител, Турија, Чуруг, Футог.

Из Будимске епархије:

Мохач, Чобанац, Шиклуш.

Из Вршачке епархије:

Алибунар, Баранда. Бела Црква, Белобрешка, Врачев Гај, Гребенац, Делиблато, Дивич, Добрица, Долово, Дубовац, Дупљаја, Загајица, Златица, Идвор, Извор, Иланџа, Јарковац, Кајтасово, Калуђерово, Ковин, Лесковица, Луговет, Горња Љупкова, Мачевић, Магдала, Мраморак, Нова Паланка, Орешац, Ново Село, Овча,

Опово, Панчево, Перлез, Сакуле, Самош, Слиница, Семихаљ, Сефкерин, Сикевица, Соколовац, Старчево, Стража, Томашевац, Уљма, Фаркаждин, Фејдин, Црепаја, Чента.

Из Горњокарловачке епархије:
Петриња.

Из Пакрачке епархије:
Загреб, Сисак.

Из Темишварске епархије:
Бечеј, Кикинда, Меленци, Санад, Темишвар.

Становништво ових општина представљали су народни изасланици.

Посланици (представници) општине Идвор на Мајској скупштини 1848. године у Сремским Карловцима били су: Лазар Краљев, Лазар Попов и Константин Савић, парох идворски (данас изумрле фамилије у Идвору).

У недељу 14. маја скупштина није радила. Пошто се појавио пред мноштвом народа, митрополит Јосиф Рајачић отворио је скупштину, после литургије одржане у Саборној цркви. После говора протосинђела Каћанског скупштина извиче (прогласи) Рајачића за патријарха.

Пошто је Рајачић изабран за патријарха, он упита сакупљени народ да ли жели да војвода буде из реда грађанског или војничког. Рајачић је навео низ имена који су могли доћи у обзир за војводу, али одзив није био никакав. Кад изрече име Шупљикца, одједном се заорило из свих грла окупљеног народа „Живео војвода Шупљикац" (Стеван Шупљикац).

У понедељак, 3. (15) маја 1848. године, скупштина је наставила са радом и тога дана донета је одлука да се Срем, Војна граница у Срему, Барања и Бачка са Бечејским и Шајкашким окрузима и Банат са Границом и Кикиндским округом, прогласе за Српско Војводство.

На скупштини изабран је Главни одбор којем је у рату задатак да организује управу и отпор Мађарској власти.

Одређена је депутација која ће пренети одлуке скупштине владару у Пешти и Бечу. Народ и руководство били су убеђени да ће одлуке скупштине наићи на разумевање у Пешти и Бечу.

Одломак из текста одлуке усвојене на Мајској скупштини српског народа одржаној у Сремским Карловцима 1848. године:

„Српски народ сматрамо за народ политички слободан и независтан под домом аустријским не општоји круном угарском... да се Срем са границом, Барања, Бачка са Бечејским дистриктом и Шајкашким батаљоном и Банат са границом и с Диштриктом

кикиндским за Србску Војводину прогласе. Да се политични савез Војводине Србске с Троједном Краљевином Хрватске, Словеније и Далмације на темељу слободе и савршене једнакости признаје с тим да се условија оваквог савеза на истом темељу израде и у живот спроведу."

Чланови Главног одбора из околних места Идвора били су: Тома Димић из Томашевца, Михаил Крестић из Тителa, Главни комесар Марко Дракулић из Ченте, Евгеније Арсенијевић из Орловата, Стеван Бакић из Перлеза, Јован Станковић из Фаркаждина (народни секретар и директор канцеларије), Ђорђе Варсањ из Панчева, Јефта Васић из Црепаје и Коста Константиновић парох из Перлеза. Од представника омладине важну улогу имао је Светозар Милетић, народни трибун и вођа.

Бечкерек, данашњи Зрењанин, постао је тада привремено седиште Војводине и у њему је заседало Правитељство Сербско са патријархом на челу. У фебруару је патријарх Ј. Рајачић преместио седиште у Кикинду и одатле једно време организовао власт.

Мађарска влада је цео овај покрет српског народа прогласила бунтовничким и решила је да је војно сломи. Срби су пружили снажан отпор, у данашној Војводини беснео је прави грађански рат. Непопустљивост мађарске владе искористило је српско конзервативно вођство на челу са патријархом Рајачићем. Када је Цар прогласио Мађаре за бунтовнике, српске трупе из Војводине укључиле су се у царску војску и учествовале у гушењу револуције у Мађарској.

У револуцији нарочито су се прославили српски браниоци Сентомаша који је од тада добио назив Србобран. Што се тиче Баната и Идвораца, за нас је значајна битка код Перлеза и битка код Томашевца. Несрпске општине позване су да се прикључе покрету. Уздин и Дебељача који су се устезали, били су спаљени, а немачким местима Глогоњу, Јабуци и Францвелду (Качарево) дозвољено је да остану неутрални. 2. јула панчевачки Немци су положили заклетву да ће остати верни цару и пријатељима Србима.

Војводу Стевана Книћанин Петровића (даровити самоуки војсковођа) српског државног саветника, послао је кнез Александар Карађорђевић из Србије са добровољцима у помоћ браћи Србима у Банату. Окружни одбор Српског покрета у Панчеву молио је 23. августа 1848. године Стевана Книћанина да пожури са својом војском и запоседне Црепају, како би се заштитило Панчево, јер су Мађари већ заузели Перлез, Орловат, Ботош, Томашевац, а спремају се да заузму Црепају. Книћанин је заузео Томашевац и утаборио се на Томашевачком брду. Српска војска је била састављена од 3. и 4. граничарског пука са 2.472 војника и 1.600 србијанских добровољаца, на челу са Војводом Стеваном Книћанином и 12 топова. 26. новембра 1848. године Стеван Книћанин је из Томашевца, после победе, Окружном одбору Српског покрета у Панчеву послао део ратног

плена.

Мађарски домобрански пуковник Фегет, напао је српску војску 30. новембра 1848. године, али је отпор Срба био снажан и јуначки. Напад на Томашевац се поновио 5. децембра 1848. године, а извршио га је мађарски генерал Киш Егне. Село је бранио С. Книћанин са 4082 војника. После велике борбе Срби су потукли Мађаре до ногу. Са великим губицима Мађари су се повукли према Петровграду (Зрењанину). Генерал Киш заузео је Томашевац 14. децембра 1848. године, јер је у селу остала чета од око 100 војника. Наредио је да село опљачка и спали. Пре Томашевца, Мађари су спалили Перлез, па је остала песма:

"Докле траје у Перлезу гара, неће бити Србин под Мађара.."

Од тада се ехо ове песме разлеже и ломи у тихом поветарцу банатске равнице и допире до ушију душманина, непријатеља Срба у Банату.

По налогу Ерне Киша и Мор Перцела, спаљен је и опљачкан Идвор. 28. децембра 1848. године преминуо је генерал Стеван Шупљикац од можданог удара, на дочеку српских добровољаца, на улазу у Панчево, код баваништанског ђерма.

7. маја 1849. године, Мађари су напали тамишку линију, први батаљон је напустио свој положај код томашевачког моста и обрст Пуфег морао је да се повуче у Сакуле. Српскоаустријски кор прешао је ноћу између 8. и 9. маја 1849. године код Опова, преко Дунава у Србију.

Борбе са Мађарима трајале су све до лета 1849. године, када је Мађарска револуција угушена уз помоћ руске царске војске и Хрвата, на челу са Јосипом Јелачићем, хрватским баном.

13. августа 1849. године, Срби и Мађари поражени су код Вилагоша и то је био крај револуције. Мађарски рат почео је у Банатској граници у св. Михаилу 30. јуна 1848. године, а свршио се у Оршави 25. августа 1849. године. Закопана царска круна нађена је 8. септембра 1853. године. Ради успомене дао је Цар Фрања на месту наласка од својих средстава саградити капелу, у коју је постављена статуа Мадоне. 15. августа ишло је у Панчево више немачкобанатских компанија и поново је постављена команда и све је почело да се враћа старом. Губитак Банатске границе у становништву био је 21.833.

У време револуције 1848. Војводина се почела понашати као посебна територија. Издат је први Екземплар (први број пасоша) издат од стране власти Војводине за "„ванземство". Влада је почела штампати свој новац (асигнате од 5 и 10 форинта), а који су били гарантовани новцем из народних фондова. У Земуну су ливени топови за народну војску.

Аустроугарском нагодбом Војводина је подељена на део у Мађарској и део у Хрватској. Нови Сад и Карловци нашли су се растављени. Проливена српска крв 1848./1849. године, донела је

Србима, односно српском црквеном поглавару титулу патријарха. Српски народ као ни остали народи у хабзбуршкој монархији није добио никаква права. Заведена је апсолутистичка власт, такозвани Бахов апсолутизам, а од Српске Војводине није остало ништа осим голог имена. Царским патентом од 18. новембра 1849. године створена је крунска област са неким српским обележјима под називом Војводство Србије и Тамишког Баната, али национална и аутономна права Срби нису добили.

Идворци су знали за ону причу из 1848. године када је велики жупан питао банатског сељака што иде у старој и поцепаној опаклији, а овај му одговори: „Е, мој господине, не могу имати и Војводину и опаклију!" А после свега Војвођани су остали и без Војводине и без опаклије. 27. децембра 1860. године Царским патентом Српско Војводство прикључено је Угарској у складу са њеним „државноправним претензијама".

Ипак је револуција 1848./1849. године важан историјски догађај за све наше народе и њине суседе. Укинути су феудални односи у свим крајевима Хабзбуршке Монархије, чиме је омогућен бржи капиталистички развитак, а међусобна сарадња у револуцији зближила је наше народе и пробудила њихову националну свест.

Стеван Книћанин
(1807.-1855.)

Рођен је у породици имућног трговца у Книћу (Гружа, Шумадија) 1807. године. Био је један од гардиста, онда званих „Књажеви момци". Када је кнез Милош 1835. године ишао у Цариград султану, у његовој свити био је и Книћанин. Потом је био срески начелник у срезу јасеничком, па у округу смедеревском, затим окружни начелник у Смедереву. 1840. године оставио је земљу све до 1842. године до одласка кнеза Милоша. Уведен је у Сенат као члан. Тако је дошла и знаменита 1848. година.

У Јужној Угарској српски покрет је узео знатне размере, на чело српског народа стави се патријарх Рајачић и војвода Шупљикц. У Србији се јавно мњење усталасало, а на чело оних који кретоше браћи Србима у Војводини у помоћ, стави се Стеван Книћанин.

Ставивши себи у задатак да штити Банатску војну границу својом храброшћу Банатска војна граница буде одбрањена и Книћанин прослављен.

Одбор панчевачки у знак захвалности поклони му топ са натписом (шестофунтни), а он га преда српској држави. Тада је примио команду над свом српском војском у Војводини. Заузе Вршац, затим Бечкерек, одакле се непријатељ повуче без боја. Песник-владика Петар II, посла тада храбром војводи Обилићеву медаљу уз писмо у коме поред осталог вели: „Из чисте признателности к

Твојим подвизима шаљем Ти на дар лик бесмртног Обилића. Оно ће добро пристати на прсима Победитеља Томашевачког, Спаситеља Панчева. Зато га прими, млади Војводо витезова Србијанских".

Книћанин

Величајући начин Книћаниновог војевања савременици пишу да „Пред сам почетак боја седа на коња, запали чибук и одјаше лагано тамо где је најпогибаоније место. Око њега се слеже све што је најодабраније и свак сада гледа једино да личним јунаштвом обрати његову пажњу на себе. Најнеобичније дело јуначко показао је када је на коњу лагано јашући и пушећи дошао сто корачаја пред непријатеља, разгледао све што је хтео, избацио пиштољ и лагано се вратио. Непријатељ, толиком смелошћу усплахирен - да леђа."

Книћанин је добио највећи чин који се у Србији могао стећи. 1851. постао је војвода и настанио се у Крагујевцу као војни командант. Умро је у Београду 1855. године.

МИХАЈЛО И. ПУПИН

Михајло Пупин

9. октобра 1854. године у малом банатском селу Идвору, рођен је Михајло Пупин. Михајлов отац, сеоски кнез Константин (Коста) и мајка Олимпијада Пупин, имали су десеторо деце. Од пет синова и пет кћери, дечије болести ће надживети Михајло, или како су га сви од милоште звали - Миша и његове три сестре - Кристина, Персида и Љубица. Био је Михајло окружен посебном љубављу и бригом родитеља - да га сачувају и упуте у живот. Истина, они су обоје били неписмени, али веома бистри људи, далеки потомци оних славних Срба који су средином XVII века, под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића, стигли у ове крајеве, уписали се у аустријске граничаре и прихватили се одбране јужних граница нове царевине од сталних насртаја Турака, и за то добили привилегије којима су њихови економски, политички и културни интереси били заштићени од самовоље мађарских спахија. Војевали су славни граничари, Идворци, бојиштима широм Европе, често против својих убеђења, па и интереса, само да би сачували оно мало стечене слободе.

О свом родном месту Идвору М. И. Пупин каже:

"Моје родно место је Идвор је мало село које се налази у близини главног пута у Банату, који је тада припадао Аустро - Угарској, а сада је важан део Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Ову покрајину су на Мировној конференцији у Паризу 1919. године тражили Румуни, али њихов захтев био је узалудан. Они нису могли побити чињеницу да је становништво Баната српско, нарочито у оном крају где се налази Идвор. Председник Вилсон и г. Лансинг позвали су ме лично и када су од југословенских делегата сазнали да сам родом из Баната, румунски разлози изгубили су много од своје убедљивости. У Идвору ниједна нација, осим српске, није

живела.

Од када се памти, идворски Срби су се сматрали браћом Срба из Србије, који су се налазили само на неколико пушкомета даље од Идвора, на јужној страни Дунава. Ведрих дана из Идвора се јасно може видети Авала, планина близу Београда. Ова плава планина, која је за мене у то доба била нешто посебно, изгледала је као да увек подсећа Србе у Банату, како их Срби из Србије мотре оком пуним нежне пажње.

У доба мог детињства Идвор је припадао такозваној Војној граници Аустрије. Уз њено име везана је занимљива историја. Све до почетка осамнаестог века турске најезде стално су узнемиравале аустријску империју. С времена на време, турска војска би прелазила јужну границу коју су чинили Дунав и Сава и упадали дубоко у аустријске покрајине. Крајем шеснаестог века она је допрла чак и до Беча и била би озбиљна опасност по целу Европу, да није пољски краљ Собјески притекао у помоћ и спасао Беч. Тада је аустријски цар Леополд I позвао Пећког патријарха Чарнојевића из Старе Србије, да се са тридесет и пет хиљада одабраних српских породица пресели на територију аустријске империје северно од Дунава и Саве и да тамо постану њени браниоци. А ти су се Срби три стотине година тукли против Турака и у тим борбама стекли велику вештину у овом начину ратовања. Године 1690. патријарх се са одабраним породицама преселио у Аустрију и настанио се на уском појасу земље, на северним обалама ове две реке. Ту су створили организацију која се касније прозвала аустријском Војном границом.

По предању, и моје родно место било је основано 1690. године, али не на месту где се сада налази. Прво насеље било је на једној узвишици која је мало севернije од садашњег места.

Банат је права равница, али је река Тамиш у близини Идвора прокопала минијатурни кањон, а на једној од узвишица тог кањона налазило се старо насеље Идвор. Оно је везано једном уском превлаком са новим насељем. Првобитно место за старо насеље било је изабрано из стратегијских разлога, због преимућства одбране у случају Турских упада. Први насељеници старог села живели су у малим земуницама које непријатељ није могао распознати из даљине. Остатак тих подземних станова био је видљив још у доба мога детињства док сам, пре педесет година, ишао у школу у Идвору. Место прве цркве било је обележено малим стубом сазиданим од цигла, са крстом на врху. У једном удубљењу на стубу била је икона Богородиве са Исусом, а све је осветљавао жижак натопљен у зејтину. По предању, тај пламен се никад није смео угасити, а литија коју је добри свет Идвора приређивао, могла је отклонити сваку недаћу која би селу претила, као на пример, сушу или кугу. И ја сам често био на тим литијама у старом, напуштеном селу и када бих се тамо налазио имао сам утисак да стојим на светом

земљишту. Светом ради тога што је ту проливена хришћанска крв у време битака Срба из Идвора против Турских освајача. Свака посета том старом селу обележавале би приче о херојским традицијама којима су се моји сељани толико поносили.

Скромни сељани Идвора били су сиромашни у замаљском благу, али су обиловали богатством и предањима о својим старим традицијама. И данас када се сетим свога детињства у Идвору, осећам да је главни смисао духовног живота на селу одржавање и неговање старих традиција. Спознаја ових традиција била је том свету потребна и довољна да би разумео свој положај у свету и у аустријском царству. Када се мој народ, под патријархом Чарнојевићем, преселио у Аустрију и настанио у Војној граници, закључио је одређени уговор са царем Леополдом I. Тај аустријски државни уговор звао се „Превилегија". По том старом документу Срби у Војној граници имали су духовну, економску и политичку аутономију. Земља која им је дата постала је њихово власништво. У нашем селу ми смо се сами бринули о својој школи и цркви, а свако село је бирало своју сопствену управу. На челу села био је кнез или старешина, обично неки наочити сељак. Мој отац био је кнез неколико пута. Попови и народ бирали су своје духовне и световне старешине, патријарха и војводу. Ми смо били слободни, независни власници земље. За ове „Превилегије" народ је заузврат преузео на себе обавезу да брани јужне границе од турске најезде.

Почетком осамнаестог века наш народ је под врховним заповедништвом принца Евгенија Савојског помогао да се Турци протерају преко Дунава. Када је цар открио сјајне ратничке способности Срба из Војне границе, удесио је да се првобитне одредбе „Превилегија" измене тако да су војни граничари постали обавезни да бране царевину од свих њених непријатеља. Тако су Срби из аустријске Војне границе бранили Царицу Марију Терезију и Фридриха Великог, бранили су Цара Фрању од Наполеона, бранили су Цара Фердинанда од побуњених Мађара 1848. и 1849. године, а године 1859. и 1866. године бранили су Аустрију од Италије. Војни подвизи Идвораца у време ових ратова били су изванредна подлога за многа предања о Идвору, сачувана у многим причама и узбудљивим песмама. Верни старим обичајима Срба, у дугим зимским вечерима Идворци су одржавали своја посела. Као дечак сам био на многима од њих у кући свога оца. Старији људи би поседали око топлих пећи, поред ногу старијих седели су на клупицама млађи људи, а пред сваким од њих је стајала котарица у коју су крунили жута зрна са великих кукурузних клипова. Старије жене седеле су на малим клупама дуж зида; оне су преле вуну, лан или кудељу, шиле или везле. Као мајчином љубимцу, мени је било дозвољено да седнем поред своје мајке и слушам речи мудрости и маште из уста старијих људи, а понекад и из уста средовечних или млађих, ако би им то старији дозволили. С времена на време,

запевале би млађе жене по неку песму која је била у вези са поменутим догађајима. Неки од стараца, на овим скуповима, били су у Наполеоновим ратовима и добро се сећали прича које су слушали од својих очева о аустријским ратовима против Фридриха Великог током осамнаестог века. Средовечни људи били су у борбама за време мађарске буне, а млађи су тек прошли кроз походе по Италији 1859. године. Један старац био је у бици код Асперна у којој је Аустрија потукла Наполеона. Имао је високо царско одликовање за храброст и био је врло поносан због тога. Био је у Русији са једном аустријском дивизијом у Наполеоновом походу 1812. године. Звао се Баба Батикин, а по мишљењу сељана био је видовит и могао је да прориче. Имао је изванредно памћење и изванредан приповедачки дар. Говорио је као гуслар. Не само да је врло сликовито описивао шта се збивало у Аустрији и Русији у време Наполеонових ратова, у којима је и сам учествовао, него је очаравао своје слушаоце причама о аустријским походима против Фридриха Великог о којима му је причао његов отац са ратовања по Шлезији. Добро се сећам његових прича о Карађорђу, кога је лично познавао.

Звао га је великим вождом или вођом српских сељака и никад се није умарао причајући о његовим херојским борбама против Турака на почетку деветнаестог века. Ове приче о Карађорђу су на поселима код суседа примане са више одушевљења него све његове друге заносне приче. На седељкама, Баба Батикин би издеклемовао неку од старијих јуначких песама од којих је многе знао напамет. Од њега је народ Идвора учио историју српског народа, од битке на Косову пољу 1389. године до Карађорђа. Он је у Идвору одржавао у животу старе српске обичаје. Био је мој први и најбољи учитељ историје. Али када је 1869. године Цар укинуо Војну границу и њене становнике препустио Мађарима, граничари су то схватили као издају због погажене царске речи уписане у "Превилегије". Сећам се да ми је отац казао једног дана: "Ти нећеш никад бити царски војник. Цар је погазио своју реч, цар је издајица у очима граничара. Ми презиремо човека који се не држи своје речи." То је био разлог што у кући мога оца није било више слике цара Аустрије после 1869. године. Љубав народа према земљи у којој је живео, почела је да јењава и најзад се угасила. Кад љубав нестане и држава мора умрети. То сам научио од неписмених сељака у Идвору."

Са словима и рачуном Миши је ишло дозлабога траљаво, па се сеоски учитељ пожалио Олимпијади на њено ђаче. О свом школовању у Идвору Михајло Пупин каже:

"Мој учитељ у сеоској школи у Идвору никад није био стању да на мене остави тако дубок утисак као људи на комшијским поселима који су путовали по свету и тако активно суделовали у светским борбама. Читање, писање и рачунање личили су ми на средство за мучење која је учитељ, по мом мишљењу незналице,

измислио да би ускратио моју слободу и играње са друговима. Но, моја мајка ме је убрзо убедила да сам на погрешном путу. Она није знала ни да чита, ни да пише, па ми је говорила да се осећа слепом код здравих очију. Била је тако слепа, причала је она, да се не би усудила да крене ни ван граница нашег села. Колико се данас сећам, она ми је говорила: "Дете моје, ако желиш да пођеш у свет, о коме си толико слушао на нашим поселима, мораш имати још један пар очију - очи за читање и писање. У свету има много чега о чему не можеш сазнати ако не умеш да читаш и пишеш. Знање, то су златне лествице преко којих се иде у небеса; знање је светлост која осветљава наш пут кроз живот и води нас у живот будућности пун вечне славе."

Моја мајка била је врло побожна жена, а као ретко ко познавала је Стари и Нови завет. Радо је рецитовала псалме. Познат јој је био и живот светаца. Њен омиљени светац био је Свети Сава. Она ми је први пут објаснила животну причу овог изузетног Србина. То је за мене било право откриће. Као и сваки други ђак, и ја сам, сваке године у јануару, присуствовао прославама дана Светог Саве. Прича моје мајке о њему, и начин на који је она то мени представила, створили су у мени слику Светог Саве као свеца који је величао вредност књига и вештину писања. Тада сам тек разумео зашто је моја мајка толико полагала на читање и писање, па сам се зарекао да ћу се посветити и једном и другом, макар и по цену да занемарим своје другове.

Ускоро сам се могао похвалити својој мајци да знам да читам и пишем, бар тако добро као и сваки други дечак. И учитељ је приметио промену. Био је изненађен и веровао је да се догодило чудо. Моја мајка је веровала у чуда и говорила је учитељу да нада мном бди дух Светог Саве. Једног дана је учитељу рекла, у мом присуству, да је у сну видела како је Свети Сава положио руку на моју главу и, окренувши се њој, рекао: "Кћери моја, школа у Идвору ускоро ће бити тесна за твога сина. Нека онда пође у свет, где ће наћи више духовне хране за своју душу жељну знања." Следеће године учитељ ме је одабрао да рецитујем на дан Светог Саве. Написао је и говор за мене. Мајка је исправила и проширила и нагнала ме је да неколико пута поновим своју беседу. На тај дан први пут сам јавно говорио. Успех је био преко сваког очекивања. Моји несташни другови овога пута нису се смејали. Напротив, занимао их је мој говор и то ме је јако охрабрило. После тога, људи су говорили да ни стари Баба Батикин не би умео то боље срочити и изговорити. А мајка је плакала од радости. Учитељ је климао главом, попа се нашао у чуду и обојица се сложише да је сеоска школа у Идвору већ била мала за мене. Крајем те године моја мајка је успела наговорити оца да ме пошаље у вишу школу у Панчево. Тамо сам срео учитеље који су на мене оставили јак утисак, нарочито њихово познавање природних наука, које су биле сасвим

непознате у Идвору. Тамо сам први пут чуо за неког Американца који се звао Френклин, а који је помоћу кључа и змаја открио да је муња последица електричног пражњења које настају између два облака, а да је грмљавина последица експлозивног ширења ваздуха, нагло загрејаног проласком електричног пражњења. Када сам посетио свој дом, искористио сам прву прилику да мом оцу и његовим пријатељима који су се окупили пред нашом кућом у недељу поподне и разговарали, испричам шта сам ново научио. Одједном сам приметио да су се отац и његови пријатељи загледали у чуду. Изгледало је као да се погледима питају: "Какву нам то јерес прича овај дрски деран". Исте вечери отац је за вечером испричао мајци о јереси коју је од мене чуо то поподне, али је његова срџба била доста ослабила. Мајка је приметила да нигде у Светом писму није нашла потврду за легенду о Светом Илији и да је сасвим могуће да је тај Американац Френклин у праву, а да је прича о Светом Илији погрешна. По питањима тачног тумачења старих учења мој отац је увек био спреман да прихвати мајчино мишљење, те се тако нас двојица измиримсо.

Верование моје мајке о могућности да је, после свега, Американац Френклин ипак паметнији од свих мудраца у Идвору и пређутно одобравање мога оца, пробуди у мени живи интерес за Америку. Линколн и Френклин, била су два прва имена са којима су били повезани моји први појмови о Америци.

Док сам се школовао у Панчеву, летње месеце сам проводио у свом родном месту."

Са вршњацима је, за време школског распуста, ноћу, након дана испуњеног рвањем, пливањем и играњем на трави, чувао кукурузна поља од похара крда сеоских волова или волове од руку лопова из суседних села. Један од начина сигнализације, односно договарања дечака распрострањених око кукурузишта или волова било је давање знакова кроз тло. О овој дечијој вештини, а касније идеји за научно откриће, М. И. Пупин каже: „Једна од вештина била је сигналисање и дојављивање кроз земљу. Сваки дечко имао је брицу, нож са дугон дрвеном дршком. Тај нож би се забадао дубоко у земљу, затим би се ударањем по његовој дршци производио звук, а дечаци су, лежећи на земљи, прислоњени ухом, имали задатак,

да одреде правац и растојање звучног извора. Вежбањем, постали смо стучњаци за ову врсту сигнализације. Запазили смо да се звук много брже простире кроз земљу него кроз ваздух, и да чврста земља, боље преноси звук од растресите, узоране земље. Мој учитељ, Словенац Кос, који нам је иначе објашњавао феномене физичке, није знао да ми ово протумачи, а чисто сумњам да је просечни физичар Европе могао то учинити у оно време. Овај феномен је основа открића до којега сам дошао двадесет пет година после ових искустава стечених у пастирској летњој школи у Идвору!

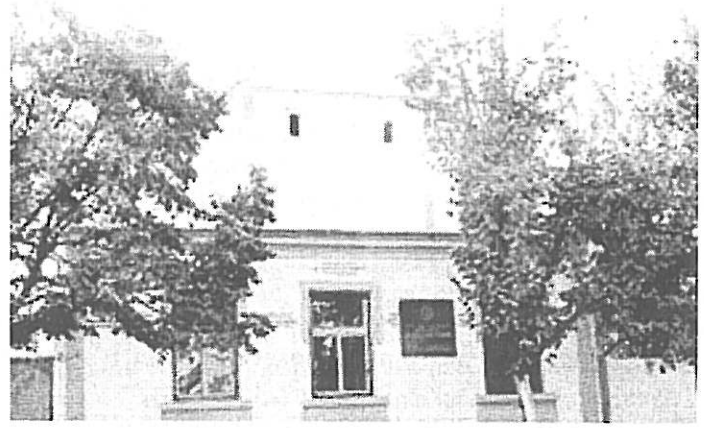

Родна кућа Михајла Пупина

Једном ме је позвао у своју кућу, (Учитељ Кос), у којима сам затекао неколико његових колега. Један од њих био је мој пријатељ, прота - песник, а други је био мађарски лутерански свештеник који је веома добро говорио српски, и у Панчеву је био познат по свом беседништву. Обојица заметнуше разговор са мном, а јако их је занимало шта сам то све доживљавао за време лета када сам био пастир. Нарочито су им се свидела моја загонетна питања о природи светла која сам постављао Косу, а који на њих није знао да одговори. Побожан утисак је начинило и моје познавање Библије и псалама, па ме много запиткиваше о мојој мајци. Сложили су се да би било добро да из школе у Панчеву преместим у чувену Прашку школу у Чешкој, ако ми отац и мајка буду сагласни да будем тако далеко од куће. Када сам приметио да моји родитељи не би могли да ме издржавају у великом граду као што је Праг, убедили су ме да се тај проблем може повољно решити. Обећао сам им да ћу се о свему посаветовати са родитељима када их за божићни распуст будем посетио. То сам и учинио, али је испало да мој отац није хтео ни да чује за то. Судбина ми је, међутим, одредила други ток.

Историја Баната забележила је један велики догађај у рано пролеће 1872. године, пролеће које је дошло иза оног Божића

када су се мој отац и моја мајка сагласили да се не слажу око предлога да пођем у Праг. Светозар Милетић, велики национални вођа Срба у Аустро-Угарској, посетио је Панчево, а народ га је дочекао свечаном бакљадом. Овакав дочек био је у ствари протест Панчева и читавог Баната против цареве преваре године 1869. Мој отац је протествовао много пре тог догађаја тако што је избацио цареву слику из куће. Милетићева посета Банату обележава почетак новог политичког периода у Банату, периода национализма. Ђаци Панчева придружили су се у великом броју процесији, а ја сам био један од њих, поносан што сам имао част да носим једну бакљу. Клицали смо до промуклости кад год би Милетић у свом ватреном говору оптуживао цара за незахвалност према граничарима, као и према свим Србима у Војводини. Сећајући се ранијих очевих речи у вези читаве ситуације, нисам се устручавао да у име свих присутних ђака узвикнем: „Никад нећемо служити војску цара Фрање Јосифа!" На то моји другови одговорише са: „Живео кнез Србије!" Мађарски чиновници забележили су све што се догодило за време бакљаде и након неколико дана био сам обавештен да Панчево није место за разуздано сељаче као што сам ја и да морам да се спакујем и вратим у Идвор. На интервенцију Словенца Коса и проте Живковића некако се ствар изгладила и мени је дозвољено да и даље останем у Панчеву.

Првог маја исте године наша школа прослављала је Мајски дан. Српска школска омладина, која је обожавала Милетића и његов национализам, припремила је српску заставу за мајску поворку. Остала омладина већином немачка, румунска и мађарска носила је жуто-црну аустријску заставу. Националисти из групе омладине нападоше носиоце жуто-црног знамења, а у том сукобу ја бејах ухваћен баш када сам стао ногом на оборену аустријску заставу. Преда мном је сада било избацивање из школе. Опет ме је спасао прота Живковић, и само захваљујући његовом угледном положају, мени је било дозвољено да останем до краја школске године у свом разреду, пошто сам обећао да се нећу дружити са бунтовним дечацима који су јуришали на аустријску заставу.

Прота Васа Живковић, песник (1819-1891), студирао је права у Пешти и Пожуну, затим богословију у Вршцу. Од 1846. године био је свештеник у Панчеву. Певао је по угледу на народну поезију. Његове песме су лирске, музикалне и захваљујући томе поједине његове љубавне песме стекле су широку популарност: „Ти пловиш зоро рана", „Радуј се млада Нево", „Оро, кликће са висине" (посвећена Светозару Милетићу).

Светозар Милетић (1826-1901) био је средишња личност народног покрета шездесетих година XIX века у Војводини. У Бечу је завршио права и докторирао 1854. године. Ушао је у јавни живор као адвокат и новинар, писац политичких расправа и истакнути борац за национална права Срба у Хабзбуршкој монархији. Био је

градоначелник Новог сада и члан Угарског сабора 1865. године.

По убеђењу био је грађански либерал и демократа, национални револуционар и борац против клерикализма. Светозар Милетић је саставио програм Српске слободоумне странке 1869. године чији је циљ био успостављање аутономне Војводине, у којој ће други народи бити равноправни са српским. У Аустро-Угарској нагодби видео је акт уперен против Словенских народа. Странка је тражила завођење општинских управа и обезбеђење личне слободе, а због свог програма окупила је највећи део Срба у Војводини. Био је прогањан и затваран због политичких циљева Српске слободоуме странке. Међутим, ту се ствар није окончала. На позив протин, у Панчево су дошли мој отац и мајка и разговор који су водили завршио се победом моје мајке. Одлучили су да окренем леђа Панчеву, леглу национализма и одем у Праг. Прота и његова црквена општина обећаше да ће помоћи око мог школовања у Прагу, како моји родитељи не могу смоћи довољно новца. Када је дошао дан мог одласка у Праг, мајка ми је већ све спремила за дуг пут, пут од скоро два дана пловидбе Дунавом до Будимпеште и један дан железницом од Будимпеште до Прага. Једино одело које сам имао, носио сам на себи, а сестре су ме убеђивале да је модерно и да у њему личим на правог варошанина. Да бих донекле изменио погрешан утисак који сам могао оставити и да бих имао топли огртач на путу ових хладних јесењих вечери и ноћи, био сам огрнут дугим жутим кожухом, постављеним црном вуном и искићеним по ивици црвеним арабескама. Црна шубара од овчије коже уобличавала је мој лик првог сина Идвора. Када сам се на пристаништу при уласку у брод опраштао од оца и мајке, очекивао сам, као нешто сасвим природно да ће моја мајка заплакати, што се и догодило. На моје велико изненађење, међутим, приметио сам и две велике сузе које су се котрљале низ образе мога оца. Знао сам да га као снажну личност, неемотивну, као сјајног представника јуначког доба. И када сам први пут у свом животу приметио сузе у његовим светским очима, клонуо сам и почео ридати, осећајући се постиђено када сам приметио топло саучешће путиника на броду, на ову дирљиву сцену мог растанка од оца и мајке."

Онако изгубљен није на време пресео на воз за Праг, па је стигао у Беч. Тамо су га уображени царски чиновници извређали називајући га "глупа српски свиња" и "бунтовно дерле". Но, ни он њима није остао дужан - рекао је да су у том царском Бечу "Покрадена сва права и повластице Војводини и Војној крајини." Оставши без пребијене паре, имао је срећу и упознао се са брачним паром из Америке који су му платили карту до Прага и на његову молбу причали му о Френклину и Линколну и препоручили му да прочита књигу „Чича Томина колиба" од Херијет Бичер Стоув, књигу којом је ова списатељица знатно допринела ослобађању црнаца од ропства. Уписао је Прашку академију. „Но, коначно сам

се уписао у школу где сам убрзо приметио да ме школски другови гледају у чуду и као да се питају из које сам земље и из каквог поднебља дошао. Није било дана а да није долазило до сукоба чешких и немачких ученика у школи. Оно што ми је онемогућило да останем у Панчеву, у Прагу је добило веће размере. Веран традицијама српског војног граничара, ништа нисам више волео до добре туче и није ми било тешко с обзиром на физичку снагу и добру праксу коју сам стекао на пашњацима у Идвору, да избијем било којег немачког ђака мојих година, или чак старијег. Немачки дечаци су ме се плашили, а немачки учитељи осудили су моје, како су назвали, револуционарне тенденције, претили да ће ме послати назад у Идвор. Како је време одмицало, све више сам прижељкивао да ме избаце из школе и тако нађем изговор за свој повратак у Идвор. Недостајали су ми хоризонти банатских равница у уским улицама у Прагу.

Читаву годину нисам послао обавештење о мом успеху у школи у Прагу, јер никад нисам постигао бољи успех, а стално сам се борио да не добијем још слабије оцене. И док сам размишљао о Ригеровом савету да се оканем национализма и оставим га искуснијим људима, а сам се посветим свом школовању, десио се један догађај који је изменио ток мога живота. Примио сам писмо од сестре у коме ми је јавила да нам је отац напрасно умро после кратке болести. Одмах сам обавестио мајку да желим да се вратим у Идвор и да јој помогнем у обрађивању земље. Она за то није хтела ни да чује и инсистирала је да останем у Прагу, у коме сам имао прилике да видим толико лепих ствари и много новог научим. Добро сам знао колико би њој било тешко да настави да ме издржава на школовању, а цене у школи ми нису давале за право да се обратим проти и замолим га да испуни обећање. Одлучио сам да нађем неки пут и ослободим мајку терета који се на њу свалио, бар оног што се тиче мене.

Једног дана сам на последњој страни неког илустрованог часописа нашао оглас паробродског друштва Хамбург-Америка, које је нудило јефтин, некомфоран превоз од Хамбурга до Њујорка за двадесет осам форинти. Сместа сам одлучио да окушам своју срећу у земљи Френклина и Линколна, чим уштедим или некако на други начин сакупим довољно новаца за пут од Прага до Њујорка.

Продао сам књиге, сат, одећу, жути кожух и црну шубару да бих дошао до потребне своте новаца. На пут сам пошао са једним оделом на себи, неколико кошуља и једним турским црвеним фесом који нико није хтео да купи. И зашто да човек лупа главу око топле одеће када иде у Њујорк. Зар Америка није топла земља кад се човек сети оних бројних слика голих индијанаца. То су биле моје мисли које су ме тешиле па сам се тако умирен растао од свог кожуха.

Коначно сам, стигао у Хамбург, спреман да се укрцам, али

без новаца којима бих купио струњачу и ћебе за мој лежај на броду.

Неколико дана касније, мој брод Вестфалија, кренуо је на пут 12. марта 1874. године.

После неколико дана моја мајка је примила писмо послато из Хамбурга, у коме сам јој најтоплијим речима објаснио да сам, по мом мишљењу, прерастао школе, учитеље и наставне методе у Прагу и да сам ради тога решио да отпутујем у земљу Френклина и Линколна, где је народ мудрији и зна више него што је сам Свети Сава знао. Уверавао сам је да ћу са њеним благословом свакако доћи до успеха и обећао јој да ћу се ускоро вратити обогаћен великим знањем и почастима. После неколико месеци сазнао сам да је моја мајка са пуном вером примила ово ружичасто представљање овог мог неочекиваног корака. Брод је испловно попуњен путницима јефтине класе, већином Немцима. Док смо пловили низ реку Елбу, сви путници су били на палуби и посматрали земљу која нам се полако губила из вида. А онда је одједном одјекнула чувена песма немачких исељеника чији сам последњи рефрен, мада тешка срца, и ја прихватио:

"Ох, како би тешко било оставити обале родне земље
када не би живела нада да ћемо их ускоро поново угледати,
збогом, збогом, док се не видимо поново."

Нисам издржао до краја песме и побегао сам у своју празну прегради за спавање где сам се у потоцима суза гушио. Идвор са својим сунчаним пољима, виноградима и воћњацима, са крдима стоке и стадима оваца на паши, са прекрасним црквеним торњем и свечаном звоњавом звона, са веселим младићима и девојкама који у колу играју уз српске гајде на сеоским поселима - Идвор, са свим добро познатим призорима које сам тамо видео, искрснуо је пред мојим уплаканим очима, да би у центру свега видео моју мајку како пажљиво слуша моје писмо из Хамбурга које јој чита моја сестра. Сваки од ових призора, чинило ми се, покретао је нову бујицу суза. На крају сам се некако смирио и престао плакати. Чинило ми се да чујем како моја мајка говори: „Нека га Бог благослови за ово лепо и топло писмо. Нека га дух Светог Саве води у земљу преко океана! Ја знам да ће он испунити своја обећања." На крају је моја туга сасвим попустила и вратило ми се самопоуздање. Да није било топлог бродског димњака, вероватно бих умро од хладноће. Често сам уздисао за својим топлим кожухом и, више него икад пре, ценио промућурност моје мајке која ми је за далеки пут припремила кожух и шубару.

Четрнаестог дана, рано изјутра указала се ниска обала Лонг Ајленда. Осећао сам се као нека друга особа, а сваки нови призор који се указивао са брода у току приближавања Новом Свету као да ми је наговештавала да ћу бити дочекан добродошлицом".

У разговору са људима на броду чуо је да свако од њих у

Новом Свету доноси неки занат, или тамо има неког блиског, да свако у Америци мора одслужити шегртски рок „жутокљунца". Морило га је и то што он нема баш никаквог заната, нити у овом трећем свету нема ни рођака, ни пријатеља, већ ни познаника. Био је спреман да одшегртује тај рок „жутокљунца", али да га умом и снагом, што више скрати; знао је да му праве борбе тек предстоје..

Прва препрека био је комшија који је ту на „Вратима Америке" у Касл Гардену, разговао са сваким од путника, па га пуштао у земљу или враћао назад истим бродом.

„Били смо пажљиво прегледани и испитани. Кад дође ред на мене, чиновници који су нас испитивали вртели су главама као да им се учинило да нисам за искрцавање. Признао сам им да имам само пет центи у џепу, да немам никог познатог у Америци и да никог у овој земљи не познајем, изузев Френклина, Линколна и Херијет Бичер Стоув, чију сам причу „Чича Томина колиба" читао у преводу. Мој наступ направио је велики утисак на једног од чиновника који је био без ноге и ослањао се на штаку. Погледао ме је љубазно, а очи су му весело блеснуле и обратио ми се на немачком: „Имао си добар укус кад си бирао своје познанике у Америци." Такође сам признао чиновницима да нисам учио никакав занат али да сам жељан знања и да ме је та жеља довела у Америку. На питање зашто нисам остао код куће или у Прагу, и тамо учио, уместо да лутам по свету са мало пртљага и празних џепова, одговорио сам им да су мађарске и аустријске власти попреко гледале на мене јер сам био на страни народа, а посебно на страни оца који је протествовао због гажења старих права и привилегија, заједамчених од стране цара као награда за услуге које му је чинио српски народ у току две стотине година. Швајцарски ветеран који се кретао помоћу штаке због изгубљене ноге у грађанском рату, пажљиво је пратио моје одговоре, најзад је нешто шапнуо осталим чиновницима и они су ме обавестили да могу да прођем и послали су ме у биро за запошљавање у Касл Гардену. Мало касније пронашао ме је онај пријатељски наклоњен швајцарац и обавестио ме да је према мени направљен изузетак и да зато добро пазим и нађем посао."

И док је седео у бироу за запошљавање, у глави му се вртела једна мисао: „Али откуд то да човек који има неки занат, има новца и одело, у Америци много више вреди него у Идвору, мом родном селу? У Идвору смо имали ковача, колара, берберина; то су биле наше занатлије, имали смо једног Грка, трговца који је имао много новца и носио скупа варошка одела, али није било ни једног угледнијег српског сељака у Идвору, без обзира колико је био сиромашам, који себе није сматрао важнијим од ових људи чија је улога пролазна.

Плашило ме је то што су ме изузетно пропустили, а нисам

ни схватио зашто су тако поступили.

Ипак, то није убило моју веру да сам донео нешто ново Америци што ови чиновници - испитивачи или нису били у стању да открију или се нису ни трудили да истражују, а што сам ја, упркос свему, високо ценио, а то је била свест о дубоком поштовању и дивљењу за узвишене традиције мога народа. То су ме учили моја мајка и неписмени сељаци на суседским поселима у Идвору и никад ни једно друго учење није оставило дубљи утисак на мене."

Почео је од кочијаша и чувара мазги код једног фармера у Делаверу, где ће у предаху од напорних тежачких послова учити прве речи из енглеског језика да би се након три месеца, са нешто уштеђевине и оскудним фондом научених речи, вратио у Филаделфију, град из своје маште, у којем је Френклин експериментисао с оним змајем. У седам дана лутања по граду, на своје велико разочарење, није нашао ни саговорника о Френклину, а ни посао. Затим се обрео у Мерленду, на крају месеца, срећан што је преживео тај пакао радећи послове култивирања земље на дуванским пољима. Узео је својих 15 крваво зарађених долара и упутио се у Њујорк. Послови су се ређали као на траци, али само на по који дан. Утовар робе у луци, бојадисање оплата брода; исписивање фирми на трговачким возилима, лепљење тапета по собама, истовар угља и уређивање запуштених подрума.

„Када је већ постало јасно да је тражење посла безнадежно, пала ми је на памет једна нова идеја. Уместо да се крећем мање - више без циља, почео сам да следим кола која су преносила угаљ. Чим би угаљ био истоварен, зазвонио бих на врата и понудио своје услуге убацивања угља са плочника у подрум. Пошто би сместио угаљ у подрум и добио своју зараду, често сам предлагао власнику подрума да би му требало бојити подрум и остале просторије. Мој метод је био успешан. Он ми, истина, није донео већу зараду, али је моја кирија за собу увек била плаћена на време и нисам никад гладовао."

Кристијан, син немачког исељеника, нашао му је посао у творници двопека, посао је ишао добро, али Михајла су интересовале неке друге ствари, на које амерички младићи и девојке који су радили у Творници двопека, нису обраћали пажњу. „Међутим, у једној ствари, мислио сам тад, ја сам им измицао. Они нису знали много о последњим догађајима објављеним у часопису „Сјентифик Америка" и научним предлозима недељног издања дневника „Сан", које сам жудно читао помажући се једним џепним речником. Они такође нису обраћали пажњу на могућност за учење и стицање знања. Ово моје жудно читање научних чланака паде у очи Џиму, машинисти и ложачу у творници. Једног дана ми рече да би ме узео за помоћника, ако ми не би било тешко да убацујем угаљ у ложиште и пазим да ватра увек буде довољно јака.

Једног изузетно топлог дана послеподне Џиму је позлило

те се ја добровољно прихватим да му пазим на котларницу док се он мало не опорави. То послеподне на изненађење свих, ја сам све одржавао у погону. Међутим, нису ми дозвољавали да и даље наставим овај посао, јер је за то била потребна нарочита дозвола. Почео сам Џима салетати да ми помогне да добијем такву дозволу. Он ми је одговорио да тако бистар младић који толико жуди за науком није ваљда прешао Атлански океан да би постао ложач: „Нишани мало више младићу."

Гоњен својом жеђи за знањем Пупин почиње да посећује школу у Купер Унији. Прелази на бољи посао и ту упознаје Билхарца, човека пуног знања. Знао је грчки, латински, познавао светску књижевност и ту су почели са припремама за универзитет у Принстону.

Једног дана, излазећи из читаонице Купер уније, спазио је радњу на којој је писало Луканић. Упознаје се са Луканићем и његовом породицом. „Млади Луканић ме је уверавао да бих тим знањем енглеског језика, познавањем математике и других наука, могао лакоући на колеџ. Тада сам уз свесрдну помоћ Билхарца савладао највећи део градива из грчког и латинског језика у својим припремама за упис на Принстон - али, како сам говорио у Насау Хол, моја привржености Принстону полако се гасила и окретала према Колумбији."

Успео је да се упише у припремну школу за колеџ, задржавши место чиновника у фабрици. Три пута недељно ишао је у школу где је својим знањем из латинског и грчког, а нарочито из историје САД, стекао опште симпатије. Углед му је порастао након трке на десет миља, за коју се пријавио велик број ђака. Многи су вредно тренирали знајући шта младом човеку та победа овде доноси. А победио је онај који није имао ни часа времена за тренинг и од кога нико то није очекивао. То му је међу друговима обезбедило већи углед него истицање у учењу, што он није могао схватити.

Завршила се и та година припремног школовања. Професори су оценили да Пупин, као и остали ђаци, може лето 1879. године, провести у разноноди, а на јесен мирно изаћи на пријемни испит. Он им је био захвалан на предлогу и добрим жељама, али се, у жељи да пријемни испит положи са одличним успехом и ослободи се плаћања скупе школарине - одлучио за друго. Напустио је радно место и отишао на село, у напуштену колибицу. Ту је сваког дана сусетки за храну, два сата ујутру и два сата увече тестерисао и цепао дрва за потпалу која је млади газда продавао на Бродвеју. У накнаду за то, Пупин је добијао храну, док се његова уштеђевина чувала у банци. Осам пуних сати је, по утврђеном плану, учио, а по дану се купао у оближњој реци. Тако је тим тестерисањем дрва и пливањем остваривао циљ који је себи поставио од првог дана боравка у Новом Свету: да не прође дан, а да се не бави физичким активностима, како би очувао здравље, свестан да му предстоје

дуге и тешке борбе, да његове амбиције у туђем свету и са мало новца може остварити само човек чврсте воље и јаких мишића, односно челичног менталног и физичког здравља.

„Последње седмице септембра те године (1879.) пријавио сам се за пријемни испит на Колумбији." На пријемном испиту Пупин је одговарао знатно шире но што се од њега тражило. Изванредно је савладао градиво. Имао је 25 година и велико животно искуство, уствари знао је шта хоће у животу.

„После неколико дана добио сам обавештење од секретаријата да сам примљен као студент Колумбија колеџа и да сам ослобођен плаћања школарине. Није било срећнијег човека тог великог дана у целој Америци."

Доста је учио и стално био међу најбољим студентима. На крају године је, у јакој конкуренцији, победио из грчког и математике освојивши две вредне награде од по сто долара. Како му то није било довољно за целу годину, лето је провео косећи траву, зарађујући новац и јачајући мишиће, што ће му на крају године доста помоћи.

У борби између бруцоша и друге године дошло је до сукоба Пупина и Френка Хенрија. На крају дугог рвања Френк му је рекао: „Бићеш добар момак кад научиш да играш игру." О томе Пупин каже: „Диван савет колешког момка! Играј игру - каква фантастична фраза! Размишљао сам много о њој и што сам више мислио, све више сам био уверен да је право лице ове земље са свим њеним традицијама сажето у ове две речи.

Када је почела моја друга година студија, спремно сам очекивао надметање око штапа, што је према старим обичајима на Колумбија колеџу одржавано на почетку сваке године између нових и бивших бруцоша. Знао сам шта значи „играти игру". Овог пута био сам у групи која напада штап и мишићи које сам ојачао као жетелац, много су ми помогли и ја сам био тај који сам положио бруцошки штап на земљу, легао на њега и покрио га грудима." Судије су прогласиле борбу нерешеном па је одлучено да се до победника дође, рвањем слободним стилом, два најбоља момка. Бруцошки див није могао да дође до изражаја пред момком који је учио рвање на пашњацима Идвора и држао корак са искусним жетеоцима на пољима у Хекенсаку. „Моја победа је била брза и потпуна, а моји другови су ме затим носили у тријумфу у Фрицов салон, у близини Колеџа, где су дизали чаше у част Михајла Србина."

Од тог дана моји другови су ме звали по имену и опходили се према мени као да сам истакнути потомак Александра Хамилтона.

Ускоро се Пупин прочуо као „доктор за шантаве папке", наставник за оне ђаке који су из математике и грчког имали слабе оцене. Тако Пупин није више морао лети косити ливаде и цепати дрва како би зарадио себи школарину, већ се могао бавити

веслањем, тенисом, боксом, јахањем, роњењем итд.

Завршио је општи, трогодишњи део студија на Колумбија универзитету. За наредне три године студија, усавршавања друштвених или природних наука као одличан студент, имао је обезбеђену стипендију од 500 долара годишње што је онда било право богатство.

Још на банатским пашњацима поставио је себи питање: „Шта је то светлост", па пошто није добио одговор на то тако важно питање, определио се за студирање физике. Ментор му је наиме рекао да ће одговор на то питање наћи онај ко успе да добро схвати нову електромагнетску теорију коју је дао шкотски физичар Максвел, ученик славног Фарадеја, великог проналазача у области електрицитета. И тако изванредни студент Колумбија универзитета уз пристојну стипендију и обавезом да се након завршених студија врати на Колумбија универзитет, кренуо је у Лондон на гласовити Кембриц. На далек пут, на стари континент пошао је као држављанин САД што је заслужио у девет година рада за добробит нове домовине.

„Професор Бари ме је обавестио крајем последње године студија да сад већ могу добити америчко држављанство и ја сам поднео захтев у том смислу. Добио сам га дан пре дипломирања. Две церемоније, које су убележене црвеним словима у мом животу, збиле су се само за два дана."

Своја осећања са којима се поново отиснуо преко Атлантика, овог пута луксузним паробродом „Флорида", Пупин је описао: „Када сам се нашао на палуби брода који је требало да ме повезе у Европу на даље студије, и посматрао ону ужурбаност око напуштања закрчене њујоршке луке, размишљао сам о оном дану пре девет година када сам овде дошао исељеничким бродом. И рекао сам себи: „Михајло Пупине, највеће благо које си донео собом пре девет година у Њујоршку луку било је твоје сазнање, дубоко поштовање и дивљење за најбоље традиције твоје расе, а друго највеће благо које сада носиш са собом из исте луке је твоје знање, дубоко поштовање и дивљење за велике традиције твоје друге домовине."

Након што је обавио упис на чувени Кембриц колеџ, од господина Нивена добио је књигу о животу Максвела. „Дао ми је копију Камбелове књиге о животу Максвела. Ту сам књигу прочитао од корица до корица пре него што сам напустио Лондон и она је много допринела моме знању које сам обећао да ћу донети у Идвор."

„Касно поподне брод се приближио Карловцима и Фрушкој гори. Пред залазак сунца, пред нама се указао Београд. Поздравио сам Београд као акрополу свих Срба и изразио веровање да ће он ускоро постати метропола свих Јужних Словена"

„Београд нисам видео од детињства. Када му се наш брод

примакао, пред нама се указала висока тврђава која се над Дунавом уздизала као Гибралтар над морем. Изгледала је као да будно мотри на бескрајне равнице Аустро-Угарске, које су личиле на отворене чељусти аждаје која је претила да прогута. Све што сам видео у Аустро-Угарској, изгледало је мало и смежурано, али ми је Београд изгледао веома поносан као да жели да дотакне звезде. Историја пашеничког српског народа окруживала је овај град и то га је, у мојој машти, дизало у небеске висине. Много ме је мучила жеља да ту сиђем и успем се на врх Авале, близу Београда и да одатле поздравим јуначку Србију. Али морао сам се брзо растати са Београдом да бих ухватио последњи локални брод за Панчево. Тако сам се растао са градом белих кула, како су Београд назвали српски гуслари.

Кад смо стигли у Панчево, прешао сам у други брод који је изгледао као натоварен неком сватовском поворком. Певачко друштво из Панчева закупило је тај брод да би повезло своје чланове и пријатеље у Карловце, где је следећег дана требало да се одржи велики народни збор. Тог дана требало је да се пренесу из Беча посмртни остаци великог српског песника Бранка Радичевића који је умро врло млад, пре тридесете године. Био је сахрањен у Бечу. Његове кости требало је сада покопати на Стражилову, брду близу Карловаца.

Тамо су се срела многа певачка друштва и делегације из Војводине, Србије, Босне, Херцрговине и Црне Горе.

Мене су позвали да се придружим панчевачкој делегацији као представник Америке. У мом срцу разбуктао се поново пламен српског национализма. Утисак је био незабораван и није било ока које није засузило. Диван је то био призор, пун надахнућа, посматрати разједињен народ уједињен сузама. Нико се није могао отети утиску да је једна земља, на којој је никао корен српског национализма, добродошлицом дочекала те сузе. А земља која је сложна у песми и сузама, никад неће изгубити своје јединство.

По повратку у Панчево, дочекао ме је прота Живковић, поп-песник.

„Реците мајци да сам срећан што је на мене пала сва одговорност за то што сте отишли у далеку Америку."

У Панчево су по мене дошли моја старија сестра и њен муж. Када смо се приближили Идвору, замолио сам их да пођу заобилазним путем и да ме проведу кроз идворске пашњаке и винограде где сам провео своје најсрећније дане детињства. Тамо, као у сну, видео сам дечаке како посматрају своја крда волова тачно онако како сам и ја то чинио, и играли су исте игре као и ми некада. Виногради, лење небо изнад њих, река Тамиш у даљини, где сам учио да пливам и роним, све је то било исто као некад. А онда се одједном појавио и звоник цркве у Идвору. Забрујаше полако умилна црквена звона која позивају на вечерње, будећи у

мени безбројне успомене. Био сам дубоко узбуђен.

Када смо ушли у мали Идвор, све ми је изгледало као некад, пре једанаест година. Није било нових кућа, а старе су изгледале старе као и пре. Људи су се бавили истим пословима као и некада у ово доба године.

Прилаз кући водио је преко зелене пољане где су нас дочекала широм отворена врата, знак да се очекује драги гост. Моја мајка је седела сама испред куће, на клупи испод дрвета и гледала у правцу одакле је очекивала да дођемо. Кад нас је угледала, брзо је принела марамицу очима, а моја сестра рече: „Мајка плаче!" Скочио сам из кола и потрчао јој у загрљај. Како је дивна снага суза и како јасне постају наше визије када поток суза разбистри наша осећања!

Мајчинска љубав и љубав према мајци су најлепше поруке божанства људима на земљи.

У Идвору ми је све изгледало непромењено, осим моје мајке. Изгледала је много старија, али и много лепша. Очи су јој сијале неким светитељским сјајем који ми је откривао ведри небески свод света у коме је живела. Гледао сам у њу, дивио сам јој се и никад се нисам осећао тако малим и беспомоћним.

-Пођи самном - рече она - желим да чујем твој глас, да видим то твоје драго лице и да будемо сами. Ишли смо сами, полако. Слушао сам је како ми говори о разним стварима које су ме подсећале на детињство.

У то смо стигли до краја села, али је моја мајка наставила шетњу лаганим кораком све док се нисмо нашли на сеоском гробљу. Показујући на један крст од црвеног мрамора рече ми да је то гроб мога оца. Пришао сам крсту, пољубио га, сагнуо се и на коленима се помолио Богу.

Верна српским обичајима, моја мајка се обратила гробу као да ме је довела живом оцу.

-Коста, мој верни мужу, довела сам ти сина твог кога си волео више од свог живота и чије је име било на твојим уснама када си последњи пут удахнуо живот. Прими молитву његову. Он лије сузе на твом гробу и побожно се клања светој успомени твојој, која ће у њему вечно живети.

Враћајући се кући, свратисмо у цркву где сам пољубио икону свог заштитника Светог Саве и упалио свеће које је мајка понела са собом.

Осећао сам се као да ме је овај чин поново вратио у оно душевно стање у коме сам био некада у Идвору. Кад сам то саопштио мајци, она ми је одговорила да је желела да тако буде, да Идвор не мисли да сам се отуђио и погосподио.

-У првом моменту те нисам препознала - рече ми мајка - кад сам те први пут угледала у колима твоје сестре, али онда си се насмејао на исти начин као некада када си био дете и онда сам

пролила најслађе сузе у свом животу.

Идворани су дошли да ме виде и да ми кажу да у читавој Војводини нема младог човека који би био ближи свом родном селу од њиховог Мише.

Овај љубазни пријем заслужио сам својим понашањем, које је било строго по обичајима Идвора, као на пример љубљење руке старијим људима и примање пољупца у чело, заузврат. С друге стране, дечаци и девојчице су мене љубили у руку, а ја сам их љубио у образ и тапшао по лицу. Мој старији нећак, бивши војник и кнез села, био је најстарији мушки члан Пупина и био је глава фамилије. У Идвору је био још један човек чије ми је присуство улило велико поштовање. Био је то кум. Моја мајка је изгубила неколико деце и после дужег времена родила две ћерке, кад је имала већ тридесет година. Ја сам се родио кад је она већ прешла четрдесету. Она је веровала да је Бог услишио њене дуге молитве и жељу да роди сина. По народном веровању у Идвору, када се деси да се дете тако касно роди мора се, да би дуго живело, дати кроз прозор првој особи која прође поред куће, која ће однети дете да се крсти. Тако је један сиромашан и обичан сељак постао мој кум. А према српским обичајима, кумова власт над дететом кога је крстио је неограничена. У ствари у присуству кума, кумче би требало да је мање од макова зрна. Лажни понос који сам стекао био је збрисан у једном потезу неумољивом строгошћу обичаја мештана Идвора. Понизност је била главна врлина младих у Идвору.

Једног дана ме је позвао велики жупан Торонталске жупаније, којој је припадао и Идвор према новој административној подели."

У разговору са великим жупаном опет је до изражаја дошло Пупиново национално опредељење и онај исти национални понос као онда у Панчеву кад је спаљена Аустро-Угарска застава и заслугом проте Васе Живковића Михајло био спашен казне избацивања из школе.

-Будимпешта је довољно велика да буде престоница Јужних Словена у Мађарској, зар не? - упитао је.

-Она је то сигурно, али је нешто незгодна и неприродна - одговорих ја.

-Тако нешто сте причали у Карловцима на оном народном збору?

-Не, нисам имао времена за то, јер сам био заузет преносом земних остатака великог песника на Стражилово. А иначе, свечаност у Карловцима била је, у ствари, величанствена молитва у славу слободе, која ће победити једног дана када се Јужни Словени пробуде и остваре оно што је природно.

„При крају септембра када се завршила берба, био сам спреман за пут у Кембриџ. Било ми је жао што идем, јер весели дани у Војводини настају тек после бербе и кад проври ново вино. Златно жито тада је већ сређено, свиње су дебеле и заобљене и

спремне за богату трпезу. У другим земљама млади људи сањају о љубави у пролеће; у Војводини јесен замењује пролеће. Тада црквена звона не престају да објављују свадбе, а гајдаши и њихове веселе мелодије не престају да узбуђују срца с краја на крај Баната. Неколико дана пре мог одласка, главари села су ми приредили рибљу чорбу. Тамишки рибари су је припремили на традиционалан начин, у казанима над отвореном ватром и под ведрим небом.

Кроз ноћ одјекну заносни звук фруле усамљеног чобанина. Његова душа се прелила у слатку мелодију која сигурно није била упућена само невидљивим приликама у тамном простору око њега. Осећао сам јасно да кроз ову ноћну тишину струју заносна песма о љубави, о љубави према некој девојци која се налази под неким идворским кровом и мисли на њега.

Знао сам да ми је Гаврина фрула открила један други свет у коме питања „Шта је светлост" нема никакве важности или у сваком случају није најважније питање. У човековом животу постоје многа друга важна животна питања на која се одговори могу наћи у Идвору и без трунчице знања о Максвеловој теорији светлости!"

Млади Пупин **** чувени енглески универзитетски град Кембриџ после друге године студија одлази на универзитет у Берлин и 1889. године Пупин докторира из области физичке хемије под насловом „Осмотички притисак и његов однос према слободној енергији".

Док је упорно учио и на зиду своје скромне собице написао речи „Где има воље има и успеха", под руке му је дошла Максвелова књига „Материја и кретање". Када је прочитао ту књигу записао је: „Сада сам схватио да сам видео праву звезду о којој ми је мајка говорила."

За време летњег распуста 1884. године отпутовао је за Француску, а из Париза упутио се још једном у свој родни Идвор.

„Обећао сам био мајци да ћу је поново посетити истог лета. Зато сам без много задржавања у веселом Паризу, продужио пут за Идвор. Био сам веома срећан кад сам угледао Идвор, а знао сам да ћу бити слободан и да ћу моћи да се скоро два месеца одмарам. До краја овог дивног распуста проучио сам добар део класичног Лагранжовог трактата, још једном пажљиво прочитао Кембелову књигу „Живот Максвела" и схватио много штошта од оног што сам видео у Кембриџу, а нисам до тада разумео. Дружење са Лагранжом и Максвелом привезало ме је за врт моје мајке. Мајци сам рекао да су Лагранж и Максвел два свеца у свету науке па је због тога моја мајка сматрала да сам се тога лета посветио проучавању живота светаца. Њу је све то чинило срећном, али је то веома збуњивало остале Идворане. Скренуо сам пажњу мајци да ме њена гостољубивост може променити, подсећајући се на причу коју ми је испричала пре три године како сам се пео на стрм и клизав кров млина Буковала у потрази за звездом. Рекла ми је:

-Доста си се пео у последње две године и дохватио неколико звезда са неба. Једна од тих је сада у Берлину и нема те сласти у Идвору која ће те одвући од ње. Размишљања о делима светаца науке омогућиће ти да разговараш са духом вечне истине.

Захваљујући оваквом начину размишљања о мом раду, моја мајка је била веома срећна када ми је поново рекла „Због ом". Сећајући се њених речи, на растанку сам јој рекао: „Морам поћи тамо зато што је Кембриџ велики храм који је посвећен трагању за вечном истином." На то ми је она рекла: „Иди мој сине и нека је хвала Богу што си био и што опет идеш да радиш међу свецима Кембрица."

Многе ноћи провео сам у винограду моје мајке завијен у овчију кожу под отвореним небом и посматрао звезде које сам гледао пре петнаест година, када сам помогао говедарима да чувају волове у време звезданих летњих ноћи. Тада сам покушао да решим загонетку - природа звука и светлости. Радовао сам се што сам коначно успео да преко Фарадеја и Максвела уз помоћ Хелмхолца, откријем сличност звука и светлости, звука као треперења материје, а светлости као треперења електрицитета.

Једног дана пошли смо у посету мојој млађој сестри која је живела неких петнаест миља од Идвора. На путу смо прошли кроз велико село Ечку које је било настањено различитим нацијама: немачком, румунском, српском. Напред је ишла једна плавуша у папучама. Имала је једноставну плаву хаљину испод које су се назирали ритмички покрети њеног тела. Усклађено кретање тела са осциловањем обрамице пружала је леп призор. Кад је мајка приметила моје изненадно одушевљење, упознала ме је:

-То је немачка девојка - рекла ми је - а неоспорно је љупка. Она воли свој посао. Али ако нађеш неку сличну њој у Берлину, сети се свог обећања, мораш се оженити Американком ако желиш да останеш Американац, а знам да то желиш."

После докторирања у Берлину, враћа се у Америку 1889. године и постаје наставник на Колумбија универзитету, где је добио место наставника математичке физике. Десет година касније, у 47. години живота, постаје редован професор Колумбија универзитета. Михајло Пупин је заштитио 24 патента: првих 12 од 1894. - 1904., а исто толико касније, када му је било преко 60 година. Односили су се углавном на радио техничке уређаје и антенске системе. Но, пре поласка у Америку, у Лондону се 1888. године, пред олтаром грчке цркве оженио Американком Саром Катарином, чиме је испунио још једну жељу своје мајке.

Списак Пупинових патената објављених у САД-у

1. Бр. 519 346 - објављен 8. 05. 1894.
Апарати за телеграфске и телефонске преносе

2. Бр. 519 347 - објављен 8. 05. 1894.
Трансформатор за телеграфске, телефонске или друге електричне системе

3. Бр. 640 515 - објављен 2. 01. 1900.
Техника развођења електричне енергије помоћу наизменичних струја

4. Бр. 640 - 516 - објављен 2. 01. 1900.
Електрични пренос помоћу резонантних струјних кола

5. Бр. 652 230 - објављен 19. 06. 1900.
Техника смањења слабљења електричних таласа и апарати за то

6. Бр. 652 231 - објављен 19. 06. 1900.
Метод смањења слабљења електричних таласа и апарати за то

7. Бр. 697 660 - објављен 15. 04. 1902.
Машина за намотавање

8. Бр. 707 007 - објављен 12. 08. 1902.
Вишеструка телеграфија

9. Бр. 707 008 - објављен 12. 08. 1902.
Вишеструка телеграфија

10. Бр. 713 044 - објављен 4. 11. 1902.
Произвођење асиметричних струја помоћу симетричног електромоторног процеса

11. Бр 768 301 - објављен 23. 08. 1904.
Бежично преношење електричних сигнала

12. Бр. 761 995
Апарат за смањење слабљења електричних таласа

13. Бр. 1.334 165 - објављен 16. 03. 1920.
Преношење електричних таласа

14. Бр. 1.336 378 - објављен
Антена са расподељеним позитивним отпором

15. Бр. 1.388 877 - објављен 3. 12. 1921.
Звучни генератор

16. Бр. 1.388 441 - објављен 23. 12. 1921.
Вишеструка антена за преношење електричних таласа

17. Бр. 1.415 845 - објављен 9. 05. 1922.
Селективна импендација која се супротставља примљеним електричним осцилацијама

18. Бр. 1.416 061 - објављен 10. 05. 1922.
Радиопријемни систем високе селективности

19. Бр. 1.456 909 - објављен 20. 05. 1922.
Таласни проводник

20. Бр. 1.452 833 - објављен 24. 04. 1923.
Апарат за селективно појачавање

21. Бр. 1.446 769 - објављен 23. 02. 1923.
Апериодични пилот проводник

22. Бр. 1.488 514 - објављен 1. 04. 1923.
Селективни апарат за појачавање

23. Бр. 1.494 803 - објављен 29. 05. 1923.
Електрично саглашавање

24. Бр. 1.503 875 - објављен 29. 04. 1923.
Радиофонски пријемник

Најзначајније откриће М.И. Пупина је Пупинов калем. Тај епохални проналазак, Пупин је патентирао 19. јуна 1900. године, што представља прекретницу у међународном телефонском саобраћају и у Пупиновом животу, јер се због богатства које је стекао на основу откупа за проналазак, ослободио материјалних проблема, тако да се у потпуности могао посветити науци.

Пут до тог проналаска био је сложен и мукотрпан. На њега је, како каже, кренуо наоружан сазнањем које је као дечак понео из

Идвора у свет, да се и звук много боље простире кроз воду или земљу него кроз ваздух.

У међувремену му је умрла супруга чију је смрт доживео као највећи губитак у животу и у потпуности се посветио својој ћерки Варвари.

„Једног дана, на почетку зиме, стигло ми је писмо од сестре у коме ми јевила да наша мајка више није међу живима. Тог дана сам се заветовао да ћу сачувати успомену на њу, највише што може учинити један смртник као што сам био ја. Двадесет седам година касније, Српска академија наука, објавила је да ће се приход од фондације посвећене успомени на Олимпијаду Пупин, искористити на то да се великом броју деце у Старој Србији и Македонији помогне у школовању.

„Када се угаси живот који је део наше сопственог живота, наступа чудан преокрет у нашем умном и друштвеном животу. Уместо да тражимо светлост која ће осветлити значења материјалних ствари у физичком свету, за чим обично теже млади људи, почиње се тражити светлост која ће осветлити значење унутрашњег света, спиритуалног света душе. Питање - Шта је светлост? - није било најважније питање у мојим мислима после мајчине смрти. Питање - Шта је живот? - доминирало је дуго мојим мислима и осећањима. "

Поред научног рада, великог броја проналазака, професуре на Колумбија универзитету, Михајло Пупин дао је огроман допринос организовању Срба у Америци, успостављању граница новонастале државе Југославије, помоћи сиромашним ђацима, помоћ српској војсци у Балканским и I светском рату. До краја свог живота остао је велики родољуб, хуманиста и патриота.

Посебну пажњу треба посветити његовој друштвено - политичкој активности коју је испољио међу српским исељеницима и других народа Југославије, у њиховом окупљању и организовању помоћи и раду са њима.

Заслугом Пупина, односно његовом иницијативом, организовани су Словенски народни клуб и Српска читаоница, која је 1893. године покренула први српски лист у Америци - „Слобода". У Чикагу је био један од оснивача Српског братског добротворног савеза који је касније 1909. године приступио Савезу „Слога" са око 4000 чланова. На позив српских организација да се стави на чело будуће велике организације Срба у Америци, 15. септембра 1909. године, сазвао је свесрпски сабор и предложио да се нова организација Срба у Америци зове Савез сједињених Срба „Слога", а Пупин је изабран за председника „Слоге". Као гласило новог удружења покренут је лист „Србобран".

Својим радом Пупин је постао најугледнији представник Срба у Америци. Зато се тадашњи политичар Милован Ђ. Миловановић сетио друговања са Мишом Пупином, те му писао да ће дати да

краљ Петар потпише указ о његовом наименовању за почасног конзула у Америци. Тако је и било, па је добио декрет из Београда и Вашингтона да је постављен за почасног конзула кражевине Југославије у Америци.

Када је у Њујорк стигла вест о избијању балканског рата, Пупин је наложио савезу „Слога" да се издаје дневни лист „Српски дневник" и шаље бесплатно свим насеобинама како би Срби били обавештени о успесима српске војске. Срби и Црногорци су се припремали као војни савезници и добровољци за учешће у рату. Они који нису могли да пођу у рат, прилагали би новац за српски Црвени крст. Око 8000 Срба из Америке узело је учешће у балканском рату. Пупин је пропагирао идеју да се Срби врате у домовину и насељавају новоослобођене крајеве. Када је Аустро-Угарска објавила рат Србији 1914. године основан је Централни одбор народне одбране под претседништвом Михајла Пупина , а припадали су му сви огранци Савеза „Слога", многа друга удружења, цркве, школе, српски клубови. Захваљујући активностима српских организација, а великим залагањем Пупина, добровољци су кренули на бојиште из Њујорка, преко Пиреја, Солуна, Ниша и то сваки о свом трошку. Пупин је испословао преко енглеских и италијанских представника јефтин превоз, а организовао и својим средствима помогао све облике материјалне, медицинске и друге помоћи. Професор Пупин је уједно пружио подршку и помоћ јеромонаху Николају Велимировићу у његовој мисији упознавањајугословенских народа са ставовима у Србији по питању уједињења. Сарађивао је са представницима Југословенског одбора у Лондону.

Када се завршио I светски рат и вратили се добровољци, Пупин их је дочекао у Њујорку и дао по 7 долара за пут до куће, обећавајући помоћ сваком ко не нађе запослење.

Васпитаван у духу националног романтизма и веран свом родном крају, помаже браћи у ослобађању од Турске и Аустро-Угарске владавине. Шаље новац за куповину звона које ће „звонити на позив у борбу за слободу" цркви Светог Клемента у Охриду, завичају његове мајке Олимпијаде. У Бијељину шаље бронзу за споменик Филипу Вишњићу у жељи да диван морални лик овог слепог песника инспирише народе у борби за национално и социјално ослобођење. Помагао је „Младу Босну" у борби за ослобођење од Аустро-Угарског јарма.

По завршетку I светског рата требало је одредити границе новонасталим државама. Велика је заслуга Пупина на Мировној конференцији у Паризу 1919. године. Веровало се да Пупин својим угледом у свету, а посебно САД, као победници и његовом личном пријатељству са председником САД Вилсоном, те да је члан америчке делегације Армстронг био Пупинов ђак. Пупин је почетком априла 1919. године стигао у Париз, остао десет дана затворен у соби проучавајући историјске, демографске, етничке, економске, војне и

друге разлоге како би се што праведније одредиле границе нове Југославије. Париске новине су писале да је: „Професор Пупин спасао Далмацију, западни део Словеније, Прекомурје, Барању и Банат". Лондонским уговором из 1915. године , Румунији је обећано да ће за улазак у рат на страни савезника добити Банат све до Тисе и Ердеља према Мађарској. Представник Румуније тражио је обећано, али му је председник Вилсон рекао да је Пупин из Баната и да му је познато да је велики српски родољуб, да му је Пупин причао да ту већ два и по века живе Срби са својом богатом културном традицијом, да је професор Пупин - професор на Колумбија универзитету, председник Академије наука Њујорка, члан Националног савета за научна истраживања и председник Колумбија аеронаутике, човек великих заслуга за победу и достојан сваког поштовања.

Много људи у овом свету успе да се попне до огромних висина и својим радом и заслугама приближе Богу, но мало је оних који доживе да за своје заслуге буду цењени у свом родном крају јер и Христ је рекао: „Није пророк без части осим у свом завичају и међу родбином и у своме дому." Можда је Пупин за живота заслужио и дочекао да буде Пророк у свом родном Идвору.

Након новог путовања по западној Европи, а пре поласка у САД, Пупин је навратио у Идвор. „Пре повратка у Сједињене државе, посетио сам своје сестре у Банату. Једна од њих је живела у Идвору. Једне августовске недеље ручао сам у њеној башти. Око баште је висока ограда, а недалеко од ње младићи и девојке Идвора играли су коло на сеоској ливади. Старији људи су их посматрали. Одједанпут, неко је закуцао на дворишну капију и мој зет је отворио. Пред њим је стајао јахач који је једном руком држао запенушалог коња, а у другој руци је држао телеграм. Телеграм је у журби донео из телеграфске станице у другом селу, удаљеном око пет миља од Идвора. Моје родно место није имало ни телеграфске ни телефонске линије иако сам ја, син овог места, наумио да повежем све људе телефоном у Сједињеним Државама. Телеграм је био за мене. Послао га је мој адвокат и саопштавао ми је да је дан раније предао све папире Меконијевој компанији и да је чек на очекивану суму у његовим рукама. „Добра вест!" - рекао сам себи и пружио коњанику нивчаницу од десет форинти као награду за његову хитњу да ми уручи телеграм, што се видело и по запенушеном коњу. Гајдаши и коло стадоше кад видеше новчаницу од десет форинти у јахачевим рукама, Изненада, гомила се окупила око капије, а старији сељаци, који су са мном ишли у школу у детињству, упитали су ме да ли је телеграм заиста дошао из Америке. Кад сам им потврдно одговорио и подвукао да је послат још тог јутра, они су се загледали као да један другога упозоравају да пазе да им не подвалим неком америчком досетком. Онда ми је приступио најстарији међу њима и упитао ме: „Зар нам

ниси рекао да између нас и Америке има четири царевине, свака већа од Аустрије, и велики океан за који треба недељу дана да би га препловоли, чак и најбржим бродом?" Рекао сам:

-То сам казао и опет понављам да је тако!

На то је он додао:

-Како телеграм може да прође то растојање за мање од једног дана?

-Могао је и за мање од минута да га људска тромост није задржала. Може да путује одавде до Беча за мање од секунде...

Михајло му је потврдно одговорио да је то пронашао Американац, да је амерички народ заиста паметан, да су Американци паметнији од било кога у Идвору, па је дошло до нових питања и чуђења:

-Па како си онда ти, за име Светог Михајла, успео да се тамо снађеш и живиш? Мој одговор на питање сељака био је следећи:

-Скромни пастир из Идвора у чувени Лагранж из Париза рекли су ми како да то остварим.

Многе проналазаче и научнике уништило је то што су поверовали да су надљуди. Верујем да би сваки пут кад се неки успешан проналазач нађе пред таквом опасношћу, требало, као неки стари антички краљ, да изнајми човека који би му по потреби, шапнуо на ухо - Ти си обичан смртник -.

Овај догађај из Пупинове биографије говори нам да и поред велике славе као проналазача, професора Колумбија универзитета, једног међу 400 најбогатијих људи у САД, Пупин задржао онај понос и скромност „Сина Идвора" како је за себе знао да каже.

После изузетно успешне професуре на Колумбија универзитету, Пупин је пензионисан 1929. године, пошто су му отказале ноге. На његов захтев, на Колумбија колеџу, пробили су посебна врата како би старији професор могао да улази и држи вежбе и предавања. У својим седамдесетим годинама, при крају једног изузетно плодног радног века испуњеног преданом служењу човеку и науци, Пупин је завршио своју аутобиографију која се под насловом „From Immigrant to inventor" појавила 1923. године са посветом мајци Олимпијади. „У спомен мајци". Њен тачан превод би био „Од дошљака до научника" или у првом издању у завичају писца сликовито је преведено „Са пашњака до научењака". За њу је 1924. године Пупин добио Пулицерову награду као највеће књижевно признање у САД. Због своје етичке и васпитне вредности уврштена је у школску лектиру у америчким школама и колеџима. Када је добио Пулицерову награду, речено му је да му се награда даје јер „Ваш рад подстиче патриотска и несебична заузимања за народ".

Због великих заслуга за нашу земљу и због интервенције да се на Париској мировном конференцији нашој земљи припоји Далмација, део Словеније са Триглавом, Бледом, Бохињом, те југословенски део Баната, градско председништво града Великог

Бечкерека, данашњег Зрењанина, донело је крајем септембра 1921. године одлуку да се Михајло Пупин прогласи за почасног грађанина овог града. Ова одлука саопштена је лично Пупину 28. септембра 1921. године, кад је Пупин био у посети овом граду и свом завичају, родном месту Идвору. Пупин је том приликом одржао говор захвалности, евоцирајући успомене из детињства када је са оцем долазио на бечкеречку пијацу ради продаје житарица.

„Мислио сам тада да је Бечкерек највећи град на свету" - рекао је Пупин.

По завршетку Париске мировне конференције 20. септембра 1921. године, скупштина града Блед донела је одлуку да се Михајло Пупин прогласи почасним грађанином Бледа.

Године 1924. појављује се друга Пупинова књига „The New Reformation" (Нова реформација) са поднасловом „Од физичких до духовних реалности". У САД је доживела неколико издања, а код нас још није преведена. Књига представља енциклопедијски преглед историје природних наука последњих 400 година. Пупин са љубављу и на популаран начин говори о научним открићима великих људи науке. Говори о човеку и његовом духовном својству.

Трећа, мање позната Пупинова књига, штампана је 1930. године. То је књига социјално - филозофског, али и популизаторског карактера - „Romance of the Machine" (Романса машине).

Поред научног рада, професуре, Пупина је посебно интересовала уметност, па је и на том пољу дао изузетно велики допринос, помажући уметнике и купујући уметничка дела, намењена српском роду. Један талентовани орловаћанин, банаћанин, велики српски сликар Урош Предић, био је Пупинов пријатељ још од школских дана. Пупин је од младог, још неафирмисаног сликара купио слике „Сироче на мајчином гробу" и „Банатски бегунац", портрете Вука Караџића, Његоша, те је дао да се уради његов портрет 1919. године. Слика се налази у свечаној сали Музеја Матице српске у Новом Саду. Године 1930. Урош Предић је насликао још један портрет Михајла Пупина за Народни дом Михајла Пупина у Идвору.

Године 1902. Михајло Пупин поклања своју пажњу другом великану српског сликарства, Паји Јовановићу. Паја Јовановић насликао је портрет ћерке Пупинове, Варваре и професора Пупина. Оба портрета као поклон самог Пупина, чувају се у Народном музеју у Београду.

За личност Михајла Пупина везан је и рад великог југословенског вајара Ивана Мештровића. Биста М. Пупина, рад Ивана Мештровића стигла је у Београд 1932. године, а намењена „Привредниковом" дому у Београду. Није познато због чега је била намењена овом дому, али се зна да тамо није постављена, већ се налази у ниши изнад главног улаза у дом М. Пупина у Идвору.

Његов легат Народном музеју посвећен је куповини дела

Константина Данила, Николе Алексића, Павла Симића, Новака Радоњића, Ђорђа Бакаловића, Влаха Буковца. Пупин помаже издавачком раду, па се појављује као мецена за издавање књига и едиција: Српски споменици, Марков манастир, Манастир Каленић, књига Трагови велике прошлости Жарка Татића, помаже издавање банатског гласника.

Листа добровољних прилога 24. октобра 1936:

-прилог Просвети
-за споменицу Војводине
-Јовану Цвијићу
-часопису Нова Европа
-Српској академији наука
-београдским глумцима
-Милану Јефтићу
-Универзитетској библиотеци у Београду
-Матици српској
-манастиру Жича
-за поправљање цркве у Чапљини
-за поправљање цркве у Идвору
-манастиру Грачаница
-друштву „Змијање"
-за споменик краљу Петру I

4. јуна 1914. Пупин је изразио жељу да се оснује фонд под називом: „Фонд Пијаде Алексић Пупин, из Идвора у Банату". Образлажући своју жељу, Пупин каже: „Ја желим да изразим благодарност мојој матери која је под теретом тешких жртава, мене упутила из сеоске школе у вишу варошку школу, мада сама у своме детињству није никад видела ни сеоске школе, нити је икад имала прилике да изучи вештину писма и књиге." По предложеним правилима фонда, средства се имају дати ђацима гимназије у Скопљу, Битољу, Охриду, Прилепу, Приштини, Ђаковици, Тетову, Новом Пазару, Штипу, Пећи и Дебру за добре и осиромашене ђаке.

1928. године Пупин оснива задужбину под именом „Фонд Михајла Пупина", а управљање фондом поверава загребачком „Привреднику" где је тестаментом тачно одредио зашто се средства имају користити. Ради изградње и издржавања Народног дома у Идвору, за уређење и финансирање читаонице и баштованске учионице у дому основао је задужбину под називом „Школски фонд Михајла Пупина" под управом „Привредника". Народни дом је изграђен 1935, но у њему из разних разлога није вршена пољопривредна и баштованска настава. Освећење дома обављено је дан Пупиновог шестомесечног помена. Децембра 1940. године у Дому је отворена пољопривредна читаоница и књижница, која је почетком 1941. године имала око 70 наслова књига, са већим бројем примерака. Даље припреме за отварање баштованске и воћарске школе прекинуте су због почетка II светског рата и окупације

Идвора. 1945. године по закону о ревалоризацији, вредност целокупне имовине сведена је на једну десетину, а готовине више није било.

Пупинов тестамент прожет родољубљем и жељом за напретком, испуњен је делимично и то приметно у мање битним тачкама. Статут „Задужбине Михајла Пупина" донет је 1946. године, а 1947. одређени су управљачи, циљ и висина средстава са којима фонд располаже.

Михајло Идворски Пупин умро је у Њујорку 12. марта 1935. године, баш на дан кад је пре 61. године стигао у тај град са 5 центи у џепу, жељан да одгонетне шта је светлост, одлучан да људима донесе светлост.

До вечног боравишта, на гробљу Вудланд у Бронксу, Њујорк, пронет је стазом дуж које су биле и југословенске и америчке заставе. На споменику је исписано име - Михајло Идворски Пупин. Оно -Идворски - додато је по његовој жељи, тако да је и у смрти у том великом свету, остао везан за свој Идвор. Праве патриоте и родољуби не заборављају свој народ и завичај ни онда када у том великом свету дођу до највећег угледа и положаја као што је Пупин успео. Пупин је био пример неизмерне љубави према својој отаџбини коју није могао да заборави и избрише ни дуготрајним боравком у туђини, далеко од родног краја. Доброту његовог срца упознали су многи који су му се у тешким приликама обраћали за помоћ. Колико је та љубав била велика види се из једног дописа „Привредника" од 1924. године, у ком се Пупину саопштава да је предложен за одликовање. Пупинов одговор је био следећи:

„Не тражим и не примам никаква одликовања."

О ПРЕЗИВАЊУ И НАДИМЦИМА

На основу етнолошких истраживања Ј. Ердељановића, у Банату од 1922.-1928. Године срећемо два облика презивања и то презимена на -ов, -ин, -ски, и презимена која се завршавају на ић. Ердељановић о томе мисли: „Презивање на ић са једне стране и на ов (-ин, -ски и др.) са друге, не може бити случајно и не може код једне народне масе, која би била првобитно једноставна, бити толико и сасвим, неодређене мешавине од обе врсте презимена. Изгледа да ту имамо још недовршено стапање две српске групе: једне можда косовско-моравске, са -ов - итд. и друге можда рашко-шумадиске са ић". О презивању на ов итд, може се дати објашњење да је општи обичај код нашег народа да се у већим братствима ради бољег разликовања, додаје појединцу очево име и то у облику присвојног придева (обично на -ов, -ски, -ин) или по томе ко је из ког места дошао, јер је заједничко братствено презиме било недовољно да се разликује по неколико људи са

истим личним именима.

„Када је уведен аустријски закон којим се једном заувек утврђује непроменљивост презимена, сваком је Србину задржано оно презиме под којим је он тада био познат." Главни узрок непроменљивости презимена била је потреба (војна) у некадашњој Војној граници, како не би било пометњи у војним списковима. Ни етнолошки истраживачи која је Ердељановић обавио и Идвору 1924. Године (свеска бр. X, XI) из разговора са свештеником идворским Влајком Николићем (родом из Тителa) сазнао како је овоме отац причао да му је његов деда казивао да је овај начин презивања врло давно утврђен тако да се у народу не зна кад је то било и да га је утврдила државна власт (по свој прилици војна) и како је тада утврђено презиме свакој задрузи или кући, тако да је морала кроз сва доцнија времена остати. Пошто је у нашем народу тада био обичај да се појединци зову по оцу, Николин, Петров, тако је за њих остало, јер су већином та записивања вршили странци, који нису питали за породично презиме, него сваког уписали онако како је казао.

У задругама су сви носили опште и старо презиме и задруга је записана са тим презименом на -ић, или се записао само старешина задруге, а они који су били без задруге добијали су презиме само по оцу, којим су се обично у селу звали, или по надимку - отуда та двојност у презивању по свим селима.

На седници Царског краљевско угарског каменичког већа одржаној у Будиму 13. (XII) децембра 1814. године, донета одлука (бр.31794) о забрани промене презимена и наређује се властима да строго воде рачуна о томе. 9. Фебруара 1815. године са Конзисторијалне седнице одржане у Вршцу, епископ Видак издао је наредбу да се у протоколу који свештеници лично воде имају дописивати право име и презиме сваког лица.

О стварању надимака

У Идвору је било развијено давање надимака људима, породицама и целим родовима, тако да се већином под тим надимцима у обичном говору и народу знају и разликују. Вероватно да је првобитни узрок давања надимака што су врло велики родови (нпр. Белић, Закић, Тодоров) имали иста презимена, па је постојала потреба да се на неки начин разликују. Често је много подесније неког обележити карактеристичним надимком који обележава неку истакнуту особину, него презименом, које или није довољно карактеристично или сувише тешко и дугачко за изговор. Згодан надимак дат појединцу обично се после преноси на његове потомке (Белић-Ђакорини, Драгојлови, Рајцини-Шеборови, Б. Закић-Палишани, В. Живанов-Батикини, Цвјанкови, Кањишки. Г. Тодоров-

Шамовљеви, Стојћови, Д. Лазички-Рутоњеви, Е. Станков-Кечин, Ж. Ердељан-Стојкови, З. Корновић-Становљеви, И. Стојанац-Цајини итд.)

Карактеристично је код надимака да их има и врло погрдних (Жућа, Белов, Пицулан, Пуж), али их мештани примају без особитог негодовања, без осећана гнева и уврећеног поноса.

Поседовни односи

Доласком у Идвор свака граничарска задруга добијала је на коришћење и поседовање грунт за изградњу куће, обрадиву земљу (34 кј.), право на коришћење државних пашњака.

Регулисање поседовних односа у Војној граници обављено је 1807. године, основним граничарским законом на принципу војноленског система и постојања задруга. Граничари су порез на земљу плаћали према њеном квалитету, а бесплатно обављали разне сеоске, царске и ванредне послове. На територији Влашко-Илирског пука граничарски посед износио је 24 кј. (18 кј. оранице и 6 кј. ливаде). Један од најзначајнијих граничарских проблема уочи револуције 1848/1849. године представљало је обезбеђење неподељеног власништва на земљу коју су граничари већ поседовали и добијање иберландске земље. На основу Царског Патента из 1850. године укинуто је уживалачко право власништва на основу закона од 1807. године тако да су граничари, односно њихове задруге добиле право власништва на поседима које су у то доба уживали (користили).

Граничарска земља према Патенту било је подељено на баштину и нову стечевину (иберланд). Баштином се сматрала земља већ уведена у земљишне књиге на одређену граничарску задругу, а иберландом нова стечена земља. Пашњаци су постали власништво сеоских општина. Сваком домаћинству припало је сразмерно право на испашу стоке. Шуме су постале власништво државе. Целокупни поседовни односи били су скопчани са граничарком дужношћу. Задруга је била дужна да у року од две године прода баштенску земљу, ако на њој остане само жена, а њен муж за кога се удала не потпада под војну дужност.

Официри, чиновници и свештеници који нису припадали ни једној задрузи (граничарској) могли су имати кућу за становање и највише три јутра земље. Трговци су могли имати 6 јутара земље, где је улазило и земљиште окућнице са двориштем.

Царском одлуком од 1871. године отпочео је процес развојачења Војне границе, који је завршен владаревим манифестом од 1873. године и инкорпорацијом граничарских подручја у три банатске жупаније. Развојем капиталистичких производних и друштвених односа неминовно је довела до укидања задружног власништва над земљом и неотуђивост граничарске баштине.

Својински односи били су веома сложени. Када је држава због вођења ратова разрезивала високе порезе, многи су земљу уступили другима „низашто или будзашто", а после њихови потомци узалуд тражили повраћај. Највише спорова било је око иберланда. Добровољцима у српској војсци тзв. „баталионцима" је „обречено" да ће добити по два јутра земље која ће им припасти вечито. Иако су од пољопривреде живели, Идворци су као и други сељаци у то време доста слабо обрађивали земљу, недовољно ђубрили, располагали лошом техником, а више година велике површине остављали под угаром. Сејао се овас, пшеница, јечам, нешто мало кукуруза и кромпира. Приноси су били веома ниски, а од свега се мора дати (платити) десетак. 1801. године под претњом казне, власти у Кикиндском дистрикту, а нешто касније у Војној граници, увеле су обавезу о сејању кромпира. Идворци су се, као и сви други граничари, радије бавили сточарством него ратарством, гајили волове, краве, овце, коње, свиње. Идворци су се радо бавили пчеларством, а гајили су и живину. У Тамишу и Тукошу било је доста рибе коју је највише сиротиња ловила, а рибари су узимали риболов под закуп.

ВОЈНА КРАЈИНА
(Банатска војна граница)

Укидањем Тамишко-Моришке војне границе, Законским чланом XVIII од 1741. године, граница са Турском померена је на Дунав. Граничари су имали тежак задатак чувати границу од упада Турака. Мушкарци између 18 и 50 година регрутовани су за ратовање, а између 50 и 60 година за одбрану села. Обавезне су биле војне вежбе које су одржаване недељом и празником, посебно у зимским, јесењим и пролећним месецима.

Дуж границе су биле стражаре у којима се на смену чувала стража. Смена страже је вршена обично после две недеље. Стража је чувана о свом круху и руху, тако да су граничари приликом поласка на стражу носили од своје куће храну, одећу и обућу. Као награду за тај тежак и мукотрпан посао добијали су граничари и нешто пара у готовом и одређене повластице, које народ ван граница није имао.

Граничари су живели у задругама, задруге су биле велике, а на чело задруге стајао је старешина задруге који је имао неограничену власт над члановима задруге и у кући. Главно занимање граничара било је сточарство, а споредна земљорадња. Жито је сејано врло мало, колико да се има за хлеб, а на пашњацима су пасли чопори свиња, стада оваца и читаве ергеле коња такозваних парипа. Сељаци који су вршили чување и испашу коња, звали су се парипаши и бирала их је сеоска власт.

Мушкарци су носили кожух, црни дорац, беле сукнене или црне чојане чакшире, чизме или кожне опанке са црвено претканим обојцима, на глави су носили шешир, а зими црну или белу шубару од јагњеће коже.

Поред данка у крви, граничари су имали плаћати и одређени државни порез, али за све то од стране државне власти, добијали су одређене повластице: куповину соли на државним соланама, дозволу за сађење дувана (за своје потребе), дозволу за печење ракије, што је ван граница Војне крајине било строго забрањено. У оно време се много пило. Богати су пили зато што имају, а сиротиња од муке и тешког живота (немаштине).

Царица Марија Терезија одлучила је 1750. године да изврши трансферирање граничара на југ. 20. октобра 1750. године склопљен је у Бечу између једне нарочите комисије и између заступника потамишкоморишких граничара конвенција. Комисија се састојала од депутираца, официра, капетана, фицеоберкапетана Поповића и оберкапетана Новаковића.

Тачке конвенције:

-Свака особна глава плаћа 4 форинте и свака факултетна 3 форинте годишње.

-Со, пиво и ракију милиција купује од ерара.

-Милиција ставља према наређењу земанске администрације потребне страже за осигурање и друге сврхе, као и пограничне постаје.

-У ратним временима милиција мора да врши војну службу у земљи и ван ње.

-Док милиција ратује, они који су остали дома ослобађају се од пореза и добивају помоћ у случају смрти граничара.

У исто време, побринула се за насељавање у Банату тако што је комисија прегледала сва бивша напуштена селишта у панчевачком и зрењанинском дистрикту. Септембра 1750. године дворски ратни савет известио је земаљску администрацију да је војницима који се добровољно пријављују, дозвољено насељавање у Банат. У једном едикту од 13. октобра 1751. године нагласила је царица да је војничка погранична линија са Тисе и Мориша помакнута доле на југ. Њима је остављено на вољу три слободне године, било стање контрибуента, било војника.

Конвенција од 28. октобра 1750. године и едикт од 28. октобра 1751. године клица су касније банатске границе. 28. октобра 1753. године обновљена је конвенција од 1750. године између испослане кварске комисије и земаљске милиције. После прочитања конвенције милиција је положила заклетву. Милиција је подељена у шест компанија („Банатска земаљска милиција"):

1. Компанија: Фрањево (са Карловом и Куманом)
2. Компанија: Велика Кикинда (са Малом Кикиндом на пустари Ловрин

3. Компанија: Мокрин (са Јозефовом и Крстуром
4. Компанија: Меленци (са Тарашом)
5. Компанија: Идвор (са Леополодовом и Ченгом)
6. Компанија: Ботош (са Миријевим селом и Перлезом)

Октобра и новембра 1753. године извршено је премеравање терена са још две компаније, Округлица и Поток, тако да је у Банату оформљено осам граничарских компанија. Фрањево под капетаном Лазаром Поповићем са 578, Велика Кикинда под Гаврилом Новаковићем 640, Мокрин под Савом Ракитовићем 540, Меленци под Ђорђем Новаковићем 530, Идвор под Михајлом Соринком 327, Ботош под Ђорићем 400 људи; затим Округлица под Јосимом Војновићем 335 и Поток под Дуком Панајотом 231. Целокупна посада је дакле била јака 3583 људи који су делимично били пешаци (хајдуци), делимично коњаница (хусари).

Организација Војничке границе у Банату почивала је на старој јужнословенској институцији, на задрузи. Када смо говорили о старим Словенима речено је да је задруга била основа словенске организације друштва. Њу су јужни Словени донели са собом из старе домовине на Балкан. Њезино језгро је породица која је остајала заједно под управом оца, односно старешине задруге. После очеве смрти представник задруге (куће) постајао је најстарији син. Задруга је имала заједничко имање и није знала за личне непокретности. Када би задруга нарасла да би контрола власти измицала старешини задруге, извршила би се деоба задруге и нови делови добијали су нова заједничка имања.

По граничарском закону из 1754. године отац дома (старешина) био је главни носилац лена (имања).

Како је Темишварска земаљска администрација војничко изображење милиције занемарила, дисциплина је попустила и за војничку службу постала неупотребљива. Дворски савет је увидео да се овакве прилике не могу одржати, а и кордон (низ караула дуж државне границе која је према турским земљама образована) у дужини од неких 24 миље, био је прекинут. Тиме је наређено образовање граничарске крајине у доњој дунавској долини, односно оснивање Банатске војничке границе.

Рок за предају милиције војничкој управи одређен је 1. Мај 1763. године, а крајем 1764. довршена конскрипција панчевачког дистрикта.

1767. године преузето је предавање граничних територија, а нешто пре тога 1761. године Марија Терезија одлучила је да оне инвалиде који су за рад способни насели у Мађарској, Банату и Ердељу. За рад и насељавање немачким породицама узет је југоисточни део Баната. 1768. Године је Јосиф II као сувладар одредио да се свакој одраслој глави има одмерити 24 јутра оранице и ливада 6 јутара пашњака и „грунт" за изградњу куће. Куће су биле од набијача и са трском покривене, ушорене улице (постави

се дугачак ланац као мера за дужину, ширину и правац изградње кућа). Материјал су добијали бесплатно. Осим тога, добијали су семе за сејање и ислужене тобџијске коње. Ради куповине прибора новац је предујмила каса за насељавање у Темишвару. Продаја новоизграђених или добијених старих кућа била је стого забрањена. Куће су се састојале од две собе, једне коморе, једног предсобља и једног наслона иза куће.

1769. године добила је Банатска граница кордонски регулатив. На кордонској граници било је 68 станица са 645 људи, четири сплава и 15 врбових чамаца. Кордон је подељен на 3 степена: „мирни, сумњив и опасан", а граничари 1768. године униформисани, белом блузом и плавим чакширама.

За оне Србе који нису хтели да врше војничку службу и који су захтевали националну администрацију, Марија Терезија је привилегијом од 12. новембра 1774. године образовала велико кикиндски крунски дистрикт. Овај се састојао од 10 места. „Установљавање великокикиндског крунског дистрикта изазвало је јак покрет народа. Незадовољници који су хтели даље да остану под војничким режимом, иселили су се у новоосновану војну границу. Свега се из десет дистриктних места иселило 440 породица и то из Велике Кикинде 201, из Мале Кикинде 4, из Крстура 5, из Јозефова 9, из Мокрина 9, из Карлова 44, из Меленаца 115, из Кумана 36, из Тараша 20 и из Врањева 26 породица. Ове су се настаниле у граници у Сакулама, Идвору, Баранди, Леополдову, Ботошу, Сефкерину и Перлезу". (Историја Банатске војне границе 1764./1873. Године; Срећко Милекер).

6. маја 1776. године је шеснаест српских места, која која леже западно од Уљме и то шанац Сиге, Идвор, Леополдово, Алибунар, Св. Михајло, Падина, Иланца, Добрица, Маргитица, Јарковац, Маријино село, Томашевац, Орловат, Фаркаждин и Перлесварош уступљени немачкој несељеничкој регименти, где су придодате и пустаре Фонтана Феће, Владимировац, и Уздин.

1776. године Царском одлуком укинуто је мучење приликом судског поступка. 1777. и 1778. године спојена су мања места, а села са растуреним кућама су груписана. 1783. године довршено је арендирање Банатске војничке границе.

Основним законом од 1807. године сва непокретна добра сачињавале су лено. Цар је био власник, а граничари стални уживаоци. Величина једне сесије била је 34 јутара оранице и 10 јутара ливаде. Поново је установљена граничарска униформа: чаков, црномрка блуза, бео прслук и плаве чакшире. Мушки граничари су били подељени у три одсека: у оне који служе, за ратну службу стабилне и за службу нестабилне. Од 18. до 50. године стабилни за ратну службу, а од 50-60 за домаћу службу. Војне вежбе обављане су недељом и у празничне дане. Најважнији посао у миру било је чување кордона. 1818. године кордон је држало 634 људи.

Кордонска стража је у Банату смењивана сваких 8 дана. Један активни граничар имао је годишње 52 дана кордонске страже 49 и по дана унутрашње службе, и 38 дана војних вежби, свега 139 и по дана да одслужи.

НАЦИОНАЛНО ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ
земљорадња, виноградарство, сточарство, лов, риболов

Основна занимања граничара били су земљорадња, сточарство, лов, риболов, виноградарство. Земља се обрађивала на веома примитиван начин. Године 1808. било је 5.447 плугова за обрађивање земље, углавном дрвених, 1.909 дрљача од којих је само 77 било са гвозденим зубима. Кола су била дрвена са гвозденим оковима и гвозденим шинама на точковима. Међу усевима који су обрађивани налазило се јесење и пролећно жито, раж, јечам, овас, просо, кукуруз, махунасто биље (пасуљ, сочиво, грашак), и кромпир. Ђубрење земљишта било је веома ретко. Храна је чувана у житници или траповима. Сејало се ручно, а кукуруз под плуг. Жито је вршено коњима само у изузетним случајевима и то на гумнима, у дворишту власника. Њиве су биле подељене у потезе, на којима су долазила жита, па кукуруз наизменице на угар. Једна трећина жито, једна трећина кукуруз, „одмарана је" земља, пошто није вршено ђубрење, а мањи део био је засејан кромпиром јер се у то време тек почео сејати. Кромпир је нарочито почетком XIX века раширен путем региментних власти (обавеза).

Године 1808. подигао је надвојвода Лудвиг у Јабуци код Панчева расадник од 9 јутара и воћарску школу у Глогоњу после чега су до 1819. године основани филијални расадници у Старчеву, Омољици, Новом Селу, Ковину, Перлезу, Томашевцу и Алибунару. Повртарством су се бавили немачки насељеници.

Од индустријског биља произвођени су лан и конопља. Од добијених привилегија од стране власти била је и привилегија о слободној садњи дувана. 1812. и 1813. године у Немачкобанатској регименти посађено је 17 до 18 јутара дувана. Огромна површина земљишта налазила се под ливадама и пашњацима, мањи део под шумама. Овде су спадале и пустаре које су даване општинама ради кошења траве или ради попаше.

Најважније место виноградарења била је Бела Црква и њена околина. У Банату су се одликовала мехадијска јака и трајна вина, а већином од лозе зване „француз".

Гајење говеда није било значајно, говедина се слабо тражила. Млеко је мало употребљавано, а кожа се употребљавала за прављење опанака. У Немачкобанатској регименти, где је живело много Немаца, а осим тога Словака и Мађара, мужена је одприлике једна трећина крава, док је код Срба тај однос био још поражавајући.

Краве и воливи коришћени су за вучу.

Много више пажње посвећивало се гајењу коња. 1777. године у време Марије Терезије ради подизања гајења коња постојале су ерарне аргеле у Панчеву, Јабуци. Исто тако неколико ратних лекара изабрано је за марвене, који су имали задатак да граничарском народу бесплатно лече стоку.

Производњу свиле, односно свилене бубе увео је 1733. године гроф Мерси, а обновљено је 1799. године када је све више прихваћено подизање дудова. Од почетка је на трошак ерара постављен сопствени персонал, који је имао да се стара о сађењу дудова и унапређењу гајења свилене бубе. Овај персонал састојао се из инспектора свиларства, из надзорника и из дудара. На левој страни пута Идвор - Сакуле на седмом изласку из села, налазила се дудара са дударском кућицом, копаним бунаром и дударом. Посебним олакшицама вршена је стимулација за сваки изграђени дуд. Станица за откуп са заводима за одмотавање била је у Панчеву и Белој Цркви. 1818. године у Банатској граници било је 69.967 дудова, међу њима 7.130 калемљених и 285.663 садница. У то време култура свиле дочекала је доба свога процвата. Један царски распис од 9. децембра 1825. године наређивао је да произвођачи своје чахурице више не морају да уступају угарској дворској комори, него да их могу слободно продавати, због чега су ерарни заводи и инспекторати укинути. 1840. године било пет приватних завода, а 1836. године ступила је са радом ткаоница свиле у Панчеву.

Гајење свиња било је веома распрострањено, нарочито у панчевачком крају. Тако је постојала и стимулација која је дозвољава свакој кући за сваког човека који је вршно граничарску службу, гајење 15 комада свиња без плаћања таксе.

Гајење оваца код којих је у Немачкобанатској регименти било 1800. године 305.735 комада, било је такође распрострањено.

Гајење коза било је мање заступљено у Немачкобанатској регименти и по 79 на целу регименту, 78. Регимента и 1. Панчево.

Богатство у риби чинило је рибарење веома уносним. Риболови су издавани у закуп. Време риболова било је од маја до октобра. Лову се такође придавао велики значај. 1820. године уловљено је Немачкобанатској регименти 1500 зечева.

Занати, трговина

Занати и трговина унапређивани су од стране војничких власти. Подизане су фабрике, насељаване су занатлије, даване су им привилегије и осниване комуне. 1794. године занатлије су добиле своје еснафске привилегије. Године 1817. било је у Банатској граници 2.173 занатлија.

Вуну су жене преслицом преле. Платно и сукно произвођени

су на разбојима. Ваљање сукна обављало се у ваљарама. Произвођене су још и кабанице и ћилимови.

За бојадисање тканина коришћене су домаће биљке. За црвену боју употребљавани су броћ, шафраник и иванско цвеће. Жута боја прављена је од коре дрвета, невена, млечика, дивљег киселјака и виновог ластара. Плава боја прављена је од индига, мрка боја од ораховог лишћа, козијих рогова, црна боја од шишарки, дивљег мажурана и дрвета.

Шешири су се производили у Ковину, Панчеву и Белој Цркви.

После овчије вуне, лана и конопље, животињске коже су биле веома заступљен производ којим су се занатлије бавиле.

Јака је била и производња ракије, 1817. године додељено је право за подизање фабрике ликера у Панчеву.

Пивара је била у Панчеву и Белој Цркви, а сирће се производило у Панчеву.

Столарски, бачварски, коритарски, плетарски, ситарски занати, били су развијени. У Панчеву је постајао један ситар и један корпаричар.

Казанџије су правиле казане и тај посао су углавном радили Цинцари. У Панчеву је био један сајџија, а у Панчеву и Белој цркви по један златар.

Зидање кућа имало је у Банатској равници важну улогу, јер су граничари своје куће, односно материјал за њих добијали бесплатно од ерара. Власници су се старали о зидању. Зидови су били од плетара и набијача. Кровови су најчешће били од трске и рогоза и били су или набијени или не. Први су били пресовани и поравњавани, везивани су за баскије (даске) и на сабату су помоћу једне кошуљице од трске чврсто стегнута. За кров од трске било је потребно око 200 снопова трске. Један кров трајао је од 20-30 година.

Много се градило и веома солидно зидано за ерар. Регулисање ових радњи уређено је уредбом од 1811. године. Ради вођења ових јавних радова у свакој регименти је плаћен по један зидарски и дрводељски надзидатељ. Опека је печена нарочито за ерарне зграде. Прављење опеке било је прилично обилно. Опека се правила у већим местима и Панчеву. Чим дође фебруар месец зидари су погађали посао. Власник посла је плаћао у неколико рата. Прва рата, „капара" плаћана је приликом погодбе, друга када се кућа покрије и трећи део када је кућа готова. Земља се узимала са тзв. „јамура" и колским и воловским запрегама преносила до власника куће. На лес кола и лотре постављани су паковци да се земља не би посипала и тако преносила до домаћина куће. Власник куће направио би „мобу" где би му у испомоћ дошли рођаци, комшије, кумови и остали мештани које је својом помоћи задужио. Са једне или дуге стране зида постављене су дрвене даске и земља

сипана у валов од дасака. Између слоја земље стављао се слој плеве и мањем набијала земља. Отвори за прозоре остављани су помоћу троугласте дрвене „мустре". Када се набијање заврши, на основу димензија прозора и врата одељао би се четвртасти отвор за прозоре и врата. Таван је био од блата. Земља помешана са сламом или плевом поливана је водом и коњима гажена. Оставило би се једну ноћ да одстоји, а онда подизан таван. Између греда постављане су „коленике", а преко њих бацано блато. Кров је био дрвени и од трске. На крају би мајстори извршили опшивање крова, улагање „типљераја", столарије, лепљење зидова и кречење. Богатије фамилије „фајермаор" куће зидали би од цигле, која је довожена из Перлеза и Панчева, а облик „фајермаора" био би правоуглог или полуокруглог облика по узору на новоизграђене немачке куће.

У знак захвалности за урађен посао, а и престиж у односу на остале мештане, мајсторима је „везивана кошуља". Високо изнад крова на дудовој грани или већој летви, окачено би било неколико белих кошуља за мајсторе и њихове помоћнике. Исхрана је ишла на терет домаћина куће.

Трговало се храном, а најчешће марвом (коњима, овцама, свињама, кравама и воловима). У Панчеву, Перлезу, Алибунару и Ковину одржаване су седмично пијаце. Панчево, Перлез и Алибунар имали су три, а Бела Црква два годишња вашара. Ковин, Перлез и Алибунар одржавали су до 1796. године по један марвени вашар.

Банатску граничарску провинцију снабдевали су сољу, нарочито царске соларе у Панчеву и Белој Цркви. Друмова који су за саобраћај тако важни били, било је истина у довољној мери, али нису били у најбољем стању. На првом месту треба споменути главни спојни пут који је пролазио кроз Банатску границу од Перлеза до Старе Оршаве. Од Тителa, у Шајкашком батаљону, где је пре тога постојала одлична скела, водио је један, преко Тисе недавно сграђени понтонски мост. „Из Перлеза су водила два друма, један 6 и по миља дуг, преко идвора, а други 7 миља дуг у Панчево, где је свршавао и 4 миље и три четвртине миља дуги друм који је преко Опова, Глогоња и Јабуке долазио и који је са сурдучком скелом у петроварадинској регименти стајао у вези. Насип од Дунавске обале према Опову тек је почео да се подиже и трошкови за исти били су за 1819. годину предвиђени са 130.191 форинтом и 38 крајцара. Код Идвора и Сакула возило се сплавом преко Тамиша. Иза Опова је пак једна сплата водила преко Дунавца, код Глогоња један друн преко Надела". (С. Милекер; Историја банатске војне границе 1764.-1873). О путу од Перлеза преко Идвора за Панчево Обрад Мошоринац каже: „Као дете се сећам каменог пута од скеле до Дебељаче. Пут је водио од скеле, односно од места где се Тамиш прелазио скелом преко велике дрвене ћуприје преко Тукоша, мале ћуприје преко Фока, па преко Старог Села

кроз Идвор, ковачичким друмом преко Козловца и раскршћа за Дебељачу. Пут је био изграђен од туцаног камена. Између мале и велике ћуприје налазила се гомила громада камења који је туцао и припремао за насипање мајстор Јанко.

Пре првог великог рата купали смо се у Бегејцу, а на обали налазила се земуница у којој је становао мајстор Јанко, сам без породице. Код „Кућерине" налазила се кућа друмара, штала, бунар, велики гвоздени валов за појење стоке. Друмар је имао дрвена колица, лопату, ашов и будак и други потребан алат и са гомиле туцаног камена која је изручивана поред пута разносио и поправљао пут, застирао где је било потребно. Стари људи су ми причали да је пут грађен по увођењу Војне границе када је у Србији био „велики устанак". По стварању нове Југославије и отварања пруге Панчево-Бечкерек пут је полако почео да губи на значају и запуштен једно време, водена стихија и људи учили су своје."

Поштански друм полазио је из Панчева преко Новог Села, Алибунара, Ујме, Моравице, а из Беле Цркве један је ишао преко Јасенова и Вршца. Из Панчева и Вршца ишли су путеви у Бечкерек (Зрењанин) и у Бечеј где је било седиште трговине храном.

У унутрашњости банатске границе главни саобраћај обављан је Дунавом, Тисом, Тамишом и Бегејским каналом. Храном натоварени бродови пловили су бегејским и кустоским каналом у Тису, а са Тисе и Тамиша у Дунав, а са овога у Земун, из Земуна у Саву узводно до Градишке и Сибка.

Када је 1764. и 1765. године заведено снабдевање ерарских житарица, намењених за време невоља, то је почетком 19. века уведен основ општинским магацинима, да би се народу у случају потребе помогло. У ту сврху године 1803. граничари су позвани да по местима и компанијама подигну општинске магацине од дрвета, плетара, набијене земље или од тврдог материјала и да своје сувишне залихе чувају док не буде 2 метара по глави сакупљено.

Граничарски судови су били везани за аустријски општи судски поступак од 1. маја 1781. године. После 1811. године решавано је по грађанском законику за царине и краљевске земље. Уобичајене казне биле су затвор, батине (до 25), јавни рад, рад на шанчевима, смртна казна. Новчане казне нису биле уобичајене.

Рескруптом од 20. септембра 1813. године изречено је да мање општине које из својих средстава нису у могућности да издржавају општинске школе, могу се испомагати зимским школама. 9. фебруара наредила је Темишварска генерална команда да се за омладину испод 18. година, која је дорасла за школу, недељом има одржавати пофторна настава са предавањем хришћанске науке о вери, а 1829. године уведена је општа наставна обавеза. Основна настава и бављење децом од 7-9 година две године по цео дан, после чега је следеће две године спровођена пофторна настава. На основу ове наредбе 1843. године, изграђена је и почела са радом

основне школе у Идвору. Ученици су били по полу подељени.

У циљу здравствене заштите граничара и њихових породица, граница је добила једну здравствену установу контумац (карантин). Контумац је био у Панчеву, а за људе, робу и животиње трајао је од 21-42 дана. Дезинфекција је вршена димљењем и паром од сирћета, а од 1814. године помоћу сумпора и шалитре. Ако би се куга приближила кордону на три миље, престајао би саобраћај на растелима. Од 1830.-1833. године сграђена је у Панчеву велика регименткса болница.

Ради лечења и бриге о здрављу животиња 30. јануара 1834. године постављен је код сваке регименте по један марвени лекар.

Решењем од 7. новембра 1860. године Фрања Јосиф доноси за границу општински закон и градски статут за комуне. Закон о општинама ступио је на снагу 1. јуна 1861. године по коме су несељена места имала председнике места и одборнике. Царским решењем од 3. фебруара 1863. године уведена је соларна недеља као година рачунања.

Све су ове реформе биле уведене у корист границе које су 21. априла објављене у Панчеву и у општинама, а најважније од њих:

1. Наредба о употреби народних језика општине, комуне и компаније, а на више немачки.
2. Укидање телесног кажњавања цивилних особа
3. Право команде да одобрава мешовите бракове

Међутим, убрзо је 1898. године донет четврти законски чланак на основу кога је министрату унутрашњих дела дато право да по саслушању општинских и жупанијских управа, а са обзиром на опште државне интересе одреди званично име појединим општинама. И дотле је свака општина имала своје званично име, само је оно у народним крајевима обележавало етнички карактер општина који није био мађарски. Све те општине сада су добиле мађарске називе, како би се исказао државни интерес и изглед да у њој живе само мађарски народи. „Тако да су сада у Војводини општине са чисто српским називима добиле нова мађарска имена. Споменућемо само нека. У Банату, велика чисто српска места Црепаја добила је име Цсерпалца, Орловат-Орлод, Уздин-Ујозра, Идвор-Торонталудвар, Јарковац-Аркод, итд." (Др. Димитрије Кириловић; Мађаризација Срба у Угарској). Упоредо са помађаривањем општина ишло је и помађаривање српских презимена односно, целих фамилија. Против овог закона о помађаривању имена општина и презимена српског, румунског и словачког становништва, народности које живе на овим просторима хтеле су да протестују на јавним зборовима, али власти те зборове нису одобрили. Како нису могли на збору, Срби, Словаци и Румуни су преко Извршног одбора народног Конгреса од 1895. године издале протест преко штампе и у њему изнеле многе незаконитости које је мађарска мањина вршила над немађарском

већином тражећи да се народно питање реши онако како су народности у Угарској још 1868. године захтевале. Тај протест гласи: „Прилике у Угарској, које су постале отуд што се државна власт експлоатише, злоупотребљава у корист једног јединог народа, једног племена изазвале су толики степен незадовољства и огорчења код Словена и Румуна, који броје на милијуне, да извршни одбор народног конгреса од 1895. године сматра да му је дужност према отаџбини и престолу, да обрати пажњу меродавних кругова на ове прилике, које се не могу сложити са добром државе, као и да протествује против насиља које сваким даном све више расте" (Др. Димитрије Кириловић; Мађаризација Срба у Угарској).

Но, без обзира на законске одредбе Угарске власти, име „Торонталудвар", Идворци нису никад прихватили за назив свог места већ су у међусобном комуницирању и комуницирању са светом употребљавали оно старинско име, Идвор.

24. априла 1855. године отворена је у Банатској граничарској крајини прва телеграфска станица, 1856., у Белој Цркви, а 1860., у Панчеву.

Укидањем Војводине крајем 1860. године и обнављање Тамишке, Торонталске и Крашовске жупаније дало је и у војничкој граници наслутити да су се спремале велике промене.

Укидањем војне границе 1872. године граничари и њихове породице почели су се привикавати новом начину живота (паорском) али тешка срца и веома споро.

V ДЕО

ИДВОР У XX ВЕКУ

ИДВОР У XX ВЕКУ

Почетком XX века и уз сам почетак I светског рата, био је Идвор једно од већих банатских села. Имао је Идвор 1910. године 2.177 становника, највише од настанка села па до данас. Војна граница је укинута, а Идворци су се веома споро уклапали у живот банатских паора.

Године 1907. донет је чувени Апоњијев закон о школама који је збрисао српски (матерњи) језик у школама. Ђаци идворске школе морали су учити школу на мађарском језику. Један од најстаријих становника Идвора Обрад Мошоринац-Орловатски рођен 1906. године сећа се, да се настава слушала на мађарском језику, а и учитељ је био Мађар. Бележник је био Форстер Имре, а његов заменик Бакоњи Ласло од 1894. до 1914. године.

Мађарима је био потребан другачији војни закон. Војни закон је требало да претходи припреми за рат и осигура Аустро-Угарској победу у земљи и ван ње. Требало је натерати на послушност Србе у Аустро-Угарској монархији. Овај посао био је поверен Иштвану (Стевану) Тиби који је маја 1910. године победио на изборима (не бирајући средства). Са оваквим човеком било је лако створити у парламенту шта се хтело мађарској власти. Ускоро је укинута српска народна црквена аутономија, па је убрзо објављен рат Србији 1914. године. Да би иронија судбине српског народа у Војводини, а и идвораца била већа, ти исти угњетачи и непријатељи повели су их у крвави рат да се за њега боре против своје браће из Србије и браће по словенској крви, храброг руског народа.

Преглед српске православне митрополије карловачке
(По подацима из 1905. године)

Идвор (Idvor), велика општина. Насељена је године 1736. под владарем Карлом III

ПРЕГЛЕД МЕСТА

Бројеви:
Домова има 403, од тих су 380 српски.
Бракови:
Брачни пари има 438, од тих 417 српски. Грађанских бракова има 16, дивљих 51, све српски.
Душе:
Душа има 2.040, од којих 1.056 мушких, а 984 женских. Од тих су Срби православне вере 1.980, разних 60.
Јавна здања:
Има једна српска православна црква и 4 српске комуналне школе.

Власти:
Политичка општина је у месту, где је и општинско поглаварство, политички срез, срески физикат и кр. порезно звање у Антафалви, срески суд у Перлезу, општина подпада под торонталску жупанију, кр. судбени сто у Панчеву, кр. табла у Темишвару, кр. курије у Будимпешти, финансијска управа, школско надзорништво и жупанијске власти и заповедништво округа за допуну војске (бр. 29.) у Великом Бечкереку, за домобранство (бр. 7.) у Вршцу, за народни устанак (бр. 22.) у Панчеву.
Пошта:
П.П., брзојав и телефон је у месту.
Посед места:
Посед места износи 10.513 кат.јут., а плаћа се државни порез К52.565, Срби поседују 10.407кј. Срби према осталима стоје: са поседом 99%, домовима 94%, брачним парима 95%, душама 97%.
Црквена општина у месту.

Представништво:
Црквена скупштина редовна, председник Тоша Гргин, перовођа Жива Белић. Предрачун за 1906. годину одобрен. Писарница и архива сређени, а новац се чува под тробрављем.
Црква:
Сазидана у православном стилу године 1803. под владарем Францом, а митрополитом Стратимировићем. Црква је у добром стању. Храм је посвећен Благовестима. Црквена слава се не држи. Има српско православно гробље. Темпло је сликао године 1879. сликар Стеван Тодоровић. Слика из српске повеснице има и то: Свети Симеон, цар Лазар, цар Урош и краљ Дечански. Драгоцених ствари има: путир, дискос, звездица и одјејаније. Има потребних црквених књига и три звона са записом из 1838. године.

Парохија I класе, има парохијски дом, парохијска сесија од 34кј., парохијска дотација 2.000К прима се од политичке општине.
Свештенство:
Јован Стојаковић, рођен 1860. године у Новом Саду. Свршио гимназију и богословију. Служи уопће 17 година. Говори српски и немачки. Ожењен без деце. После његове смрти: Стеван Арсенијевић, рођен у Ботошу 9. октобра 1883. године. Свршио гимназију матуру и богословију. Рукоположен за ђакона 8. новембра, а за презвитера 9. новембра 1899. године. Ожењен, има двоје деце. Говори српски, мађарски и немачки.
Парохијско звање:
Основано 10. августа 1868. године. Матице су заведене 1779. године и воде се по пропису. Домова има српских 380, брачних пари 417, душа 1.980, од тих су мушки 960, а женски 1.020, грађанских бракова има 16, а дивљих 51.
Пароси:

Стеван Брановачки 1779.-1787., Јован Симоновић 1779.-1804., Петар Павловић 1791.-1812., Адам Живковић 1805.-1832., Павле Рашић 1812.-1845., Лазар Живковић 1828.-1847., Коста Рашић 1830.-1870., Јосиф Јовановић 1842.-1860., Адам Дрндарски 1860.-1900., Јован Стојаковић од 1900. године. (дописано руком 1906: Стеван Арсенијевић 1906.-1909., Влајко Николин 1909.-1941.).

Школа је комунална. Школско здање је сазидано 1843. године. Има школски врт у дудари. У школском здању има 6 разреда. Учитељско особље: Милош Радивојевић, рођен у Долову 1875. године. Учитељску школу свршио у Сомбору. Служи у месту 10 година. Стално је намештен и има декрет. Члан је мировинског фонда и школског одбора. Ожењен је и има двоје деце. Говори српски, немачки и мађарски.

Јован Обрадовић, рођен у Панчеву 1882. године. Свршио учитељску државну школу у Темишвару 1902. године. Служи у месту 3 године. Стално је намештен и има декрет. Члан је мировног фонда. Неожењен. Говори српски, немачки и мађарски.

Бранко Станивуковић, рођен у Вршцу 1880. године. Свршио државну школу у Прпи 1900. године. Служи 7 година, у Дивићу 5 и у месту 2 године. Ожењен, без деце. Говори српски, немачки и мађарски.

Јелена Летић рођена у Земуну 1883. године, свршила учитељску школу у Сомбору 1903. године. У Конаку служила 2 године, а у месту од 1. фебруара 1906. Говори српски, немачки и мађарски.

Емилија Чампраг, забавиља, рођена у Парабуђа 1861. године. Свршила католичку вероисповедну забавиљску школу у Сомбору 1901. године. Служи у месту 2 године. Стално намештена. Говори српски, немачки и мађарски.

Школска деца за основну 242 од тога 144 мушких и 98 женских, пофторну 105, 60 мушких и 45 женских. Полазило забавиште 144, 81 мушких женских 65, основну школу 224, мушких 135, женских 89, пофторну 105, мушких 60, женских 45.

Добра	Вредност
Зем. посед 117 кат.јут.	К31.624,00
Здања	К29.600,00
Вредносни папири	К543,28
Драгоцености	К230,00
Остале покретности	К 3.001,10
Укупно:	К64.988,38

ИДВОР У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Атентат у Сарајеву 28. Јуна 1914. године који је извршио Гаврило Принцип, члан организације „Млада Босна" на аустријског престолонаследника надвојводу Фрању Фердинанда и његову супругу Софију, био је за великонемачке кругове непосредан повод да започну спровођење својих циљева везаних за продор на Балкан, за који су се војнички спремали више година.

5. и 6. јуна 1914. године Аустроугарска и Немачка влада договорили су се у Берлину да ће Немачка стати на страну Аустро-Угарске монархије у њеном обрачуну са краљевином Србијом. Изговор за напад на Србију је у њеној наводној умешаности (кривици) у атентату у Сарајеву. Међутим, стварни разлози за обрачун били су много дубљи. Централни проблем дуготрајног неспоразума између Аустро-Угарске и независне српске државе, (Краљевине Србије), био је садржан у југословенској идеји тј. тежњи југословенског народа за ослобођењем и уједињењем, што је директно угрожавало опстанак аустроугарске царевине. Препреку коју је представљала Србија продору немачког капитала на Балкан и Исток такође су били озбиљан разлог за ратни сукоб. Никад се више, него тада нису тражиле и читале новине. Онај мали број идвораца који је куповао и читао новине, више пута је морао препричавати радозналим и забринутим комшијама и пријатељима шта то пише у новинама.

Српски листови у Војводини нису одобравали убиства као метод борбе, али су отворено или сакривено указивали да је видовдански атентат одраз општег незадовољства потлачених и обесправљених људи. Идворци су поздравили речи Јаше Томића у Застави; он је значај атентата видео у томе што су економски и културни услови живота били угрожени. Јаша Томић у Застави од 1914. године (вечерњи лист) каже: „Ми смо се Срби борили на разним крајевима против данашњег стања. Желимо здравије економске прилике. Желимо и да нам се културни напредак и наше народно биће осигура (ју)".

Аустро-Угарска влада упутила је 23. јула 1914. године ноту Влади Краљевине Србије у којој је изнела захтеве које Краљевина Србија као независна држава није могла да испуни јер су директо задирали у суверенитет и независност државе. 25. јула 1914. године Влада Краљевине Србије упутила је Манифест српском народу у коме га обавештава да је изашла у сусрет царској и краљевској влади до крајњих граница преко којих не може ићи ни једна независна држава. „Ако будемо нападнути, војска ће вршити своју дужност, а грађанима који нису позвани под заставу саветујемо да остану код својих домова и мирно раде своје послове." (Манифест Владе Краљевине Србије; Југославија 1818 - 1988, Б. Петрановић, М. Зечевић).

29. јула 1914. године издао је Ратну прокламацију Фрањо Јосип

I, што је значило почетак рата, а регент Александар Карађорђевић позвао српски народ у одбрану отаџбине.

Ратовали су идворски „милитарци" диљем Европе за интересе Аустро-Угарске Монархије, зарад ситних привилегија, остављајући кости у гудурама Италије, Француске и Турске. Дајући данак у крви Идворци нусу жалили себе, али сада је требало ратовати против своје браће, Срба и Руса, што није било ни мало лако.

По објави рата почела је мобилизација у јединице Аустроугарске војске. Била је летња недеља 26. јула када је саопштено да је објављена општа мобилизација, да војни обвезници спремају сандуке и одмах крену у своје јединице (29. пешадијски пук. М. Кр. 7 домобрански пук и др. јединице Аустроугарске војске). Ратовало се у далекој Галицији, Румунији и северном руском фронту.

Идвор је са великом зебњом испратио велики број одраслих људи и младића. Многе жене са децом пратиле су мужеве, а родитељи синове до Бечкерека и Панчева, дуго се опраштајући са њима на станицама.

Идворци погинули у I светском рату

Николић Миливој, Капунац Милан, Филиповић Душан, Живанов Бата Црјанков

На основу извода из матичне књиге умрлих Месне канцеларије Идвор погинули у и светском рату су:

1. Белић Ладислав, ковач, погинуо 25. 09. 1915., у 18. години живота,

место погибије непознато, јединица М. Кр. 7 домобрански пук, за домовину херојски погинуо, забележено на основу података у поглав. бр. 1765981/1916.
2. Белић Светозар, земљорадник, погинуо 24. 05. 1915., у 25 години живота, у Галицији, јединица 29. Пешадијски пук, бр. 60452/1917
3. Ивковић Јован, земљорадник, десетар, погинуо 4. 08. 1917. године, у 36. години живота, у М.КР. домобранском пуку, у Загулу, Румунија, бр. 65657
4. Перичин Никола, ратар, погинуо 9. 03. 1915. године, у 34. години живота, у М.КР. домобранском пуку, на северном руском фронту, бр. 13999/1916.
5. Млађанов Драгутин, ратар, погунуо 26. 01. 1916. године, у 35. години живота на бојном пољу, јединица непозната.
6. Маријанов Мита, ратар, погинуо 1. 12. 1914. године, у 39. години живота на бојном пољу, јединица непозната.
7. Стојић Никола, ратар, погинуо 29. 11. 1914. године, у 21. Години живота на бојном пољу, јединица непозната.
8. Лукин Јован, ратар, погинуо 26. 07. 1915. године, у 38. години живота на бојном пољу, јединица непозната, бр. 1231/2/1923
9. Бошков Душан, ратар, погинуо 10. 05. 1916. године, у 39. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 292/6/1925
10. Девић Милан, ратар, погинуо 1. 08. 1915. године, у 27. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 2048/5/925
11. Петришић Светозар, ратар, погинуо 15. 03. 1915. Године у 37. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 1777/6/1926
12. Јованов Тима, ратар, погинуо 1. 12. 1915. године у 30. години живота на бојном пољу, јединица непозната,, 2868/4/926
13. Жарков Ђока, ратар, погинуо 13. 12. 1915. године у 24. години живота на бојном пољу, јединица непозната,, 2335/4/927
14. Девић Сава, ратар, погинуо 27. 12. 1914. године у 32. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 1816/7/925
15. Дакић Жива, ратар, погинуо 20. 11. 1917. године у 31. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 442/6/928
16. Куручки Миливој, ратар, погинуо 31. 12. 1914. године у 23. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 573/4 - 1928
17. Иконов Сима, ратар, погинуо 20. 07. 1915. године у 28. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 1701/8/1929
18. Терзић Душан, ратар, погинуо 08. 12. 1916. године у 29. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 728/6 - 1930
19. Боин Лазар, ратар, погинуо 01. 12. 1915. године у 32. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 1791/1932/5
20. Мршулов Жива, ратар, погинуо 08. 01. 1915. године у 25. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 30/1934/7
21. Живанов Душа, ратар, погинуо 03. 03. 1916. године у 41. години живота на бојном пољу, јединица непозната, 685/6/929
22. Форгић Стеван, ратар, погинуо 28. 11. 1915. године у 21. години

живота на бојном пољу, јединица непозната, 154/38/1939
23. Мећавин Жива, ратар, погинуо 1915. године у Галицији
24. Мошоринац Мила

Нису сви обвезници хтели да се одазову позиву, па је тако настала посебна категорија „ратника", такозваних „фелменташа". Они су настојали, ако стварно нису били неспособни за војску, да подмићивањем војних службеника и тражењем веза преко утицајних људи избегну одлазак на фронт. А многи су намерно кварили своје здравље, изазивали температуру једући сиров кромпир, заразили очи трахомом или чак секли секиром кажипрст десне руке, да не би могли пуцати или убрузгавали масну соду и друге „шпеције" у кажипрст и палчеве десне руке (Лаза Тодоров Чика, Капунац Андрија Лајка, Живанов Миле, Капунац Душан Мојсин,), једну или обе ноге и тако за цео живот упропастили здравље и остајали богаљи.

Велики број Идвораца не желећи да се одазову позиву у Аустро-Угарску војску, одметнуо се у „логораше". Они су се скривали у кукурузима, на салашима и виноградским колибама, или у самом селу у тајним скровиштима, док су им њихови најближи снабдевали храном и одећом. Сваки добошар је обнародовао да се „логораши" слободно пријаве, да неће бити кажњени и да ће мирно моћи да отпутују до своје регименте.

Ни то није уродило плодом. У време сезонских радова јула 1914. године, а и касније августа за време косидбе и вршидбе жита, многи „логораши" и „фелменташи" ноћу су се искрадали из села одлазећи у атар и косили жито, а жене сутрадан везивале снопове и денуле у „пређаке".

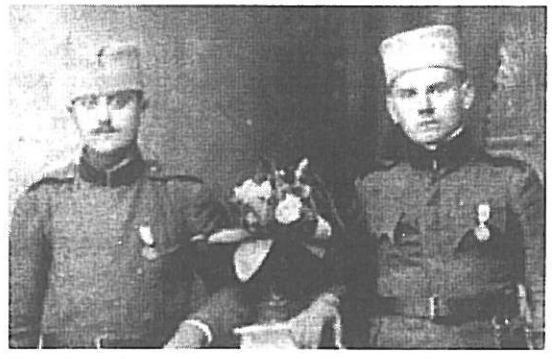

Мита Филиповић

Један број идвораца заробљен је на северноруском фронту и у Русији провели по неколико година: Мошоринац Сава, Мећавин Стева, Белић Јаша, Белић Вукашин, Јованов Жива, Вукосављев Младен, Бановац Обрад, Филиповић Ђока, Вулетин Влада, Моришан Жива дошао из рата као инвалид, Белић Мита дошао из рата као

инвалид са полу - сувом руком, Чордић Тима био шест година у Сибиру. По казивању Мошоринац Обрада на Солунском фронту из Идвора били су: Душан Штрк, Јоцикин Теја, као младић отишао у Француску, а одатле на фронт, Мећавин Стева, по занимању столар, који се након рата годинама није бријао јер генерал Ацић није одржао обећање дато српској војсци у Француској и Русији.

Нису сви Идворци могли да избегну војну обавезу, већ је већина њих мобилисана у јединице Аустро-Угарске војске и послата на фронт. Аустро-Угарске власти претпоставиле су да није баш згодно да Срби из Баната и Идвора ратују против браће Срба из Србије (Србијанаца), па су их послали на Руско-Украјински-Румунски фронт и далеку Галицију, где су многи погинули и многи заробљени и провели дуги низ година у руском заробљеништву, од Москве до далеког истока и хладног сибира. Неки су се после 6 година вратили кући. Неке од њих ни рођена дечица нису могла да препознају. Међу заробљеним Идворцима у I светском рату на руском фронту били су: Филиповић Ђока, Мошоринац Сава, столар из Идвора, био је 6 година у Сибиру, Мећавин Стева, столар, Хација Јоца земљорадник, Белић Вукашин, Вукосављев Младен, Бановац Обрад, Моришан Жива, остао инвалид по доласку из рата, Чордић Тима био 6 година у Сибиру, Вулетин Влада, Јованов Жива, Белић Светозар, Белић Мита Кокица, Белић Јаша...

Неколико Идвораца прикључило се добровољачком покрету у Русији и тако наставило борбу за ослобођење и уједињење српских земаља. Добровољачки покрет био је нарочито јак међу Југословенима из Аустро-Угарске који су се у великом броју као заробљеници или бегунци нашли у Русији током 1914./1918. године. Услед немогућности пребацивања добровољаца из Русије у Србију, почело је њихово организовање у војне јединице, од којих је била навећа 1. српска добровољачка дивизија у Одеси.

У Србији, крајем 1914. године било је око 70.000 заробљеника, од којих је око 20.000 било југословенског порекла. Многи од њих добровољно су ступили у српску војску и помагали њене ратне напоре.

Захваљујући раду Југословенског одбора у коме је као члан био и Михајло Идворски Пупин, добровољачки покрет развио се и у Америци и Канади посебно материјалном помоћи М.И. Пупина и исељеничкој организацији Југословенска народна одбрана и „Слога" чији је председник био М.И. Пупин. Крајем 1916. године савезници су допустили сакупљање добровољаца из Северне Америке, а за њих у Канади створен транзитни логор одакле су добровољци слани у Бизерту, а после обуке на Солунски фронт.

У Швајцарској су југословенски омладинци наставили са врло интензивним пропагандним радом и организовањем добровољаца из Европских земаља.

Рат је завршен. Да ли је то јава или сан? Вратили су се Идворци са ратишта, неки из заробљеништва. Требало је извидати ране, како оне од страхота рата, тако и од терета и туге за изгубљеним очевима, мужевима, синовима, браћом, рођацима и пријатељима. Нестало је Аустроугарске монархије, отворена су врата уједињења Срба у једну заједничку државу - Домовину у правом смислу те речи, јер бившу Аустроугарску банатски Срби па и Идворци никад нису осећали као своју домовину.

25. новембра 1918. године одржана је у Новом Саду Велика народна скупштина уз присуство 757 изабраних народних посланика широм Војводине на којој је донета одлука да се Војводина директно прикључи Краљевини Србији. На Скупштини је био изабран Велики народни савет од 50 чланова.

ОДЛУКА ВЕЛИКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ВОЈВОДИНЕ

Нови Сад 25. Новембар 1918.

Молимо Владу братске Србије, да на конгресу мира, заступа наше интересе.

Прикључујемо се Краљевини Србији која својим дугогодишњим радом и развитком ујемчава слободу, равноправност, напредак у сваком правцу не само нама, него и свим словенским, па и несловенским народима, који са нама заједно живе.

Овај наш захтев хоће да помогне уједно тежње свију Југословена , јер је наша искрена жеља да српска Влада удружена са Народним већем у Загребу учине све, да дође до стварања јединствене државе Срба, Хрвата и Словенаца, под вођством краља Петра и њихове династије.

И за то, да би ова скупштина помогла са своје стране остварити јединствену државу свију Словена, Срба, Хрвата и Словенаца бира два члана, који ће стајати на услузи Народном већу у Загребу: др. Јован Манојловић (Суботица), Васа Стајић (Нови Сад), и бира два члана који ће стајати на услузи Српској влади: Јаша Томић и Блашко Рајић (Суботица). Несрпским и несловенским народима, који остају у нашим границама, обезбеђује се свако право, који желе, као мањина да сачувају и развијају своје народно биће.

Исто тако захтева Скупштина да се оним Србима, Буњевцима и Шокцима, који и даље остају изван наших граница и другим државама, обезбеди право заштите мањине, њихов народни опстанак и развитак, као и право да се ти Срби од српске државе могу слободно, културно и економски потпомагали и у том се стого држати начела узајамности (репроцитета). Ово нарочито важи за Србе у Будимској епархији и за Буњевце и Шокце изван граница наше земље, који ће остати изван оквира српске земље и којима се има обезбедити део народно-црквеног иметка односно приходи

досадашње Карловачке Митрополије. (Југославија од 1918. - 1988.; Б. Петрановић. М. Зечевић).

1. децембра 1918. године у Београду проглашено је стварање заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца под именом Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. У ослобођеној и уједињеној Отаџбини Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевине Југославије, Идворци су одахнули, скинули су ропски терет са себе и почели нагло да напредују на свим пољима јавног, културног, просветног националног и економског живота. Са осећањем љубави према Домовини и послу, снажно је покренут точак живота у Идвору.

Мећавин Стева Лала

Мећавин Стеву Лалу рат је затекао на редовном војном року у Аустроугарској војсци. Када је рат почео упућен је на Руски фронт где је и рањен. Руси су га излечили и отишао је у заробљеништво на 5 година. Дуго година по доласку из рата Стева је причао о великим хладноћама у далеком Сибиру. „Тако је била јака зима да кад пљунеш, док пљувачка стигне до земље, смрзне се."

Добровољачки покрет у Русији узео је великог маха, организоване су две дивизије и Допунски батаљон који су сачињавали Српски добровољачки корпус. Стева се пријавио као добровољац и био стациониран у Одеси где су вршене припреме за борбу против Бугара и Немаца. У борбама у Добруџи против Немаца узео је учешће и Стева Мећавин са добровољцима из Сакула, Ботоша, Ченте и још неких банатских села. Српски добровољци били су врло лоше наоружани. Имали су пушке са по само 5 метака. Након борби у Добруџи Стева се вратио у Русију. Уследило је осипање, корпус се свео на око 13.000 људи када је уследила акција да се он пребаци на Солунски фронт. Формирана је Југословенска дивизија у јесен 1917. године. После 5 година у заробљеништву и као добровољац српске војске, Стева се вратио из далеке Русије. „Ево Стева", викале су комшије. Стева је носио браду и до краја живота није се бријао због неиспуњених обећања српским витезовима и погинулог брата у рату. Био је веома побожан и црквен човек. Отворио је столарску радњу, а није се женио да не би повредио брата Живе сирочиће.

Неколико пута га је снаја питала зашто се не жени и не брије. Само је знао да каже: „То је моја тајна", што је затварало врата за сваки даљи разговор на ту тему. Био је образован и начитан човек, волео је Идвор и Београд, па је и братовог сина Милу неколико пута водио у Београд, где су лађом прелазили Дунав код Панчева. Умро је у Идвору након II светског рата (по казивању Мећавин Лале).

ИДВОР ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Између два светска рата Идвор спада у мања банатска села, како по броју становника тако и по економској снази. Око 80% домаћинстава у селу била су сиромашна и једва састављала крај са крајем. Најимућније фамилије су биле Тодоровић, Девић, Вуков, Жарков.

Основно занимање Идвораца била је земљорадња, а један мањи број мештана Идвора бавио се занатством, угоститељством и трговином. Приноси у ратарству били су тада врло мали. Сејао се „банкут", врста пшенице веома висока у расту, али са врло малим приносом. Домаћинства која су имала преко 10 мтц по ланцу пшенице, сматрана су за узорна и права паорска домаћинства. Земља се обрађивала воловима и коњима. Устајало се изјутра рано и радило се до касно у ноћ. Они Идворци који су морали радити у надницу, радили су од изласка до заласка сунца, а понекад и дуже. Динар се тешко зарађивао (за једну дневницу могао се купити 1 кг масти) па се штедело и шкртарило на све стране. Тешко зарађен динар, чувао се и поштовао.

Народ се на разне стране сналазио да дође до пара. Жене су шлинговале постељину и веш по поруџбини, а и самостално, па су такве радове носиле у Београд ради продаје (Софија Тодоров Мода, Јовин Ката Тата, Белић Каја Ћаја, Стојковић Вида, Љубица Капунац, Јованов Вида. Није то била богзна каква зарада, али требало је прехранити гладна уста, босоногу и лоше обучену децу. До Београда се путовало коњском запрегом, изјутра се рано устајало, пре првих петлова и кретало пут Београда.

Цигарете су се куповале на комад код Марјанов Душана, Делић Драгомира, Марјанов Иванка Бабе („Дрина", „Депо"). Појединци су се бавили шверцом дувана јер је постојао државни монопол на производњу и продају дувана (није се смео приватно продавати). Најпознатији шверцери дувана били су Тодоров Лаза Шамовљов, Корновић Божидар Божа, Путић Љуба Сицијал,...

Поред трговине дуваном, трговало се брашном, сиром и осталим пољопривредним производима. Стока се куповала и продавала на вашару у Дебљачи који се одржавао више пута годишње. Кад се требало „поновити" у куповину се ишло у

Дебељачу, Перлез, Петровград, Панчево, Београд. Путовало се коњском запрегом, а када се ишло у Бечкерек, Панчево или Београд, до Ковачице или Фаркаждина коњима, па даље возом. Тамиш се прелазио скелом. Железничка пруга Панчево-Бечкерек изграђена је 1894. године. У јесен 1896. године прошао је први воз. (Нови Сад пруга).

Шећер се куповао „на фртаљ" и то недељом или уочи црквених празника. Обично је био већи „фишек" него оно што је било у њему.

Струје у селу није било, па су се куће осветљавале петролејком, сиротиња је у исту сврху користио жижак, и свеће.

Да би пронашао срећу, један број житеља села пошао је на пут преко океана у Америку. Неки од њих, после неколико година проведених у печалби, вратили су се у родно место. Идворци који су отишли у Америку између два светска рата били су Филиповић, Јованов Душан, Курушки Душан, Силашки Душан, Душан Соринкић, Бошков Зоран, Бошков Душан, Бановац Мића, Душан Штрк (био је добровољац у I светском рату, умро је у Америци). У Америку су отишли отац Вукосављев Љубе, Сава Русов, Чордић Аврам, Ранков Адам (обогатио се у Америци), Филиповић Влада, Белић Светозар (по казивању Мошоринац Обрада).

На школе, мало ко је из села ишао. Школовање је било веома скупо. Без обзира на природну надареност деце, било их је тешко школовати. За школовање деце требало је обично продати и по неки ланац земље. Између два светска рата факултетску диплому из Идвора стекли су Девић Милан-лекар и Шувак Павле Паја-правник.

Сеоска власт

Надлежност сеоске власти било је решавање животних питања села. Представник државне администрације у Идвору био је бележник (матичар и именилац) који је под својом контролом имао сву администрацију, а за свој рад је одговарао среском начелнику. Бележник је морао имати школску спрему и знање за вођење административно-законских послова који су били у надлежности сеоске власти. Идвор је припадао Перлеском срезу. Бележници (матичари) у
Идвору између два рата и у рату били су:

1. Стефановић Жива	од 1914 - 1918.
2. Бањањи Ласло	од 1919 - 1922.
3. Мишковић Цветко, лични пријатељ М. И. Пупина, био у Америци и након тога службовао у Идвору	од 1923 - 1924.

4. Сима Дињашки	1924
5. Лазић Радивој	1924
6. Вукелић Петар	од 1924 - 1925.
7. Љубомир Велимировић	1925
8. Димић Светислав	од 1926 - 1930
9. Матија Малогурски	1930
10. Сава Поморишац	1931 - 1935
11. Лазић Радивој	1936
12. Зоран М. Папић	1937
13. Максимовић Арон	1938 - 1941
14. Каменко Моришан	1941
15. Бранислав Мишић	1942 - 1943
16. Станко Пауновић - Мајин	1944 - 1954

Заменици бележника (матичара) између два рата и у рату у Идвору били су:

1. Стајић Теодор	од 1916 - 1918
2. Трифун Кокора	од 1919 - 1922
3. Никола Драњин	од 1923 - 1924
4. Божидар - Божа Алексић	од 1924 - 1925
5. Октавијан Кокора	од 1925 - 1936
6. Бараци Фрања	1940 - 1941
7. Мешка Фрања	1942 - 1943

На збору мештана бирали су Идворци неколико „Ешкута" - одборника и председника, кнеза општине. Надлежност „ешкута" и кнеза села биле су у домену локалних, животних проблема села.

1. Одржавање сеоских бунара
2. Припусна станица
3. Избор сережана
4. Избор форшпанција
5. Избор чувара стоке (свињари, кравари, парипаши)

На челу идворске општине одвајкада су се налазили кнезови, као председници општине и судије. Били су то озбиљни и поштовани људи, способни и од ауторитета да воде село, храбри да штите поредак, мудри да руководе и при том довољно богати да својим иметком гарантују у случају проневере. Кнезови су имали своју канцеларију у згради општине и помоћнике - ешкуте (саветник, поротник, одборник). Водили су седнице општине Идвор, заступали општину, спроводили одлуке виших власти и општинског одбора,

господарили општинском имовином, командовали сережанима и субашама, пастирима и послужитељима. Сеоски кнезови су били глава сваке општине и били су упамћени по оном што су створили, што је иза њих остало.

Трговина

Трговином се у Идвору бавило неколико домаћинстава. Било је оних који су хтели да опробају срећу у овој делатности, а било је и правих трговаца, оних који су изучили трговински занат.

Занатство

Чишћење сирка

Занатство се у Идвору развијало у зависности од карактера привреде села. Пошто је пољопривреда била основно занимање Идвораца, тако су се и развијали занати. Посебно су били заступљени занати везани за пољопривреду. Највише је било ковача, колара, бербера, зидара, столара, обућара, ћурћија и кројача.

Да бисмо нешто више казали о занатима и занатлијама, морамо се вратити у даљу прошлост. 12. новембра 1794. године Дворски ратни савет упутио је путем Генералне команде у Темишвару правила за мајсторе и калфе. У њима се знатлије сврставају у еснафе да би ограничили број произвођача, квалитет и квантитет производње и прописали услове рада калфама и шегртима.

„Артикуле за калфе" (правила) датирају од 1795. године. Положај шегрта, калфи и мајстора решиле су артикуле. За шегрта је изучавање заната трајало три године, ако се сам одева, а четири године, ако га мајстор одева. Шегрт који је испунио своје време и добро се владао, ослобађао се шегртлука у скупштини и пред старијим калфама оглашавао се за калфу. Након тога би добио

калфенско писмо.

Ћилимарска задруга

Да би калфа добио звање мајстора, морао је три године да „вандрује", да у разним местима ради код појединих мајстора. 1829. године уведене су књижице под називом „вандровке" где су уношени подаци о калфи, времену проведеном на раду, мајстору код којег је радио. Калфа би на скупштини затражио да полаже мајсторски испит, па ако би се мајстори сложили, кандидат би отишао у Магистрат да затражи дозволу. После тога добио би задатак да направи такозвану пробу (ремек, мајстештик). Ову пробу морао је да изради по упутству два мајстора у кући једног од њих. Они би му издавали мајсторско писмо које би он носио у Магистрат на оверу.

Скоро сваки занат имао је своју заставу, барјак. Барјак би се чувао у цркви, а обично је био посвећен неком светитељу и на тај дан била би прослава или слава дотичног заната.

Закон о занатству који је у Угарској донет 18. маја 1884. године имао је огроман значај за развој занатства у Војводини. По овом закону будући мајстори морали су прво да заврше стручну школу, да буду шегрти и да се „ослободе" (положе мајсторски испит).

Неоспорно је да је занатство на овом тлу постојало и много раније. Занатлије су биле удружене у такозване еснафе, а међу њима постојало је неколико оделења.

Еснафи су укинути Уредбом о занатима која је издата Царским патентом од 20. децембра 1859. године, а његове одредбе имале су се примењивати и на Војну границу.

На основу закона од 1884. године у Панчеву је основано удружење занатлија. У Ковачици Задруга слободних заната прераста у удружење занатлија 1912. године, а у Дебељачи 1920. године. Током 1932. године у Ковачици је основано Удружење занатлија за срез Ковачички. Под овим називом удружење је радило све до 1950. године када ће се припојити Српској занатској комори (Б. Дамјанов,

Е. Хеш: „Преглед развоја занатства на подручју удружења занатлија Панчева, Ковачице и Алибунара 1975-85").

Списак председника, подпредседника удружења 1887.-1985. године

Мандат	Презиме и име
1887 - 1908	Милорадовић Александар
1908 - 1914	Филиповић Ката
1914 - 1919	Лерер Хуго
1919 - 1923	Јованов Светозар
1924 - 1931	Антоновић Пера
1931	Лазарев Љуба
1938	Криштофер Ими
1933 - 1944	?
1945	Костић Борислав
1965	Живановић Србислав
1945 - 1950	Јовић Цвета
1966	Ружичић Ђорђе
1966 - 1973	Угричић Петар
1974 - 1976	Павлов Миленко
1977 - 1980	Кузур Павел
1980 - 1981	Катић Драгољуб
1981 - 1982	Мучи Калман
1982 - 1983	Аврам Лазар
1983 - 1984	Стејић Сава
1985	Илић Живан

Подпредседници:

Мандат	Презиме и име
1945	Живановић Србислав
1965	Ружичић Ђорђе
1966 - 1967	Грујић Коста из Опова
1968 - 1970	Павлов Миленко из Алибунара
	Стојић Стеван из Идвора
1971	Грујић Коста из Опова
1977 - 1980	Павлов Миленко из Алибунара

Занатлије Идворци погинули у НОР - у:

Презиме и име	Занат	Год. рођ. и смрти
1. Непергаћа Милан	бербер	1922 - 1944
2. Радованчев Зорка	гостионичар	1896 - 1942
3. Ђукић Тома	зидар	1926 - 1945
4. Поштић Светислав	зидар	1900 - 1941
5. Форгић Јаша	ковач	1914 - 1944
6. Стојковић Бранко	кројач	1927 - 1945
7. Белић Милан	машинбравар	1909 - 1941
8. Иванов Душан	машинбравар	
9. Филиповић Милан	обућар	1907 - 1945

(„Преглед развоја занатства на подручју удружења занатлија Панчева, Ковачице и Алибунара"; Б. Дамјанов, Елза Хеш)

Берберн

Банатском равницом разлеже се песма „Бербери су први људи, то је стара ствар, није лако бербер бити, зато треба дар". То сеоског брицу прате тамбураши. Зна он да ће ово задовољство да га кошта годишње бријање, али ни свирци неће да се срамоте, растегли дрва, а и струне хоће да покидају. Јер брица није макар ко. Он може највећег бећара за нос да продрма, он је стоматолог, јер у оно време брице су се бавиле вађењем зуба. Понекад се деси да се извади и неки здрав зуб, посао је посао. Бербери између два рата у Идвору били су Капунац Жива, Славко Секезов, мајор Радојко Капунац, Драга (био у Америци), Мила Цинић, Аначић Ђока (радили у Београду, па се вратили се у Идвор, Русов Глиша. Мали дрвени коферчић служио им је за ношење алата. Услуга се углавном наплаћивала у натури и то једном недељно бријање, по лулека жита (12,5 кг) , а после рата и 50 кг кукуруза за два пута недељно бријања. У одређене дане за бријање, осим среде и недеље, кад су радили у „верштету", раним јутром бербери крећу у обилазак својих муштерија „кунташа", понеке будећи из кревета јер треба све обићи и посо поштено урадити. Радно време бербери су прилагођавали захтеву „кунтоша", а у зависности од сезоне пољопривредних радова. Идворски паори љубоморни су на брицу, јер брице не смрде на ушкије, брица је испеглан, напудран и зачешљан. Сеоске снаје воле брицу, јер личи на градску господу коју су први пут виделе идући у Бечкерек да се понове за Велику

Господину, сеоску славу у Идвору. Осим берберских радњи, увек је било људи, како оних који су дошли ради бријања, тако и оних који су дошли на разговор или да би чули неке новости.

После рата, бербери у Идвору били су: Старковић Милош Тата, Стајић Миливој Мићко, Старковић Жива Бата, Патушка Ђура, Патушка Јоца, Јовин Милета Бата, Мећавин Милан Шета. Данас су у Идвору бербери Жарков Милета Мрча, Жарков Милета Дабика.

После II светског рата 1948. године Стојковић Милош Тата (изучио занат у Томашевцу), Мећавин Милош Шепа, Ановић Ђока основали су берберску задругу. Берберска задруга налазила се у згради данашње Месне Заједнице и згради великог бирта. Оснивачи задрге унели су у задругу берберски алат и намештај. 1953. Године задруга је расформирана, а мајстори су наставили да раде као самосталне занатлије.

Ковачи

Од давнина ковачки занат био је један од најтежих послова. Ковач је морао имати изванредну физичку снагу и кондицију. Кад дође сезона пољопривредних радова за ковача скоро да није било спавања. Радило се и дању и ноћу. Од ране зоре чуо се ехо наковња. То вредне ковачке руке, окивају точкове, поткивају коње, поткивају раонике, мотике, израђују плугове, плугове за орање, брање, дрљаче, ограде од кованог гвожђа. Услуга се плаћала у новцу, а покивање раоника у натури 5 кг кукуруза и 30 кг пшенице по ланцу земље. Као врсни мајстори тог времена забележени су: Белић Душан и Прљан, Форгић Јаша, погинуо у партизанима, занат учио у Перлезу, а калфа био у Уздину; Белић Славко Бача, био у заробљеништву у Немачкој, Јованов Миливој, Перичин Жарко, Стојковић Душан Шука, Граоран, Алекса Рус, руски емигрант после октобарске револуције дошао у Идвор и отворио ковачку радионицу; Стојић Стева, Стојић Сава Лила (био у заробљеништву за време другог светског рата).

После рата ковачи у Идвору су били: Белић Душан Прљан. Перичин Жарко, Стојић Стева, Белић Славко Бача, Стојић Сава Лила.

После II светског рата 1948. године основана је ковачка задруга која се налазила где је данас Девићев стан. Оснивач задруге Белић Душан Прљан (управитељ), Перичин Жарко и Стојић Стева унели су у задругу алат и остали прибор за рад. У задругу нису хтели да уђу Белић Славко Бача и Стојић Сава Лила који су ковачки занат радили као самостални мајстори. Када се задруга расформирала 1953. године и остали мајстори наставили су радити као самосталне занатлије.

Данас су у Идвору ковачи Белић Славко-Бача, Белић Рада Колчи, Лакичин Славко Бембер и Стојић Милорад Микица, Белић Рада Колчи виртуоз за наковњем, ниског раста и велике снаге али

са динамитом у рукама, како песма каже: „Бој не бије љуто оружје, већ бој бије срце у јунака."

Форшпанције

Форшпанција Анђелко Тодоров

Избор форшпанција вршила је сеоска власт, скупштина и кнез села. Форшпанција је морао да има добре коње, добар серсан, добре таљиге, кожни сиц, бундаш, кабаницу, сву потребну опрему за свакодневни, односно целодневни превоз путника. За вршење својих услуга форшпанција је примао плату од Општине Идвор. Клијентела је била разлячита: општински службеници, срески службеници, учитељи, порезници (фендераши), срески чиновници и тако редом, „све сама господа до господе", што обичан народ каже. У пола дана или ноћи, по налогу кнеза села, форшпанција пређе коње и крене на пут. Обично до железничке станице у Ковачици. Кроз Карловац терен мочвараи и зими и лети. Онда до фаркаждинске железничке станице, преко скеле на Тамишу. Па онда у Сакуле, Уздин и остала места. Некад им је дужност била да одвезу кнеза села да погледа бунаре у атару и јавне бунаре у селу.

Јавни бунари

Бригу о јавним бунарима у атару и у селу водила је Општина Идвор. Јавни бунари у атару су Јавни бунар и Слатина. Служили су за појење стоке, а и мештанима Идвора када после дугог и тешког рада у атару ожедне, да окрепе своју паорску душу.

Бунари су били на ђерам, имали су дрвено ведро оковано гвожђем, шибу за вађење воде. Кравари, гуљаши, парипаши имали су задатак да у подне наваде воду за сву стоку и напоје је бистром бунарском водом.

Сеоски бунари су прича за себе: „Дудара", „Ветрењача", „Дудин бунар", „Форгићев бунар". Имали су посебан значај јер је вода из њих коришћена за пиће. Вода за прање доношена је из Тамиша. Обрамицама, са по два ведра на рамену, одлазиле би жене по воду. Младе девојке и снајке имале су посебан задатак, да доносе воду за пиће. Девојке, које су браћа и очеви чували од сваког сунца и ветра, и које до удаје нису узимале ни аџов ни косу, ни виле, ишле су на општински ћерам и доносиле воду, обрамицама љуљајући се у струку као каријатиде на античким храмовима. Имале су у очима преливан сјај, лепше него што их у сну могу замислити сеоски момци (ђилкоши). Имале су весео кикот, биле су лепе, много лепе, лепше него што у мислима могу да буду.

Са циљем да се спречи упадање у бунар, бунар је увек имао осек. На њему је обично писало име сеоског кнеза који га је подигао, или ископао бунар и датум или само годину изградње. Некад је осек имао и улогу огласне табле. Писало би се ко, кога, где, са ким, због чега, у вези чега, да нико не зна и тако даље. Рукопис је најчешће био сврачији јер је већина Идвораца била неписмена.

Отићи на бунар, значило је бити брзо, правовремено и ефикасно информисан, односно чути оно познато: „Јелте, а шта има ново?" Онда би она друга одговарала: „Па слатка сестро, ти не знаш?!" Тада би се нашироко и надугачко причало о свим новостима, од политичких „Да ли ће бити рата" (ту имформацију имало је само пар Идвораца, они који су читали новине), па до цена кукуруза, стоке и наравно „прљавог комшијског веша".

Сережани-пољочувари

Сережане је бирала општина Идвор. Пошто су Идворци хајдучки, граничарско-крајишки народ, један део Идвораца бавио се пољским крађама и терању стоке у потрицу, односно у пољску штету. Обично су сережани били бојаџије и људи на гласу, имали су оружје и задатак да спрече пољске штете и крађе и да починиоце и виновнике неморалних радњи спроведу у „салаш", заједно са стоком, како би им се одредила и наплатила казна за учињени прекршај.

Парипаши

Парипаши су били људи који су чували коње. Коњи који нису били за рад (осим парадних коња који су били посебно неговани и храњени само за свадбе, сеоске славе, путовања „на поседак"...)

и радни коњи у мртвој сезони били су на испаши. Парипаши су морали имати смисао за узгој коња, бити будни и хитри.

Кравари

Кравари су чували краве музаре и јаловице и увече их доводили кући.

Гуљаши

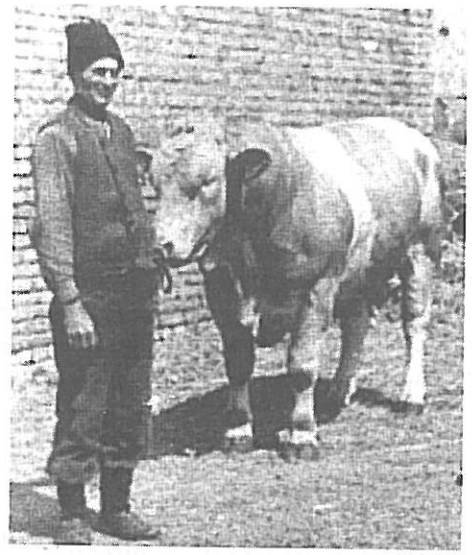

Мила Ердељан Баба

Гуљаши су чували краве, бикове, јунице и телад. На испашу се одлазило почетком априла, испаша би трајала до дана Свете Петке, Петковаче - 27. октобра, када би захладило и гуља се распустила.

Свињари

Свињари су чували свиње током целе године, осим када би био јак снег и хладно време. У Банату, а самим тим и у Идвору, гајила се посебна раса свиња - мангулица (мангуљица). Мангулица води порекло из Мађарске. Аустро-Угарски цар поклонио је кнезу Милошу неколико комада, а пошто је то веома отпорна раса, брзо се размножила. У Срему су се гајиле мангулице које су имале црну длаку, док се у Банату и у Идвору гајила мангулица са белим, дугим чекињама. Достизале су тежину од 100 до 120 килограма.

За ова занимања карактеристично је да их је обављала сеоска

сиротиња. Бити изабран за овај посао, значило је сигурну зараду током целе године - кукуруз, жито, хлеб, сланина, нешто пара. Бирали су их ешкути, односно одборници општине Идвор.

Ово су били врло тешки послови. Требало је доста радити, бити на ветру, киши, сунцу, снегу, „да те бије свако време". Сваки свињар, имао је свог помоћника-бојтара. Бојтар је узиман по сопственом нахођењу. Обично су узимана сиротињска деца, деца рођака и пријатеља, како би им се омогућило да зараде кору хлеба.

Свињари, пастири и бојтари имали су своје најверније пријатеље, псе пулине (мађарски овчар) који су били обучени да терају стоку. Пулин је у односу на остале сеоске псе био привилегован. Пастири су прво хранили пулина, а оно што би остало после њега јели су сам пастир и бојтар.

Свињокољ - свињска дања

Након одласка Турака из Баната и померања војне границе на Саву и Дунав, у Банату, па и у Идвору, нагло је почео узгој свиња. У централној Србији, Шумадији, гајила се моравка, а у Банату мангулица. Мангулица води порекло из Мађарске. Аустријски цар поклонио је књазу Милошу неколико комада мангулица, које су се касније размножиле и постале доминантне у узгоју свиња. Мангулице су биле беле боје, оштрих чекиња, достизале су тежину до 120 кг, обично 80-100 кг за годину дана.

Током целе године, свиње су ишле на испашу. Непосредно пред госпојински вашар у Дебељачи, назимад за тов остављала су се кући и товила до после Ђурђица када је почињао свињокољ.

Свињска дања

Устајало се рано ујутру, још док је мрак и одлазило се код рођака и пријатеља. Сваки домаћин имао је свог мајстора, јер већина Идвораца није била вична овом послу. Попила би се по нека чашица врућe ракије и кренуло на посао. Дугогодишња традиција Идвораца је да се свиња прљи помоћу сламе. Имућнији људи клали су по неколико комада, а сиротиња, надничари, пастири једно, два и то „макар каква" комада.

Увече се правила свињска дања. Месо за дању одсецало би се од најбољих комада, шунке или крменадле, јер дочекати рођаке и пријатеље, а не угостити их како ваља, није било у реду. Пре окупљања, паприкаш је ношен комшијама „да мало пробаду".

Почињало је окупљање рођака и пријатеља, кумова и комшија. Поседало би се око столова уз петролејку, свећу, жижак, почињало са послужењем и препричавањем догађаја из прошлих времена. Било је ту прича о доживљајима из ратова (где банаћани нису били оскудни), са косидбе, вршидбе, бербе, копања, сетве, пастирских догодовштина, прича са путовања у госте, на вашаре, сијасет занимљивих прича и доживљаја. Пило се вино и ракија, а послуживало: свињски паприкаш, пржено месо, пржене кобасице, а све то уз кисео купус и колаче са салом (колачи од киселог теста са додатком сала, а пуњени вишњама, пекмезом или шљивама).

Старији би седели за столом, а деца су седела на покровцу (слично ћебету). Пушио се дуван (крца), па уз облаке дуванског дима и под слабим светлом, једва да су се и људи разазнавали. Ипак, ови обичаји коришћени су да би се људи дружили, боље упознавали, боље сарађивали и једно другом помагали.

Свињска дања завршавала би се дубоко у ноћ, гости би се разишли. Неког би морали и одвести кући, јер „није навико на пиће", а рођаци са стране остајали би да преноће, а дуго у ноћ би разговарали са својим најрођенијима.

ВАТРОГАСНО ДРУШТВО

У почетним облицима борбе човека против ватрене стихије скоро и да нема сачуваних докумената. Зна се, на пример, да су Египћани још 2000. године пре наше ере, употребљавали земљане ћупове за гашење ватре. За историју ватогаства од посебног је значаја организација ватрогасне службе у старом Риму. У доба императора Цезара Аугуста (6. година наше ере) реорганизована је ватрогасна служба, основана је народна стража (милиција вигилим) у чији је домен спадала и заштита од пожара. Антал Платнер, златар из Аусбурга, 1848. године израдио је прву ручну пумпу која се сматра претечом данашњих ватрогасних пумпи.

Почетак савременог ватрогаства у свету нераскидиво је везан за крупне друштвене преображаје и до тада невиђен индустријски

прогрес.

1846. године у Немачком градићу Дурлацху основано је прво организовано добровољно ватрогасно друштво. Идејни творац био је Карл Метз. Идеја о оснивању добровољних ватрогасних друштава веома се брзо ширила. Убрзо долази до оснивања добровољних ватрогасних друштава у више западноевропских земаља. Холандији, Француској, Италији, Енглеској, Аустрији итд. На просторима бивше Југославије прво добровољно ватрогасно друштво основано је 17. 06. 1864. године у Вараждину. Скоро истовремено организују се добровољна ватрогасна друштва у другим насељима и градовима. У Зрењанину 1868., у Новом Саду 1869. године. Један од оснивача и чланова добровољног ватрогасног друштва у Новом Саду био је познати српски песник, др. Лаза Костић.

Постоје, међутим, посредни документи на основу којих се може извести закључак да је прво ватрогасно друштво у нас, основано нешто раније и то 1807. године након великог пожара у Великом Бечкереку. Исте године донета је одлука о куповини шест ватрогасних кола са ватрогасном опремом. 28. новембра 1870. године п.бр. 7815 препоручила је војничка команда у Петроварадину оснивање добровољачког ватрогасног друштва као савремене и општекорисне установе. Услед тога је 8. маја 1871. године у Панчеву основано је ватрогасно друштво. Његов први председник је постао Карло Вајферт, први врховни командант Антоније Шајбер и први секретар Др. Лудвиг Граф.

У вези са тим основана је ватрогасна служба, а нарочито за време жетве. Професионалне ватрогасне јединице почеле су се оснивати почетком двадесетог века, у Новом Саду 1923. године. Добровољно ватрогасно друштво основано је 3. јула 1932. године у Ковачици, а 23. новембра 1932. године долази до оснивања Ватрогасне Жупе за Срез Ковачички. 15. јула 1933. године донет је Закон о организовању ватрогаства у Краљевини Југославији. Закон је прописао услове и начине организовања ватрогасних друштава (чета).

Јула месеца 1934. године основано је Добровољно ватрогасно друштво у Идвору. Оснивачкој скупштини Добровољног ватрогасног друштва представљали су:

- од стране власти
- од чланова: Октавијан Кокора, општински бележник

1. Вулетин Тома - ратар
2. Драгиша Павловић - трговац
3. Девић Бранислав
4. Белић Славко - Бача - ковач
5. Срданов Стева - колар
6. Стојић Рада - колар
7. Капунац Сава Пуфлица - столар
8. Лукин Жива - Лајка - колар

9. Моришан Сава - столар
10. Белић Аца - шустер
11. Поштић Светислав Бата - зидар
12. Максимов Бора - ратар
13. Форгић Јаша - ковач
14. Станков Милан - кројач

Пошто су правила усвојена (правила о оснивању и раду друштва) Добровољно ватрогасно друштво у Идвору сматра се основаним. За председника друштва акламацијом изабран је Вулетин Тома, ратар из Идвора. За секретара друштва изабран је Драгиша Павловић, трговац из Идвора. За благајника друштва изабран је Белић Бранислав Тата из Идвора. Од општине Идвор добио је сагласност да ватрогасна опрема може да се држи у шупи за ватрогасну опрему у згради општине.

Од опреме, Добровољно ватрогасно друштво у Идвору поседовало је два ручна шприца (пумпе) које је вукла коњска запрега (ручна клипна пумпа произведена у Будимпешти), буре (цистерна) од 500 литара воде постављено на запрежна паорска кола, кудељна црева, обична метална млазница, неколико ведара за воду и алат за прикључивање и спајање кудељних црева.

Чланови Добровољног ватрогасног друштва у Идвору имали су ватрогасну опрему и то заштитни шлем и ватрогасно одело.

Основни циљ друштва је да систематским и свесним суделовањем при опасностима од пожара или при другим несрећним случајевима спасава и штити животе и својину општине Идвор гашењем пожара и радом на спасавању.

Посебан акценат Добровољно ватрогасно друштво је дало на заштиту од пожара за време жетве, односно косидбе и вршидбе стрних усева. Пре почетка жетве сеоски кнез и председник Добровољног ватрогасног друштва у Идвору саставили би списак (распоред) дежурства мештана Идвора. Сваки домаћин куће имао је обавезу да 24 сата са својом коњском запрегом дежура у згради општине Идвора у циљу заштите и гашење имовине мештана идвора од пожара. Алармирање пожара вршено је у почетку трубом, а касније ручном сиреном.

Поред заштите од пожара Добровољно ватрогасно друштво у Идвору имало је и активности на културно забавном пољу. Приређиване су забаве са игранком до зоре уз ватрогасну музику и свирку сеоских свираца, а добровољни прилози за рад друштва примани су за захвалношћу (по казивању Белић Славка).

НАРОДНИ ДОМ "МИХАЈЛО И. ПУПИН"

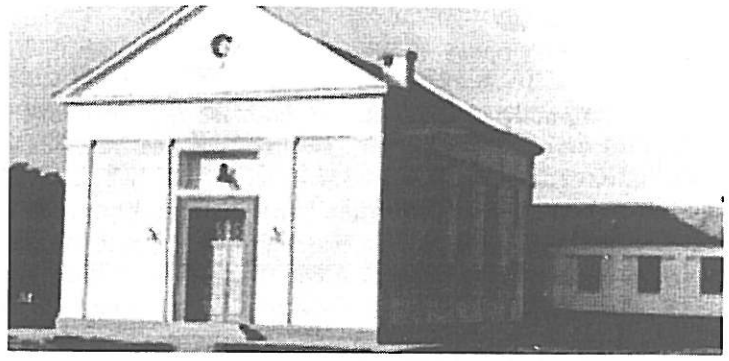

Маја 1935 године склопљен је даровни уговор између црквене општине Идвор и „Привредника" фонда М.И.Пупина да на месту нове црквене порте буде сазидан Дом (Школа и читаоница).

Половином 1933. године Пупин пише „Привреднику" о жељи да оснује „школски фонд". Добијен новац од финансијских трансакција преко Хипотекарне банке у Београду жели да уложи у нови фонд, „школски фонд" из кога намерава да зида школу и читаоницу у Идвору, свом родном месту. Грађење, по његовој замисли, треба да почне у пролеће 1934. године, а план за школу ради се у Америци. Поред тога жеља му је да се од добијених прихода код Хипотекарне банке, помаже рад на подучавању младежи у Идвору „у неговању воћа, поврћа, пчела и живине".

Јуна 1934. године Пупин је саставио правила фонда, а Дунавска Бановина 27. августа 1934. године одобрила. За руководаоца „школског фонда" одређен је „Привредник".

На основу усвојених правила „школски фонд" Михајла Пупина Идворског имао је за циљ изградњу и издржавање Народног дома са читаоницом и баштованском школом, која је имала за циљ обучавање идворске и друге омладине пољопривредним пословима.

По замисли Пупиновој, овде би се подигла једна од најмодернијих школа и читаоница, јер би се у њој помоћу „јавних предавања и биоскопских и радио-демонстрација", а у ствари путем предавања праћених сликама и филмским пројекцијама материје која се предаје, микроскопским вежбама, а у пролеће и лето практичним радовима уз непосредни надзор стручњака, вршила обука за рационалнију обраду земље и њено што потпуније искоришћавање.

И коначно, за подизање овакве установе Пупин је одобрио суму од 450.000 динара, са жељом да радови отпочну 1. маја, а заврше се до 1. октобра 1934. године. „Ја се много журим да овај

рад буде свршен пре моје смрти. Зато желим да се овој ствари не губи ни најмање времена, јер ја сам остарио" каже Пупин у писму од 09. 01. 1934. године.

Разни узроци довели су до тога да посао на Дому не буде завршен онако како је планирано. Зидање у пуној грађевинској сезони у лето 1934. није било још започето. То је навело Пупина да закључи да „цела ова ствар са оснивањем Народног Дома у Идвору тако је данас у дубокој неизвесности, да ће бити тешко да са његовим зидањем отпочне ове године", (писмо М.И. Пупина 11. VI 1934. године).

Финансијске незгоде су овај посао још продужиле јер је Српско-америчанска банка у 1935. години постала неликвидна. Зато се „Привредник" довијао на друге начине тражећи зајмове и кредите како би Дом био завршен. Поред свих тешкоћа Дом је био завршен у јесен 1935. године. У фебруару 1935. године наш исељенички комесар у Њујорку Славуј Трошт, упућен је у Југославију, од стране Пупина, да прегледа задужбину; том приликом посетио је Идвор и обишао школу која се ту дизала (Политика, 15. III 1935.).

Освешћење Народног Дома „М.И. Пупин" обављено је 24. септембра 1935. године, а истог дана одржан је и 6-месечни помен Михајлу Идворском Пупину. Финансијска ситуација се искомпликовала јер је имовина школског фонда била замрзнута у Српско-америчанској банци по уредби о заштити банака.

Децембра 1940. године у Дому је отворена пољопривредна књижница и читаоница. Она је 1941. имала 69 наслова књига, са већим бројем примерака (публикације су биле: Марков манастир, Манастир Каленић, Манастир Манасија, а слике: портрет М.И.Пупина, портрет његове кћери (оба портрета урадио је Паја Јовановић), затим две велике слике Босански бегунци и Сироче на мајчином гробу, рад уроша Предића из Орловата).

Дом је изграђен од тврдог материјала и цемента, има малу салу, читаоницу, канцеларијски простор и велику салу са бином и балконом. У ниши изнад главног улаза у Народни Дом М.И. Пупина налази се биста Пупина коју Пупин поклања „Привредниковом" дому у Београду. На левој страни бисте Мештровић је урезао речи: Пријатељу Михајлу Пупину И. Мештровић. Биста је пристигла у Београд 1932. године. Није познато зашто није постављена на „Привредников" шегртски дом, већ на Народни Дом Михајла Идворског Пупина у Идвору.

Даље припреме за отварање баштованске и воћарске школе у оквиру Народног Дома „М.И. Пупина" прекинуте су због почетка II светског рата (Извештај „Привредника" од 25. XI 1941. године).

КУЛТУРНИ ЖИВОТ

Идворци на слави у Ботошу, 1937.

Далеко од војних саобраћајница и већих градова културни живот у Идвору био је веома скроман. По неки путујући биоскоп залутао би у Идвор и приказао по коју биоскопску представу (такозване „мозије" или „живе слике"). Некад би у селу гостовала „комендија" путујући циркус са дресираним животињама и циркузантским чаролијама. У дане већих празника сеоски момци и девојке, глумци аматери давали би по који драмски комад, писан од домаћих писаца. Редовна публика оваквих културних догађаја били су малобројни школарци, сеоска интелигенција, чиновници, занатлије, а најмање из паорских редова. Сеоске удаваче нису узимале учешћа у оваквим приредбама јер родитељи нису дозвољавали да девојке излазе у вечерњим часовима. У периоду између два рата сматрано је неморалним да девојке излазе у вечерњим часовима. Обично се говорило „кад краве из поља, девојке са плаца". После одржане приредбе одржаване су игранке на којима су свирали сеоски свирци.

Током пролећа, лета и јесени сеоска омладина сакупљала се и шетала на „плацу", великом шеталишту поред црквене порте. У време црквених празника, омладина се сакупљала у цркви и поред цркве. Ту би пао по који заљубљени поглед, нежан осмех, миг очима. Момци би долазили закићени цветом у реверима, а они храбрији поклањали би свеже убране цветове својим драганама као знак нежне пажње, наклоности и симпатије. При крају шетње, одиграло би се које коло, обично мађарац, а затим би се разилазили кућама. Млађи момци и девојке кућама, а сеоски бећари у „Велики бирт". Сутрадан би брижне мајке које су пратиле своје кћери и на „плац" и игранку одлазећи у пекару и на „Дудару", „Ветрењачу", „Дудин бунар" за воду, препричавале која је од девојака имала више „пардона" (молби за плес).

Живковић Душан, Николић Жика, Велика Госпојина

У рано пролеће кад идворски дудови озелене широм села појавиле би се љуљашке око којих би се сакупљали деца, момци и девојке. Момци су се трудили да што јаче заљуљају усплахирене девојчурке, а лепршаве сукњице летеле би у небеса откривајући нежне облине тек запупелих девојчица.

Рогаљеви су се одржавали испред кућа у којима је била девојка.

У време црквених празника дошла би по нека „прија" из Фаркаждина, Сакула, Орловата, Баранде и других места са којима су Идворци били родбински везани, на „поседак". Сеоски момци су знали где има „прија" на „поседак" и првим сумраком одлазили на рогаљ. Још кад би се и свирац нашо био би прави угођај.

За време дугих јесењих и зимских вечери, у кућама у којима би дошле „прије" на „поседак" одржавала би се прела. Хармоникаш би свирао, а младићи и девојке
играли и певали.

Хаџија Драгутин Гута, 1950.

Од других игара играла се „шоре", „ћуле", „шопца", „јелечкиње - барјачкиње", „трулих кобила". Међу децом кобање је била омиљена игра. Недељом и у време црквених празника идворски паори и старији људи играли су карте. У хладовини неког дуда

играла се „филка", „туркеша", „седмице", а одиграла би се и по која партија „фрбле" и то за паре.

СОКОЛСКО ДРУШТВО

Соколско друштво основано је у Идвору 3. децембра 1933. године. Соколски покрет заснован је на идеји да се кроз гимнастичке вежбе и спортске игре развија не само тело, већ и дух идворске младежи. Један од пионира, оснивача и организатора Соколског друштва у Идвору био је Драгиша Павловић, трговац у Идвору. Драгиша Павловић је у Идвор дошао из Перлеза и отворио дућан у кући Виде Адамовић на месту где данас кућа покојног Васе Николића Менћурског.

Поред Драгише Павловића видно учешће у раду Соколског друштва имао је и Недић Аца, родом из Сакула.

Чланови Соколског друштва имали су униформе, и то летње панталоне, кошуљу, блузу са плетеницама, капе са амблемом и на врху капе заденуто соколово перце. Онако младе, лепе и стасити, било их је милина гледати. Поред свечане униформе, чланови Соколског друштва имали су опрему за вежбање: ластиш панталоне, блузу и беле атлет мајице.

Идворско Соколско друштво било је активно на више поља: неговано је телесно вежбање, просветни рад (просветарци), свирало се и певало, но основна активност Соколског друштва, било је телесно вежбање.

Испред данашње Панчевачке банке налазила су се два велика дрвета на којима су били привезани конопци, на којима су се млади соколи такмичили ко ће брже да се попне на врх конопца. Након изградње народног дома Михајла И. Пупина вежбало се у великој сали Народног дома. У сали су били постављени: карике, конопац, козлић, вратила и остали спортски реквизити. Политичка општина редовно је сваке године дотирала рад друштва.

Соколско друштво бројало је двадесетак чланова, годишта од 1921/1926. Чланови Соколског друштва у идвору били су: Стојић Стева, Марковић Жика, Путић Миленко, Андрејин Марко Прпа, Лакичин Јоца, Лакичин Сима, Закић Миливој Скорупан, Срданов Стева, Вулетин Јоца, Капунац Жика, Форгић Јоца (старешина за рад са млађим нараштајем), Белић Радивој Суља (првоборац из Идвора), Терзић Ђока, Калин Милош, Жарков Слободан (по казивању Стојић Стеве Дике).

6. априла 1941. године бомбардован је Београд и отпочео II светски рат. Због страха од Немачке освете, неколико дана пре доласка Немаца у село, спортски реквизити су демонтирани и друштво је престало са радом. По завршетку II светског рата Соколско друштво у Идвору није обнављало рад.

ФУДБАЛСКИ КЛУБ

Историјски извори потврђују да се фудбал на војвођанским просторима играо још 1889. године у великом Бечкереку (Зрењанину). Млади су се једном недељно, необавезно играли лоптом на ливади крај градске шуме или војничких барака. Веслачко друштво Торонтал за првомајску прославу организовало је прву фудбалску утакмицу 1890. године. Фудбал је доспео у Војводину и Банат захваљујући студентима који су се школовали на највећим европским универзитетима. По повратку у своју земљу понели су фудбалску лопту демонстрирајући игру у својим местима. Миклош Матковић основао је у Суботици 1896. године фудбалску секцију где су ученици упознати са „енглеским лоптањем". Захваљујући њему прва фудбалска утакмица у Суботици одиграна је 22. маја 1899. године. Суботичани су нову спортску игру несебично демонстрирали у разним местима, а 22. јула 1900. године представили су је Београђанима на једној пољани у Топчидеру. Најстарији клуб Бачка у СРЈ основан је 4. јуна 1901. године у Суботици. Та чаробна „буба-мара" полетела је са банатско-војвођанске равнице, а клубови су убрзо почели да ничу као печурке после кише. Тврђава из Бача основана је 1909. године, Новосадски атлетски клуб 1910., Темерински теловежбачки клуб и Спарта(к) из Дебељаче 1911., Југовић (Кać), Тител, Славија - 1912., Јединство (Мраморак) 1913, Војводина (Нови Сад) 1914. године.

Најстарији сеоски фудбалски колектив у Југославији је Шајкаш из Ковиља. ФК „Шајкаш" основан је 1908. године. Браћа Ђура и Јован Атанацковић играјући у Бечу за Винершпорт клуб, заволели су фудбал, а по повратку у родни Ковиљ донели су фудбалску лопту и плаво беле дресове. (т. Корачић, „О развоју фудбала у Војводини".

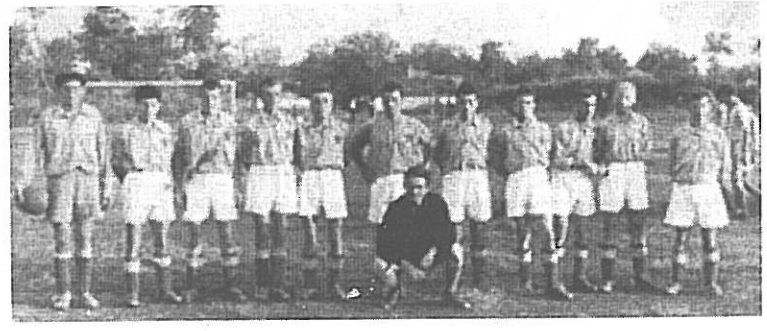

ФК Полет

Фудбал у Идвору почео се играти 1933., 1934. године и то крпењачом, „играло се лопте", а играли су идворски шегрти

и калфе који су учили занат у Перлезу, Дебељачи, Петровграду, Панчеву, Ковачици, где су већ били основани фудбалски клубови. Лопте се играло на пољани, на почетку улице Ј. Томића и испод брега где је данас кућа Неда Траила Симе Цигана. Прву кожну лопту у Идвор донео је Драгиша Павлов и Малетић Љуба када је озбиљније почео да се игра фудбал.

По ослобођењу села, крајем 1944. године, одржана је пријатељска утакмица између Идвора ФК „Полет" и Сакула ФК „Борац", где су на страни Идвора играла и два „странца", војника Војне станице у Идвору. Организовано такмичење у фудбалској игри почело се одвијати по ослобођењу земље, а међу првим фудбалерима били су: Куручки Драга Макља, кројач, организатор фудбалског клуба и тренер, Станко Мајин, био фудбалски судија, а од играча Вулетин Јоца Зец, Вулетин Жарко, Стојић Стева, Тодоров Љуба Зец, Форгић Сава, Чордић Жарко Шуца, Закић Жика, Тома Штрикер, Реља Душан, Закић Душко Браца, Пупин Душан, Станков Милушка Кечин, учитељ Роман, Жива Видак, Вуков Славко Шоле, Јоца Вулетин Пекар, Белић Рада, Жика Мећавин, Никола Цвејин, Булик, Тиква из Томашевца.

Боја дресова била је и остала плаво бела, а грб плаво бели са петокраком у средини. Током низа година огроман број идвораца узео је учешћа у раду фудбалског клуба, било као играчи, тренери, организатори, судије, симпатизери или навијачи клуба.

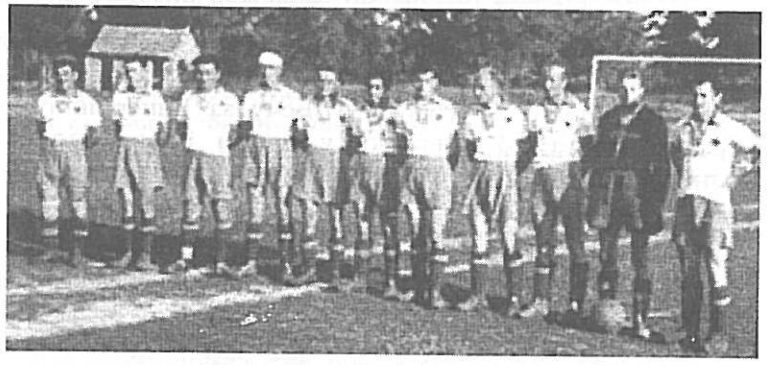

Закић Душко Браца, Браша Буђа, Вулетин Жарко, Вулетин Јоца, Чордић Жарко, Стојић Стева, Форгић Сава, Која Томчин, Драга Макља

VI ДЕО

ИДВОР У II СВЕТСКОМ РАТУ

ИДВОР У II СВЕТСКОМ РАТУ

Првих месеци 1941. године у Идвору је као и у целој земљи владала ратна психоза. Сматрало се да у великом ратном метежу Југославија врло тешко може остати неутрална.

Упркос противљењу огромне већине народа, влада Цветковић-Мачек потписала је 25. марта 1941. године у Бечу уговор о приступању Југославије Тројном пакту фашистичких сила Немачке, Италије и Јапана.

Идворци су сматрали да је то сраман акт који није достојан слободарских традиција граничара Војне крајине и када је Радио Београд рано ујутру 27. марта (четвртак), објавио да је извршен пуч и збачена влада Цветковић-Мачек, настала је неописива радост идворских родољуба. Нико тог тренутка није желео да мисли, ни мислио о могућим последицама раскидања Тројног пакта и о последицама евентуалног рата.

У то време радио апарат у Идвору је имао Лакичин Јоца, мајстор опанчар, Ђукић Милан, зидар. Власник би појачао радио апарат, отворио прозор, а радознали мештани претварајући се у ухо, упијали сваку изговорену реч.

Освануо је 6. април 1941. године. Многи Идворци су већ били на њивама припремајући своја имања за пролећну сетву, када се у ваздуху зачуло брујање многобројних авиона. У злокобним јатима, авиони су летели према Београду. Иако је био проглашен за „отворени град" без војне одбране, на Београд је Немачка без објаве рата упутила 234 бомбардера уз пратњу 120 ловаца, који се у таласима, стравично завијајући, обрушили на уснули град, сејући смрт. У пустој нади да је то вежба, људи на пољима нису веровали својим очима ни тада када су се над Београдом већ дизали црни стубови дима и земља подрхтавала од експлозије авионских бомби. Многи у селу окупљени око радио апарата још нису веровали да је рат почео. Музика је престала око 7 часова 6. априла 1941. године (недеља), а спикер је читао наредбу команде Београда, којим је наређено грађанству да сачува мир и ред и да се удаљава од града. Идворци су били збуњени и поражени. Одједном је глас из радио пријемника утихнуо. Почео је рат.

АПРИЛСКИ РАТ

Објава мобилизације покренула је Идворце у рат. Људи су одлазили у рат за који су знали да је унапред изгубљен. О томе се највише говорило у Идвору, тих касних априлских дана 1941. године.

На објаву опште мобилизације, војни обвезници су се журно припремали за одлазак у своје ратне јединице. Опште расположење у селу било је тмурно јер се није знало ко ће се од многобројних

очева и браћа, хранитеља породица, вратити из рата, за који се мислило да ће бити суров и крвав. На лицима жена и девојака и сиротињске деце, огледали су се бол и туга. Смушеност и неприпремљеност месне власти на вест о брзој предаји и повлачењу јединице са оне стране Дунава и Саве, допринело је још већем осећају несигурности. Народ је осећао да држава у чију је одбрану позван, не стоји на чврстим ногама. Убрзо су се зле слутње обистиниле.

Идворци које је рат затекао у редовном кадру, налазили су се у јединицама широм Југославије, док су резервисти претежно били у пешадији, артиљерији и коњици, припремљени да бране првенствено Војводину и свој ужи завичај. Они старији од 40 година, „трећепозивци", позвани су под оружјем после напада Немачке на Југославију. Агонија старе државе није трајала дуго. 11. априла 1941. године делови четрдесетпрвог моторизованог корпуса Немачке војске ушли су у Банат код Ватина, не наилазећи на граници на јачи отпор, пошто су се јединице 6. армије повукле из алибунарске греде на панчевачки мостобран. Без отпора су заузели Вршац, а код Алибунара потукли и приморали на повлачење снаге 4. коњичког пука. Врховна команда је наредила да се све преостале трупе евакуишу из Баната и поруше Панчевачки мост на Дунаву. Немци су надирали кроз Банат и 12. априла 1941. године заузели Панчево, да би исте вечери једно моторизовано одељење без отпора ушло у Београд. Делови 1. армије узалуд су давали отпор на мостобрану код Шапца. Преко делимично порушеног моста, 8. Немачка оклопна дивизија продрла је са тенковима у Шабац, пред вече 12. априла 1941. године.

Већина идворских резервиста већ је била заробљена, мали број са преосталим снагама успео је да пређе преко Дрине или да се повуче на југ, до Грачанице и Љубовије. Они који нису били заробљени, склонили су се пред непријатељем да би после у цивилним оделима настојали да се пробију до својих кућа. Тодоров Светозар Дика, рођен 1916. године у Идвору, војник југословенске војске који се налазио на служењу војног рока, дошао је пешке из Македоније по пропасти старојугословенске војске.

Међу војницима и старешинама било је и издајника и немачких шпијуна који су уносили раздор, панику и безнађе у редовима војске. Немци су надирали према Сарајеву, настојали да опколе и униште остатке Југословенске војске и спрече да се повуку у планине Босне, Херцеговине и Црне Горе.

Деморалисана врховна команда на прву понуду Немаца о примирју упутила је 14. априла 1941. године опуномоћнике у Београд. Уместо „часног примирја" које је желела врховна команда, Немци су захтевали безусловну капитулацију. Југословенски представници су 17. априла у 21 час потписали у Београду акт о безусловној капитулацији, с тим што је тзв. примирје ступило на снагу 18. априла

1941. године у 12 часова. После капитулације војство Југославије са генералом Симовићем и краљем Петром II Карађорђевићем напустило је земљу. Иако нису ни дошли до праве прилике да се боре против непријатеља, Идворци су се показали као добри и дисциплиновани војници, многи су се истакли својом храброшћу, били су пожртвовани у маршевима, солидарни и помагали су другима у невољи, стоички трпели тегобе. Све је то трајало једва 10 дана. На крају су одведени у Немачку у заробљеничке логоре где ће остати до краја рата, али су се поштени вратили кући. Неки се никада нису вратили из заробљеништва, своје кости оставили су далекој Немачкој.

Идворци Станкић Љубиша и Калин Мата и Закић Ђока нису се вратили из заробљеништва, умрли су у немачким логорима.

Русов Глиша у заробљеништву, 1942.

Заробљени Идворци у II светском рату

Бановац Бранко
Белић Јефта
Белић Миливој
Белић Славко Бача
Бојин Душан
Вулетин Стева
Вулетин Рада
Вуков Славко
Вуков Лаза
Девић Бранислав Тата
Доватов Сава Шула
Жарков Никола
Жарков Веса
Жарков Душко
Живанов Макса
Закић Јоца
Закић Жика

Закић Ђока
Јованов Мила
Калин Мита
Капунац Јоца
Керекеш Мила
Керекеш Марко
Кулачић Миливој и Кулачић Жарко, живели у Дебељачи, отац отеран у Алибунар у логор и убијен у цркви.
Лакичин Милан
Лупулов Душан Ћућа
Максимов Бора
Мећавин Милош Шета
Моришан Душан
Моришан Милан
Моришан Душан
Михајлов Мила
Николић Мила
Николић Светозар Генга
Пупин Милан
Пупин Рада
Русов Глиша
Станков Милан
Станков Рада
Стојић Сава Лила
Стојковић Славко Здравко
Станкић Тима
Субичин Миланко
Станкић Љубиша
Ћукић Славко
Филиповић Гојко
Филиповић Момир
Филиповић Влада
Филиповић Мита Лала
Филиповић Вукашин Дика
Форгић Душан
Форгић Веса
Цвејин Љуба Браца
Цвејин Веселин

Искочили из воза:

Пупин Славко Лала
Корновић Божидар Божа
Лакичин Бранислав Лакица
Цинић Славко
Лазички Недељко

Мања Анђелко
Стојанац Богдан
Жарков Велимир
Стојић Мита

Умрли у заробљеништву:

Станкић Љубиша
Калин Мита
Закић Ђока

Остали у иностранству:

Бановац Бранко- дошао у Идвор и након тога отишао у Аустралију.
Жарков Веса- из заробљеништва отишао у Аустралију.

Хаџија Влада, Немачка 1942.

ИДВОРЦИ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ

Приликом преговора о примирју, Врховна команда југословенске војске тражила је да се наши војници не узимају у заробљеништво, већ оставе за обрађивање земље, али су Немци и тај, као и све друге услове одбили.

Немци су заробили око 6.300 официра и 34.0000 подофицира и војника српске и словеначке националности, јер су заробљени војници хрватске и македонске националности, као и припадници националних мањина пуштени кућама.

Међу тим многобројним заробљеницима који су 4 године провели у Немачкој, налазило се и неколико Идвораца (од 1904./1920. године рођења). Већина заробљених идвораца пешице је у колони допраћена до Панчева, а одатле марвеним вагонима одвезени преко Румуније у Немачку. Путовање је било веома напорно: стешњени

као сардине у загушљивим вагонима, гладни и жедни, једва су издржали путовање. Идворци су били распоређени широм Немачке у тзв. „сталазима". У појединим логорима било је више Идвораца заједно, што је много значило за савладавање осећања изгубљености и самоће. Све су то били велики логори са дрвеним баракама, подељених на више сектора, одвојених и ограђених бодљикавом жицом. Доласком у логор ту су затекли заробљенике из Француске, Холандије, и других земаља, а касније су им се придружили заробљени црвеноармејци који су чувани одвојено и под посебном стражом.

Упркос забранама заробљеници су контактирали међу собом, споразумевали се како су знали и умели, дотурали једно другом храну и цигарете преко жице.

Иако су Немци били дужни да заробљенике хране као своје позадинске трупе, они се ни приближно нису тога придржавали. Храна се састојала од: куване репе, кромпира, цвекле, „клин чорбе", неке вруће црне воде што је требало да буде кафа, један војнички црни хлеб на пет људи. Оваква храна била је довољна да се једва сачува голи живот. Међутим, као и увек, у таквим „временима и условима живота цветала је црна берза".

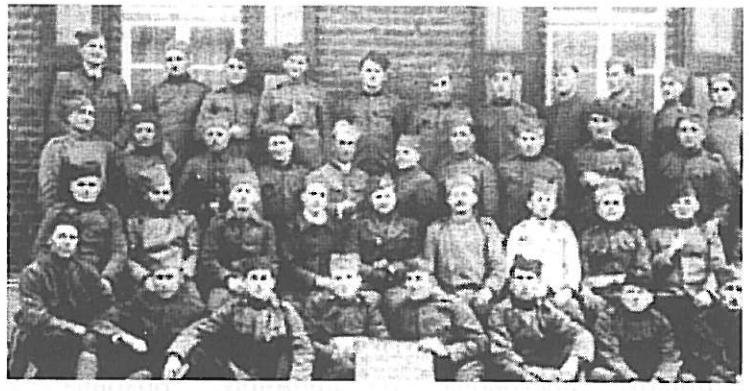

Идворски заробљеници у Немачкој

Логорске власти су на разне начине малтретирале заробљене војнике. Често су их извлачили на „апелплац", бескрајно пребројавање и постројавање, кажњавали забраном дописивања са својима у домовини, ускраћивали пакете од куће и од Међународног црвеног крста. Заробљеници су били обавезни да свакодневно одлазе на рад по разним фабрикама широм Немачке, а с обзиром да су заробљени Идворци већином били земљорадници, велики број их је био упућен на села и додељиван немачким газдинствима чији су се одрасли мушки чланови налазили на фронту. У мањим селима заробљеници су становали код газда, обично у штали, а у већим, ноћу су били

обавезни да бораве у некој затворској просторији под стражом. Положај заробљеника који су радили на сеоским газдинствима био је повољнији. Поред тешког рада ипак су Немице које су у одсуству мужева водиле домаћинство, људски поступале, знајући колико им помоћ заробљеника значи.

Чувајући „чистоту аријевске крви" фашистичке старешине строго су забрањивале да ратни заробљеници ступају у ма какву везу са немачким женама и девојкама, одређујући за такве прекршаје и смртну казну. Но, што народ каже „крв није вода", а „младост је младост", понекад се деси и тако нешто.

Преко писама Идворци су одржавали сталну везу са својима у Идвору. Заробљеници су имали право да пишу два пута месечно на специјалним дописницама, а једном месечно се јављају писмом и да том приликом шаљу купоне за одговор.

Недићевци, љотићевци, четници и комунисти атаковали су на свест заробљеника желећи да их придобију у борби за остваривање својих циљева.

Октобра 1944. године стигле су вести о ослобађању Баната, Београда и Новог Сада. У логорима сачувани су испод патоса радио апарати на слушалице тако да су вести Слободне Југославије и савезничких радио станица преношене од уста до уста. Идворци памте како су од својих газда на селима успели да хватају Југославију, Радио Београд, Москву, Слободну Југославију. Идворци у најисточнијим крајевима Немачке, били су ослобођени већ 5. фебруара 1945. године када је у те крајеве продрла Црвена армија заједно са Првом пољском армијом.

До краја априла 1945. године ослобођени су заробљеници који су се налазили у логорима у западном делу Немачке где су се као ослободиоци појавили енглези и Американци.

4. априла 1945. године у Идвор су се вратили Белић Славко Бача и Форгић Душан као заробљеници из источног дела Немачке. Са њима је дошло неколико Сакуљана и око 10 Фаркаждинаца. Након тога почели су да пристижу и остали заробљеници док су се задњи вратили Капунац Влада, Вулетин Стева, Девић Миливој и Пупин Милан. Они су стигли у Идвор крајем јула месеца 1945. године. Вулетин Стева се вратио 27. јула 1945. године, а био је заробљен у зони коју су ослободили американци. Заједно са њим вратили су се Николић Мила, Филиповић Вукашин Дика. Огромна већина ратних заробљеника се пуних срца и радосно вратила у Идвор. Повратак је био врло тежак јер су железничке пруге на многим местима биле порушене а саобраћај загушен, несигуран и нередован.

О Ослобођењу и повратку кући ратних заробљеника, Белић Славко Бача каже: „Почетком фебруара 1945. године у село где смо ми служили дошли су Руси. То сам био у месту званом Рајхенау, у близини града Герлиц, Етолог 8а ком 972. Покупили су нас и

пешице смо кренули за Пољску. Три до четири дана пешице смо путовали до пољског градића Ченстахова где су били окупљени заробљеници са разних страна. Било је ту Француза, Пољака, Холанђана, Руса. У Ченстахову смо били око 20 дана. Ту смо се пријавили код представника руске амбасаде, а онда су нас возом довезли у Румунију. Границу смо прешли код Вршца, а одатле у Ковин, из Ковина преко Дунава у Смедерево. У Смедереву смо били 4 дана где су нас представници нове власти испитивали, извршили провере. Неки су се добровољно пријавили у партизане, највише сремци, јер нису могли да иду кући пошто Срем још није био ослобођен. Из Смедерева смо заједно са Бугарским војницима који су ишли на Немачки фронт прешли Дунав и кренули кући. Шлепом смо прешли Дунав и дошли у Ковин, из Ковина возом за Зрењанин, а из Зрењанина до Ковачице. Када сам стигао у Зрењанин јавио сам мојима да ме чекају у Ковачици на железничкој станици. Мој чика, сузних очију чекао ме је на железничкој станици у Ковачици. А онда смо запрежним колима кренули за Идвор. У Идвор смо стигли 4. априла 1945. године Форгић Душан и ја. Капија је била отворена, а пред кућом и у дворишту чекала ме је гомила света. Моја жена Милосава, ћерка Маја која није тату ни познавала, родитељи, рођаци, пријатељи и комшије. Посебно драг сусрет ми је био са мојим муштеријама којима сам дуги низ година пре почетка рата вршио разноразне ковачке услуге. „Добро дошо мајсторе" – говорили су ми док смо се здравили и поздрављали. Тек сад ми је било јасно да то што сам раним јутром устајао, радио по цео дан, није било узалуд јер поштујући мене као Белић Славка, поштовали су и ценили мој ковачки рад и ове моје жуљевите руке."

Станкић Љубиша

До краја лета 1945. године, Идворци заробљени у II светском рату, вратили су се кућама својим. Станкић Љубиша, Калин Мита

и Закић Ђорђе умрли су у немачким логорима. Бановац Бранко и Жарков Веса отишли су у иностранство (Аустралију).

Дошавши кући прионули су на посао јер их је необрађена банатска равница раширених руку чекала.

ИДВОР У ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ

У такозваним привременим смерницама за поделу Југославије од 12. априла 1945. године Адолф Хитлер је одредио да Банат остане под Немачком окупацијом и да се ту успостави војна управа. Подручје Баната стављено је „под Немачку заштиту" да би се задовољили и интереси домаћих Немаца (Фолксдојчера). Њихова уверавања да се превласт Немачке у средњем Подунављу може „једном за свагда заједмчити" ако позадина Београда као „тврђаве рајха" буде прожета Немачким духом, ослоњена на матично људство увек спремна за акцију, подударала се са далекосежним милитантним плановима Немаца који датирају још из времена I светског рата. Тако је Банат, па и Идвор све до ослобођења октобра 1944. године остао у рукама Немаца.

Први немачки војници ушли су у Идвор половином априла 1941. године неколико дана после бомбардовања Београда.

Довезли су се борним колима и зауставили у самом центру села испред куће Николић Влајка, дугогодишњег идворског свештеника. Николић Влајко и жена му, дошли су у Идвор из Тителa и дуги низ година живели и радили у Идвору. Жена му је била пореклом Немица па су Немци дошли да их посете. Идворска деца су радознало вирила из црквене порте, а Идвором се пронео глас "„да су стигли Немци". Нова група Немачких војника стигла је у Идвор мотоциклом из правца Ковачице да би успоставили војну управу у селу. Немачки официр, који је био задужен да постави нову власт у селу, даје формалну сагласност да Кунгли Микли буде председник општинског одбора, Патушка Жарко његов заменик и члан општинског одбора. Уочи Ускрса око један сат ноћу, Немци су послали стражара по Лукичин Миту да одмах дође у општину. Када је стигао, били су ту Кунгли Микли и остали службеници. Уз формалну сагласност Немаца, Кунгли Микли је рекао: „Колега од данас сам ја председник, ти можеш слободно да идеш кући."

Извршена је предаја власти тако што су Мишић Бранислав, дотадашњи бележник у Идвору, Кокора Октавијан - подбележник, Лакичин Мита - сеоски кнез, Пера Алексић - писар (касније отишао у војску ђен. Драже Михајловића), и Капунац Бранко - благајник послати својим кућама, а власт у селу преузели домаћи Немци.

Војне власти издале су наредбу, захтевајући од становништва мир и ред, уз упозорење да ће се пљачкање казнити смрћу. Обнародовано је путем добошара Паје Тучаре и плаката и наређење

да, под претњом смрћу сви предају ватрено и хладно оружје и муницију. Захтевано је од свих мештана Идвора да наставе редовну привредну делатност, трговци и занатлије отворе радње, а паори убрзају пролећне радове у пољу. Дато је упозорење да ће свако ко буде ухваћен у саботажи чак и у покушају, бити кажњен смрћу. Прецизирано је да ће се саботажом сматрати и „свако оштећење или ускраћивање жетвених приноса, као и кварење свих врста уређаја.

Иако је обнародовано да југословенски закони остају на снази „ ако не противрече циљевима окупације" читав предлог је за кратко време преименован по немачким узорима и устројен да обезбеђује покорност и поробљеност становништва и легалну пљачку материјалних добара за потребе немачке воске и јачање немачког капитала. Одређено је да правни прописи које прописује и издаје Немачка војна команда имају преимућство над постојећим југословенским прописима. Заведено је немачко казнено право. Свим видовима живота дат је немачки печат. Строго је забрањено слушање ненемачких станица, не само вести већ и музичких емисија (заплењени апарати). Неки од Идвораца ипак су задржали радио пријемнике легално, кришом.

Банат је заједно са окупираном Србијом (осим њеног јужног дела који је заузела Бугарска) представљало југоисточно војно подручје, под управом војног заповедника у Србији који је у име Немачког Рајха држао војну власт и вршио надзор над цивилном управом. За подручје Баната била је надлежна окружна команда са средиштем у Петровград (Зрењанин).

5. јуна 1941. године комесарска влада постигла је споразум са представницима немачке народне групе, фолксдојчерима, о начину организовања управе у Банату. Савет комесара је 14. јуна 1941. године донео уредбу о унутрашњој управи у Банату, којом је ова област укључена у административно управни систем окупиране Србије, а истовремено фолксдојчери озваничили своју власт. Банат је чинио посебно управно подручје: у Петровграду (Зрењанин) је установљено Надлештво подбана (Vizebanschaft Банат). 19. јуна 1941. године донета је уредба о правном положају Немачке народне групе у Србији, којом јој је признат привилегован статус.

Идвор је као и пре рата, потпадао под ковачички срез (у Банату је било 11 срезова), а Среско надлештво контролисало је рад општинске управе. Општински одбор постављало је Надлештво подбана. Кунгли Микли постављен је за председника општине у Идвору. Српски језик био је званично у употреби, исто као и немачки, али Срби све до октобра 1941. године нису били никако укључени у управљању јавним пословима. Основна школа је наставила са радом. Кунгли Микли смењен је са места председника општине и на његово место постављен Патушка Жарко. Потпредседник је био Вукосављев Светозар, благајник Капунац Бранко, бележник

Максимовић Арон, комесар Нађ Гашпар. а сережан Терзић Пера. Већ на почетку окупације заведен је у Банату систем „дириговане привреде". Уредбом о економисању робом 18. јуна 1941. године укинута је слободна трговина, а основане су такозване „централе" (житарско сточарска и текстилна и друге) које су биле овлашћене да купују и продају робу.

Окупаторске власти одређивале су сељацима на коликом површинама ће засејати поједине културе и колико ће стоке држати у зависности од величине поседа. Те обавезе нису се односиле само на основне усеве- пшеницу, кукуруз већ и на индустријско биље.

Окупаторске власти нарочито су инсистирале на томе да се пољопривредни радови обављају без застоја јер је Банат као житница требало да снабдева храном Немачку и њену војску. Што год је требало радити у пољу и у дворишту, а што је сваки домаћин добро знао и у сопственом интересу чинио, било је праћено наредбом, тумачењима и претњом санкцијама. Наређено је тако да се уништавају коровске биљке, да се доведу у ред јаркови, ћуприје, поправе путеви кроз улице, уреди парк и чува зеленило и липе у парку. У пролеће 1942. године по налогу Немачких окупационих снага, представници сеоске власти спровеле су акцију озелењавања центра села, односно парка. У акцији су учествовали: Цвејин Светозар Цвета, Цвејин Радислав који су засадили око 60-70 липових садница. Санкције за неизвршене наредбе су биле: новчана казна, батине или принудни рад.

Пред жетву су власти запретиле да ће прогласити саботерима оне ратаре које на време не скину усев са њива. Такође су наредили да се покошене парцеле одмах узгаре.

Пре вршидбе уредбом је прописано колико ће се пшенице оставити власницима. За сваког члана домаћинства идворски сељак имао је право да задржи по 350 кг, да за семе издвоји 110 кг по ланцу као и 110 кг по ланцу за сезонске раднике који су "у рис" радили жито. Ова уредба објављена је 25. 06. 1941. године у листу „Ново време".

Род се по ланцу кретао од 1200 - 1400 кг. Дакле било је доста „вишка" који су Немци на сваки начин хтели да извуку за потребе Немачког Рајха. За трошкове вршидбе било је предвиђено 9 кг од метра зрна, с тим што је једна половина представљала ујам (за власнике вршалица), а друга депутат (зараду радника). Ту није било погађања као у предратно време јер Немци су били веома строги и педантни у наплати трошкова вршидбе и обавеза. Вршалицу у Идвору за време рата и окупације имали су: Мошоринац Обрад (односно Мошоринац Ружа и Капунац Маца, по пола), Срданов Стева и Вуков Драга. Вуков Драга је имао трактор и Моришин Сава и аутомобил за време старе Југославије. Возећи ауто згазио је сина и поломио му ногу , па је овај целог века остао хром.

Немци су своје поуздане људе постављали за комесаре на вршалицама. Неки комесари били су спремни да зажмуре када би газда који сноп жита склањао у страну или „случајно" превидео приликом мерења на кантару, али већина је ригорозно бележила и контролисала колико се зрна овршe.

Кукуруз је бран ручно, а превожен запрежним колима. Принос кукуруза је процењиван када је после бербе унесен у котарке. Комисије су ишле по кућама и процењивале род, знало се колико кукуруза захвата један хват, па се тако утврђивало колико укупно има килограма. Идворски домаћини могли су да задрже по 500 кг за сваку свињу, 110 кг за краву, 700 кг за коња, нешто за живину и семе, а остатак је ишао у откуп по унапред утврђеним ценама. Тако је било унапред одређено колико се свиња мора предати, колико дати вуне и других производа.

Ко је имао храбрости могао је и понешто и сакрити али уз велики ризик, јер су власти претиле затвором, новчаном казном и принудним радом. Привредна полиција (Wirtschaftspolizei) строго је поступала када се радило о преступима у диригованој привреди.

Санкције су биле изражаване и у забрани сопствене потрошње хране. Они домаћини који не би испоручили довољно свиња, нису добијали дозволу за клање за потребе свог домаћинства.

Уведени су и такозвани „безмасни дани". Заведено је рационално снабдевање мештана намирницама и најважнијом индустријском робом. За оне који се нису бавили пољопривредом постојале су карте за хлеб, месо, уље, шећер, млеко, бутер као и за одећу и обућу. Ни карте често нису вределе јер је владала оскудица у свему. Мере које су заведене, наговештавале су тешке дане, а то је био тек почетак невоља које су Идворце очекивале под Немачком окупацијом.

Јуна 1942. године уведена је „пољопривредна служба рада" која је била обавезна у првом реду за идворске младиће од 1921., 1924, до 1926. годишта (ослобођени су били само болесни, ђаци и државни службеници као и сталне пољопривредне слуге). Они су додељивани на рад немачким пољопривредним газдинствима која нису имала мушке радне снаге, односно младе газде биле су мобилисане у немачку војску, ратовали су на далеком руском фронту. Идворски младићи били су смештени у тим кућама, ту су се хранили. Обично су спавали у шталама или некој нуз просторији. Газдарице и старци који су водили имање у одсуству својих мужева и синова терали су их да раде по цео дан, од раног јутра до ноћи, да раде најтеже послове. Обавеза је трајала прве године 45-60 дана, с тим што радник није смео да напусти посао док му не стигне замена. Наредне године рок службе је продужен са 138 на 190 дана, док је 1944. године износио чак 210 дана. Млади идворски сељаци радили су по немачким кућама у Книћанину, Мартинову, (Лазарево), Белој Цркви, Гају. У Книћанин на рад за време Немачке окупације

били су: Закић Марко, Жарков Слободан, Тодоров Предраг, Капунац Средоја. У Мартинову: Жарков Слободан, Закић Марко, Терзић Ђока.

Након тешког рада повремено су недељом могли да дођу кући. Не ретко се дешавало да се не одазову позиву, да побегну са рада или симулирају болест, на шта су власти реаговале одмах одређивањем строгих новчаних казни (од 200 до 500 динара) и одређивањем принудног рада по истеку обавезне службе (од 5-60 дана). Они који су бежали, стражарно су враћени на посао, а задржавани су на раду преко одређеног времена.

„Црна полиција", их је хапсила и батинала што је код Немаца био „опробани метод убеђивања". Немачка полиција током рата била је смештена у згради Народног дома „Михајла И. Пупина" у просторији где се данас одржавају састанци (десно крило Дома културе). У просторијама Дома културе било је смештено 15-20 немачких војника. Најозлоглашенији био је неки Крња (нма крњи нос) и Деж кога је касније избо Ђока Тодоров Шомовљов. Они су знали и за најмању ситницу да хапсе идворце. Често су хапсили људе у годинама оптужујући их за сарадњу са партизанима, о чему ови нису имали појма.

О свом бекству из Мартинова са принудног рада Жарков Слободан каже: „Тог дана стари газда и ја сејали смо детелину. Да не бисмо газили њиву коњима, стари газда ме је терао да вучем дрљачу, нашто сам му ја одговорио да ја нисам коњ да вучем дрљачу. Посвађали смо се, дошли смо кући, а он је рекао ћерки шта се догодило. Она је била на општину да се потужи на мене. Посвађали смо се, истуко сам је и побего кући. Једно време сам се крио и нисам смео да спавам кући, а након тога сам отишао у партизане." Власти су настојале да убеде обвезнике да то није казна или „понижавајући ропски рад", већ привредна и социјална нужда која је требало да буде тако постављена да „зближава послодавце и додељене им раднике". Биле су предвиђене и симболичне казне за старешине домаћинстава који се нису добро опходили према радницима.

О свом принудном раду у Книћанину Предраг Тодоров Шамовљов каже: „Међу неколико Идвораца и ја сам био одређен за рад у Книћанину. У то време Книћанин је био искључиво швапско село. Већина младих Немаца била је на руском фронту, а за пољопривредне радове била им је потребна радна снага. Ја сам био одређен код једног домаћина који је имао жену, сина на фронту, снајку и унука. Од првог дана сам знао да имају унука Ханса по имену, али га нисам никад видео јер у горњу кућу нисам смео да улазим. Ја сам мислио да је Ханс мала беба. Пошто сам већ скоро три месеца био код њих, било ми је нешто сумњиво. Како то лето, а малог Ханса не износе напоље. Знам да код нас у Идвору родитељи једва чекају лето да разголите децу и тако разголићене,

прљаве и изгореле од сунца пусте да се играју на топлом летњем сунцу.

Предраг Тодоров

Крајем лета, једног поподнева, послала ме млада газдарица да уђем у горњу кућу да донесем нешто од ствари. Била је млада и веома лепа, а пошто је била од домаћих Немаца није била тако строга, повремено ме слала у горњу кућу да понешто донесем. Иначе сам спавао у штали. Кад сам ушао у собу, одједном сам претрнуо од страха. Поред кревета у дечијим колицима, седео је Ханс. Имао је дугачку плаву косу, као жена. Био је мали и здепаст и сам се љуљао. Уплашио сам се, изашао кроз башту, у атар за Перлез, од Перлеза до Фаркаждина, пешке до идворске скеле, прешао скелу па правац кући. Мојим Чики нисам ништа говорио.

Прошло је неколико дана, кад добијемо позив. Дошо је неко од сережана, да се мој Чика и ја јавимо у општину. Чика је одмах посумњао да нисам дошао на одсуство, већ да је нешто друго по среди. Кад смо ушли и сели у канцеларију, а у канцеларији је било њих неколико из црне полиције, неки из Идвора, неки из Книћанина и председник села. Пита ме што сам побего. Онда сам ја објаснио то за Ханса и реко да је боље да умрем него тамо да идем, ако морам да идем да ме одреде на неко друго место. Мене су извели из канцеларије па сам пазарио мало од црне полиције, а кад је Чика изашао, мало и од њега.

Но, вероватно је Чика нешто са Жарком средио тако да се нисам више враћао на принудни рад. После краћег времена сам отишао у партизане, на сремском фронту био рањен у руку, а онда назад у мој Идвор."

ПРИПРЕМЕ ЗА ОДБРАНУ ЗЕМЉЕ И ПОЧЕТАК УСТАНКА

Капитулација је потписана 18. 04. 1941. године.

Глас о обустави непријатељства затекао је Драгољуба Дражу Михајловића код Добоја. Никако није хтео да падне у заробљеништво. Решен да брани част војске, навикнуте да славом кити своје оружје, Михајловић је са неколико десетина официра и војника, који су му се успут придружили, прешао из Босне у Србију.

У рано јутро 13. маја 1941. године Михајловић је дошао на Равну Гору, огранак Сувобора и тамо побо заставу слободе. Тим чином пошао је на велики пут, пут слободе и славе и још за живота отишао у легенду.

Након неколико дана Равногорцима је пришао већи број жандара из Мионице, Горњег Милановца и Ваљева. Касније су дошли нови борци Звонимир Вучковић, Драгомир Топаловић, Драгослав Павловић, др Милан Шијачки и други.

Слово четничког покрета и борбу за слободу српског народа пронели су борци четничког покрета на челу са војводама: Војислав Воја Танкосић, Никола Калабић, Момчило Ђујић, Мирко Ђупић, Милан Недић, Драгутин Кесеровић, Војин Поповић Вук, Стеван Недић, Драгомир Јекић, Петко Илић, Душан Димитријевић, Драгољуб Урошевић, Војвода Бачевић, Павле Ђуришић, Бајо Станић, Добросав Јевђелић, Јездимир Дангић.

Проглас Српском народу издат по почетку устанка у борби за ослобођење српског народа од фашиста

СРБИ!

Још једном у својој заиста бурној и често трагичној историји доживели смо да хорде завојевача поробе нашу земљу, да рашчерече жива тела нашег народа и поведу крваво коло преко наших села и градова.

Доживели смо још једно Косово, али неславно и срамно.

Расплакале су се душе витезова и оних знаних делија који су столећима падали у борби за народно ослобођење и уједињење по нашим кланцима и гудурама. Расплакале су се душе Карађорђа, Хајдук Вељка, Краља Ослободиоца и Краља Витеза, Војводе Путника, Степе и Мишића над нашом неславном прошлошћу.

Али, када је изгледало да је све окаљано и пало, остала је још једна застава части и светла. То је она застава која је пркосно ношена у борби за слободу од Косова кроз читавих 500 година робовања и под којом су се под разним именима Хајдука, Ускока, Четника скупљали људи увек истог духа и мисли. Све су то били осветници и борци несаломивог духа који су носили у срцу једну

девизу:
СЛОБОДА ИЛИ СМРТ!

Под том четничком заставом која се после априлске катастрофе са свом својом лепотом заорила управо на земљишту где је некад почела да се ствара Немањићка држава, нашли су се борци који више воле смрт него живот у ропству.

БРАЋО!

Општа се кућа општински гради! Слобода је цвеће које ниче из крви бораца и мученика! Зато Вас све позивамо у борбу под нашом славном четничком заставом! Кога мучи стид због нашег срамног пораза - том је место међу четницима! Ко не жали дати живот за слободу народа и Отаџбине нека ступа под нашу заставу! У чијим грудима куца топло Српско срце - тај нека дође к нама!

У чијим жилама тече врућа крв Обилића и Хајдук Вељка - нека ступи у четничке редове!

С вером у Бога за Краља и Отаџбину!

Живео Краљ - Живела Слобода!

Команда Четничког Одреда Југословенске Војске

Сутрадан по избијању рата између Немачке и Совјетског савеза 23. јуна 1941. године у виноград Жарка Туринског у Петровграду (Зрењанин) одржан је историјски састанак Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Жарко Зрењанин је из Београда донео инструкције Политбироа ЦККПЈ да се убрзају припреме за устанак. Партијско руководство настојало је да се ове директиве примене на Војвођанске услове. Чланови бироа ПККПЈ за Војводину одлучили су да се на читавој територији Војводине отпочне са оружаним борбама против окупатора. Усвојена су упутства о организовању Партизанских одреда и њихова тактичко оперативна дејства. Уједно је и прихваћена одлука ЦККПЈ о подизању устанка против окупатора у Југославији. Договорено је да још пре оснивања партизанских одреда ударне и диверзантске групе отпочну акције: да нападају и разоружавају полицијске станице, пале пшеницу, секу телефонске и телеграфске жице, руше пруге и мостове и друго. Са истог састанка ПККПЈ за Војводину упућен је предлог члановима КПЈ и свим народима Војводине и то на српско-хрватском, мађарском, румунском и немачком језику у коме се између осталог каже:

„Империјалистички разбојници Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске, дивљачки су насрнули на Југославију и раскомадали је. Сви су ти грабежљивци отргли по један део из крвавог тла ове земље, поробили њене народе и уништили им националну независност.. као што даља судбина народа Југославије зависи у првом реду од јединства њене радничке класе, тако и судбина народа Војводине зависи од вашег јединства! Зато кујте то јединство у заједничкој борби против свих израбљивања без обзира на народност. Борите

се против шовинизма, мржње према другим народима, ишчупајте ту отровну жаоку коју капиталисти подло усађују у народне масе. Сложите своје народе да би их као јединствену целину могли водити у борбу против окупатора и угњетача.

Остварујте на тај начин пролетерски интернационализам, који је важан услов за сретну будућност Војводине. Под вођством КПЈ моћи ћете сами, али и заједнички да одлучујете о томе хоћете ли и са којим народима да живите у братској заједници."

24. јуна 1941. године у Петровграду састао се и Штаб партизанских одреда Војводине под руководством Данила Грујића као команданта и Светозара Марковића као политичког комесара, за заменика команданта именован је Жарко Туриснки.

Коначна одлука о покретању оружане борбе донета је 4. јула 1941. године у Београду на седници Политбироа ЦККПЈ којој су присуствовали: Јосип Броз Тито, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иван Милутиновић, Светозар Вукмановић Темпо, Сретен Жујовић и И. Л. Рибар. Као основна форма будуће борбе прихваћен је партизански начин ратовања. Пуцњи Жикице Јовановића Шпанца на жандармеријску патролу у Белој Цркви 7. јула 1941. године значили су почетак устанка комуниста и народа Југославије против окупатора. Формирањем првих група и одреда отпочело се са оружаним акцијама и у Банату. У првим годинама рата деловала је на територији Баната око 15 партизанских одреда и група. Најбројнији су били у Северном Банату. У Јужном Банату међу првим устаницима деловао је Панчевачки партизански одред.

Стање у ковачичком срезу непосредно пред рат

Непосредно пре избијања рата ковачичком срезу припадала су места: Ковачица, Падина, Дебељача, Црепаја, Уздин, Самош, Томашевац, Јарковац, Идвор, Сакуле, Баранда и Опово.

Ковачица и Падина биле су насељене словачким живљем, Уздин румунским, Дебељача мађарским, у Опову живели су већином Срби, Хрвати и Немци, док су Црепаја, Самош, Идвор, Томашевац, Јарковац, Сакуле, Баранда била места насељена Србима.

Основна привредна делатност била је пољопривреда. Једини индустријски капацитет били су млинови, а од осталих делатности било је развијено занатство, највише у Дебељачи и Ковачици.

Од политичких радника, чланова и активиста КПЈ на територији ковачичког среза деловали су: Стевица Јовановић, секретар окружног комитета КПЈ за јужни Банат, Борислав Петров Браца, Олга Петров Радишић, Мита Живков, Сава Жебељан, Сава Мунћан, Светислав Стефановић, Лидија Алдин и други.

Организација и припрема Идвораца за устанак

На организовању и припремању људи за устанак против фашистичког окупатора у Идвору су деловали Шувак Павле, правник, Малетић Љуба-обућар, Павловић Драгиша - трговац и Зорка Радованчев. Њих четворо били су идејни носиоци покрета отпора у Идвору. На челу омладинске организације били су Форгић Сава, Белић Радивој Суља и Форгић Јоца.

Шувак Павле Паја

Рођен је и основну школу завршио у Идвору, а Правни факултет у Београду. У току студија упознао се са идејама комунизма. 1934. године постао је члан КП Југославије. По завршетку студија вратио се у Идвор и запослио се у Општини Идвор као општински чиновник. У лето 1942. године убијен је од стране Немаца, што народ каже „на кућном прагу", приликом покушаја да се извуче из непријатељског обруча. Након погибије Павла Шувака видно учешће у организовању ХОП-а у Идвору узео је његов брат Жарко Шувак.

Хапшења у Идвору

Мало банатско село Идвор делило је судбину НОП-а са осталим местима у Банату. 1941. и 1942. године полицијске снаге на челу са злогласним Шпилером, успеле уз помоћ издајника да открију организаторе и идејне носиоце отпора окупатору и да их физички ликвидирају или одведу у логор. Идвор је привремено остао без везе са вишим руководством.

У лето 1942. нацистички терор узео је маха. Да би спречили учешће Идвораца у ослободилачком покрету и застрашили идворске паоре, Шпилерова полиција ухапсила је десетак Идвораца међу којима: Форгић Саву, Радованчев Милу, Радованчев Зорку Мама, коју су одвели у логор и стрељали, Вулетин Тому који је више месеци провео у логору у Бечкереку (Петрограду). Мучки је убијен и Шувак Павле Паја.

ОЖИВЉАВАЊЕ ПОКРЕТА У БАНАТУ 1943. ГОДИНЕ

У прве две године рата многа војвођанска руководства окружна, среска, градска и бројне организације КПЈ и СКОЈ-а, десеткована су и уништена. Без обзира на тежак положај и услова за рад покрета, борба против окупатора није престајала. У реону Делиблатске пешчаре деловао је Јужнобанатски партизански одред (основан 1942.) самостално је деловао и водио борбу против фашиста иако није имао никакву везу са руководством у Војводини и Југославији све до почетка 1944. године

Покрет се посебно разбуктао у Срему, па су Банаћани преко Срема успоставили везу са НОП-ом.

Везу са руководством у Срему, успоставио је Марков Лаза Зелени, родом из Сакула. О начину, времену и људима који су успоставили везу са НОП-ом у Срему Славко Веселинив Црни у монографији „Баранда-сећање на свој завичај каже: „Марков Лазар из Сакула је 1943. године на Ђурђев дан био у Ченти на црквеној слави и нашао се са својим другом из шегртовских дана Циглић Војином. У разговору су заподенули и тему о партизанима и борби против фашизма Лаза је поверио Војину да у Сакулама има омладинаца који су спремни да се боре против окупатора, али да нема никакве везе са покретом у Срему. Затражио је од Војина помоћ, обзиром да је Чента на граници са Сремом. Када се током разговора Војин уверио у истинитост и сигурност Лазиног казивања, поверио му је да он има везу са партизанима у Срему и да ће убрзо и самог Лазу повезати са илегалцима - политичким радницима.

После неколико дана Војин је дошао у Сакуле да би се договорио са Лазом када и где да се организује састанак, као и да види ли је Лаза обезбедио базу за смештај политичких радника. Пошто су разменили мишљења и још једном проверили ваљаност припрема, одлучено је да се са илегалцима први састанак одржи на Тамишу код „Буњкалових врба", код Сакула. Те вечери 12. маја 1943. године од политичких радника из Срема су дошли Берберски Слободан Лала и Светислав Маркушев Корчагин. Од Сакуљана на састанак су дошли Марков Лаза Зелени, Марков Милутин Плави, Пауљов Зоран Ђука, Вранов Милутин, Шошић Васа и Лазић Станко.

Овај датум сматра се даном успостављања везе партијског и војног руководства Војводине са устаницима у Јужном Банату.

Успостављање везе Идвораца са партизанима

О успостављању везе Идвораца са партизанима у монографији „Баранда сећање на свој завичај" Славко Веселинов Црни каже:

„Белић Радивој Суља, омладинац, активно је трагао за начином успостављања везе са организаторима устанка. Крајем 1943. године Белић Радивој се по рођачкој линији срео у Идвору са Годошев Вељком из Опова. Разговарало се о свему, па и о организовању отпора. Вељко му је ставио до знања да он има везу са устаницима. Рада је искористио тај моменат. Када је Вељко полазно за Опово, за њим је кренуо и Рада који није хтео да се одваја од Вељка све док нису стигли у Опово. Рада је том приликом добио партизанску штампу и друго пропагандни материјал и сав срећан кренуо назад за Идвор. Али од своје велике радости, Рада најпре сврати у кафану у којој се добро загрејао пићем. Чувши да се Рада налази припит у кафани, Вељко га убрзо склони и упути за Идвор. Срећом, све се добро завршило јер присутни Немци нису посумњали у Раду, који није при себи имао ни дозволу за кретање из места у место.

Идворци су добили пропагандни материјал, али су тражили да им дође неко од илегалаца у село и да се ближе упознају са даљим радом. Једног дана Рада се обрео у Баранди код Стојанов Васе рекавши да је успоставио везу са Опавчанима и да је упућен на њега како би га повезао са илегалцима. Радина личност је још једном проверавана, затим је још једном дошао до Васе где се састао са илегалцима Марков Лазом и Бабин Павлом. Кренули су за Идвор, а Рада је илегалце базирао код Стојковић Владе.

Сутрадан по доласку илегалаца, немачка полиција ишла је по селу и сакупљала храну. Где ће Влада са илегалцима? На брзину их стрпа у сеоску фуруну, а затим се појави пред полицијом са изјавом да није у могућности да даде било шта од хране, јер је сиромашан човек, што се видело и по његовом дворишту, те га полиција ослободи сваког претреса. Тако је избегнут један непотребни сукоб са полицијом.

Идвор је у то време имао политички припремљене омладинце за рад на устанку. То су били Форгић Јоца Цверглан, Чордић Жарко Шуца, Закић Жика, Мићавин Милош, Шимрак Јоца и други. Од старијих другова ту су били: Шувак Жарко, Стојковић Влада, Лукин Стева и Мања Анђелко. Закључено је да ће илегалци доћи за неколико дана и да ће повести прву групу из Идвора. Тако је и било".

Одлазак Идвораца у партизане (март 1943. година)

Чим су успоставили везу са НОП-ом, један број омладинаца изразио је жељу да се што пре крене у партизане. Око поласка било је договорено све са илегалцима Марков Лазом и Бабин Павлом који су обезбедили прелазак преко Тамиша и Дунава. Половином марта месеца, односно на дан мартовског дебељачког вашара на зборно место код Стојковић Владе дошли су:

Белић Рада Суља, по занимању месар
Форгић Јоца Цверглан, по занимању кројач
Жарко Чордић Шуца, по занимању шустер
Никола Мићавин, надничар ратар
Радинка Радованчев, домаћица
Милан Павловоћ Челик, по занимању бербер
Несторов Војин, по занимању бербер
Ранков Жива Микља, ратар надничар
Стојковић Влада, ратар
Стојковић Мира, домаћица

Још исте ноћи, добровољци из Идвора стигли су на заказано место где су прешли Дунав и стигли у Белегиш. Од руководства у Срему, Марков Лаза је затражио да Белић Рада Суља остане да ради на терену ковачичког среза као политички радник и веза са партизанима у Срему. Захтев Марков Лазе је услишен и белић Рада Суља враћен је у Банат да ради на организовању људи у НОП.

Паљење зграде општине у Идвору

Акција паљења зграде општине у Идвору изведена је јула месеца 1943. године. У акцији је учествовало око двадесетак бораца. Били су то углавном партизани из Идвора, Опова, Сакула и неколико њих из Срема. Те топле јунске вечери пред зградом општине седео је један број мештана Идвора и општински бележник. Разговарали су о сеоским проблемима. Угледавши партизане сакупљени мештани су се разишли, а неки се дали у бекство на челу са бележником. Пошто је знао да га партизани од раније траже, сакрио се у кочину код нераста у општинском дворишту и ту је остао све време док акција није окончана, а партизани се повукли.

У канцеларији општине покупљене су све књиге, списи и остала документација и запаљени. Затим је цела зграда поливена бензином и запаљена. Акцијом паљења зграде општине у Идвору руководио је Марков Лаза, а од Идвораца Белић Радивој Суља.

О акцији на општину у Идвору Славко Веселинов Црни у својој књизи „Баранда сећање на свој завичај" каже: „У општини су прикупљене све књиге и списи и запаљени. Затим је цела зграда поливена бензином који је лагерован у просторијама општине. Појединци су бензин вукли ведрима, не водећи довољно рачуна о себи да ли ће се исполивати и какве то опасности има по личну безбедност. Зграда је запаљена, али тог момента је пламен захватио и Мишљанов Мирослава из Сакула који је тог дана пошао у партизане и претворио га у буктињу. Идворци су тешко опеченог борца пребацили до баранђанског атара. Белић Радивој је тог дана у атару зауставио баранђана Паунов Јову и приморао га да настрадалог Сакуљана пренесе у село до куће Витолић Мите.

То вече Витолић Мита и Алтеров Живана носилима су пренели Мирослава до Опова, а ови до Белегиша. Али спаса није било. Сахрањен је у Белегишу, а оплакан је од жена као да им је Мирослав најближи рођак. Био је то дирљив и потресан моменат, јер неке жене нису знале ни како је овом банаћану име и презиме. У души је њихов."

Идворски „велики транспор"

Током 1943. године ратна срећа ишла је на руку снагама антихитлеровске коалиције. На Источним фронту водила се борба на Волги и око Харкова. Јануара 1943. године извршен је пробој блокаде Лењинграда. У потпуности су уништене и опкољене немачке снаге у Стаљинграду. Средином 1943. године вођена је чувена Курска битка, позната као „битка тенкова".

Англоамеричке јединице искрцале су се у јужну Италију (Сицилију) августа 1943. године. Борбе за заузимање острва трајале су 38 дана и Италија је капитулирала 8. септембра 1943. године. На Афричком фронту италијанско-немачке снаге приморане су да капитулирају маја 1943. године.

Током 1943. године НОП је бележио крупне успехе у Словенији, Славонији, Лици, Кордуну, Банији, Горском Котару, Грмечу, Козари, западној, источној и југоисточној Србији, Македонији и Војводини. Једна група идвораца већ је отишла у партизане, извршене су партизанске акције на зграду општине Идвора. Одузимање летине, појединачна и групна хапшења, присилни рад, све је то допринело великом нарастању антифашистичког расположења мештана Идвора, а посебно омладинаца. Почетком августа 1943. године илегалци и активисти НОП-а Марков Лаза Зелени, Славко Веселинов Црни, Белић Радивој Суља, Шувак Жарко, Момчиловић Добривоје Јожа, Лукин Стева, Ђуричков Жива, извршили су потребне припреме за одлазак веће групе Идвораца у партизане.

Неколико дана пре поласка одржани су састанци са омладинцима који су желели да крену у партизане у Срем. У винограду Шувак Жарка одржан је састанак ком су присуствовали Шувак Жарко, Славко Веселинов Црни, Марков Лаза Зелени, Момчиловић Добривоје Јожа, Лукин Стева, Мићавин Мила, Секезов Жива, Филиповић Жива, Николић Жика, Белић Никола..

Мићавин Мила у партизанима

О одласку у партизане мештанин Идвора, Мићавин Мила каже: „Два-три дана пре поласка у партизане, одржали смо састанак у винограду Шувак Жарка. Колико се ја сећам, састанку су присуствовали Жарко, Црни, Зелени, Јожа Опавчан, Стева Лукин, Секезов Жива, Белић Никола, Жива Филиповић, Николић Жива. На састанку смо формирали илегални одбор у коме смо били Стева Лукин, ја, Жива Секезов, Жива Филиповић, Николић Жива и Белић Никола. На састанку смо се договорили да разговарамо са комшијама и пријатељима који желе да иду у партизане и да се састанемо 10. августа увече у Кривару на њиву Секезов Живе."

Друга група Идвораца који су желели да иду у партизане одржала је састанак код „Ћајиног бунара", а састанку су присуствовали Милутинов Жива, Милутинов Стева, Ђуричков Жива, Тодоров Жива, Терзић Жива, Цветић Жива, Андрејин Марко, Андрејин Милан, Секезов Жива, Секезов Ката... Непосредно пред полазак код сарача избеглице, у данашњој улици Вука Караџића, одржан је састанак коме су присуствовали Славко Веселинов Црни, Белић Радивој Суља, Михајлов Стева, Капунац Милета, Тодоров Мила, Жарков Слободан, Жарков Велимир, Тодоров Драга.. „Састанак је водио Белић Радивој Суља и договорили смо се да кренемо. Драга Шомовљев је хтео да иде са нама, али по одлуци Суље, остао је да помаже партизанима радећи у селу. Моји кући нису знали да идем у партизане, искрао сам се из куће и отишао, у ствари рекао сам жени да идем да обиђем бостан." Рекао је Жарков Слободан.

О одласку Идвораца у партизане Андрејин Марко каже: „10.

августа увече нашли смо се на Кривару на њиви Секезов Живе. Састали смо се са Суљом и Црним и одржали састанак. Када смо се сви сакупили Суља је предложио да кренемо пошто смо били близу села. Ишли смо преко Велике водице, Велике утрине према једном бунару, а одатле до Миле Филиповића брешћа. Ту смо се базирали и са Брешћа вршили извиђање, сећам се да је Мила Мећавин био у извидници. Преко целог дана гледали смо како нас Немци траже. Ковачички друм, сакулски друм, Гиге Татариног одаја и по целом идворском атару су нас тражиле немачке патроле.

Одатле смо кренули према баранђанском атару. Кад је свануло били смо у баранђанску слатину, пили воде у винограду. Одатле смо отишли у оповачке врбе, а онда су нас базирали у две групе код Баце Поповог и Ленке Лазички (родови из Идвора). Ту смо се задржали један дан, онда смо препливали Тамиш, а неки чамцем прешли за Оповачки рит према Белегишу. На месту званом Прелив чеко нас је чамац са којим смо по нас десетак прешли Дунав. Горе на брегу видео се немачки бункер, стражар је шето, а ми доле у колони један по један пролазили. Одвели су нас у Белегиш у неки магацин или шталу, онда су дошли да преузму борце ради базирања. Неки су били базирани код породице Рашић, Мила Тодоров, Капунац Милета и Жарков Слободан били су код Мамузин Љубице, неки код Пиваров Саве, мислим да је тамо сахрањен онај Сакуљан што је изгорео приликом паљења зграде општине у Идвору. Мој брат Милан и ја били смо базирани код фамилије Радојчић. Након тога, неколико дана били смо у неки магацин, онда су нас одвели на неки салаш, покупили нам документа, дошла је нека комисија и лекар, прегледали и одвојили оне који су били неспособни за војску, старији или малолетни.

Секезов Жива, жена му Ката, син Радивој, Белић Никола, Михајлов Стева и Симонов Душан, остали су у Белегишу. Одатле смо отишли за Босутске шуме. Добили смо оружје, ја сам добио пушку „талијанку". Били смо у II Сремском одреду. Командант нам је био Липић (Славко Станковић). Следеће одредиште била је Сремчица код Београда. Онда је пао Београд 20. октобра 1944. године. Даље смо отишли у Купиново, па у Пећинце и ту је био Сремски фронт. Код села Пећинци погоди ме гелер од бацача и однесу ме у Руму у болницу. Кад тамо нађем једног орловаћана који ми каже да овде има један идворац Фелботов. Уђем у собу кад оно Стева Јојка, кад ме видео почео да плаче и каже ми: „Погинуо је Мила." Пошо сам да га тражим, Чујем да су их коњским колима носили и сахрањивали. Мила Тодоров Батикин био је присутан кад је погинуо. Тражили смо га и нисмо могли да га нађемо. После су ишли мој отац и сестра од стрица, али ни они нису успели да га макар и мртвог врате у Идвор. По мом сазнању мој брат Милан погинуо је 25. октобра 1944. године."

„Када смо стигли у Белегиш, дође Суља и Јоца Фогић и

затраже да се ја, Ђуричков Анђелко, Мања Анђелко и Шимрак Јоца вратимо у Банат као курири и водичи партизана за Срем. Гуменим чамцем смо прешли Дунав, Јоца, Суља и ми, а онда у Баранду где смо се базирали. После неколико дана дошли смо у Идвор и отишли на Црквиште. Ту смо нашли Душана Терзића и послали га да оде до Жарка Шувака да нам донесе воду и храну. Убрзо су дошли Стева Лукин и Жарко Жувек коњском запрегом на таљиге.

Неколико пута водили смо илегалце у Срем. Одатле нас пут водио у песак (Делиблатска пешчара) где смо се срели са Русима, затим Панчево, односно Војловица где је формирана XII Војвођанска бригада. Ту смо положили заклетву, а одатле наш први батаљон крене за Београд, из Београда за Перлез, возом пређемо Тису, а одатле на Сремски фронт." Изјавио је Мећавин Миле.

Прелив

„Прелив" је место на Дунаву преко од Белегиша, веома неприступачно и неприродно место у Панчевачком риту. Током рата ово место коришћено је за прелазак партизана из Баната у Срем. „Они су имали задатак да пренесу пошту и материјал из Срема са Прелива до Опова и околних села до Црепаје и да из тих села спроведу илегалце до Опова или Прелива, где су их преко Раде Пецињачког (отац Лазе Пецињачког досељеног у Идвор из Борче 1989. године) прихватали белегишки курири и прелазили преко Дунава у Белегишу.

Раде Пецињачки био је један од најистакнутијих радника НОП у белегишком риту. Првих дана 1944. године, веза са јужним Банатом, која је успостављена 1943. године, учвршћује се. Број курира из јужног Баната се повећао. Поред Зеленог и Корчагина тада постају курури Радивој Белић Суља, Добривоје Момчиловић Јожа и други. У току 1944. године, пребачено је из јужног Баната за војвођанске јединице преко Белегиша око 5.000 банаћана. Прелаз партизана вршио се ноћу од Прелива према Београду у дужини од 5 км, што је зависило од тога где су се налазили обалски граничари кад се прелаз обављао. Још у јесен 1942. године Рада Пецињачки успоставио је везу са немачким официром Јосипом Тајзеном, замеником команданта граничара. Тајзен је вршио обавештајну службу у корист партизана све до јесени 1944. године. Тада су га Немци преместили у Остружницу. Поред Тајзена било је још неколико немачких војника који су помагали партизански покрет.

Пред крај 1943. године, долазили су добровољци (илегалци) из Сакула, Опова, Баранде, Идвора, Самоша, а у почетку 1944. године и из Црепаје, Долова и Сефкерина" (Хроника Белегиша; Сретеније Зоркић, Петар Вукелић).

Идворски велики транспорт 10. августа 1943. године

Андрејин Милан
Андрејин Марко
Бачујков Никола Бата
Бановац Влада
Белић Славко
Белић Никола
Драгић Душан
Ђуричков Жива
Ђуричков Анђелко
Жарков Михајло Миша
Жарков Слободан
Жарков Велимир Веља
Закић Марко
Закић Каменко
Иванов Душан
Јованов Жива Маленица
Капунац Милета
Крстић Ђуричин Анђелко
Лазички Мила
Лазички Душан
Лишин Милан
Михајлов Мила
Михајлов Стева
Маријанов Дина
Мећавин Мила
Мања Анђелко
Мартинов Иванко
Марковић Жика
Марковић Славко
Симонов Душан
Секезов Жива
Секезов Славко
Терзић Жива
Тодоров Жива
Тодоров Мила
Герзић Душан
Цветић Жива
Филиповић Жива
Филиповић Мила
Форгић Јоца
Чордић Лаза
Чордић Милош
Шимрак Жарко

Највећи број идворских партизана борио се у IX и XII војвођанској бригади. Наредбом ГШВ о формирању Девете војвођанске НОУ бригаде донета је 11. септембра 1944. године, а сутрадан 12. септембра ова наредба је прочитана пред борцима. IX војвођанска НОУ бригада формирана је у Моровићу од Босутског партизанског одреда и једног батаљона Седме војвођанске бригаде.
За команданта постављен је Василије Крстић, за заменика команданта бригаде Славко Станковић, за политичког комесара Гавра Механџић, за помоћника комесара Живко Скакун.

Списак Идвораца који су се борили у IX војвођанској НОУ бригади и бригади седме дивизије КНОЈ-а на основу књиге Михајла Видаковића, Девета војвођанска бригада, Института за историју Нови Сад 1984. године

Презиме и име	Презиме и име	Занимање
Андрејин Марко	1924	ратар
Андрејин Милан	1926	ратар
Бачујков Никола	1923	ратар
Цветић Жива	1912	ратар
Чордић Лаза	1926	ратар
Чордић Милош	1920	ратар
Драгић Душан	1915	ратар
Ђуричков Жива	1912	ратар
Филиповић Жива	1910	ратар
Форгић Јоша	1914	ковач
Јованов Жива	1926	ратар
Лазички Мила	1914	ратар
Лишин Милан	1905	ратар
Маријанов Дина		ратар
Марковић Славко	1925	ратар
Марковић Жика	1921	ратар
Милутинов Жива	1921	ратар
Милутинов Стева	1923	ратар
Мршулов Миша	1925	ратар
Шимрак Жарко	1925	ратар
Терзић Душан	1925	ратар
Терзић Жива	1925	ратар
Тодоров Мила	1921	столар
Тодоров Жива		ратар

Закић Каменко	1920	ратар
Закић Марко	1924	ратар
Жарков Слободан	1924	ратар
Жарков Велимир	1910	ратар
Бановац Влада		ратар

БОРБЕ СА КОЗАЦИМА

Јуна месеца 1944. године на сакулском друму према Црепаји, група партизана коју је предводио Ђока Шамовљев Тодоров из Идвора (Ђока Шамовљев отишао је у партизане између прве и друге групе идворских добровољаца, неколико дана пошто је избо швабу Дежа), сачекала је на друму групу Козака и на њих отворила ватру. Козаци су били на коњима, па када су партизани припуцали, успели су да побегну али седморица нису имала ту срећу, сустигли су их партизански хици. „После овог окршаја Козака више није било било по друмовима, у атару." (Баранда, сећање на свој завичај; С. В. Црни).

Покушај мобилизације у Недићеву војску

О мобилизацији идвораца за службу у Недићевој војсци, Николић Славко каже: „Преко Општине позвани смо у недићеву војску, половином фебруара 1944. године. Спроводник нам је био Милош Вулетин, а у Панчево смо отишли Белић Паја, Вулетин Сава, Чордић Милош, Вукосављев Душан и ја. Претходно смо се опростили од другова и пријатеља у Марјановом бирту, где смо се и сликали. Збор је био у Панчевачкој пивари. Извршена је прозивка,

прозову неке црепајце. Видим ћуте. Кад прозову мене, ћутим и ја. Почели су да прозивају старчевце, кад попе се један на клупу и пита: „Да ли је то обавезна мобилизација, онда морамо да идемо, или је добровољно - онда нећемо да идемо - ко хоће нека иде."

Људи су се ускомешали, отворила се капија на пивари, почели смо да се разилазимо. Пешке смо дошли до Црепаје где смо преноћили и пронашли превоз до Идвора.

Кад смо стигли близу Идвора, мене су моји чекали. Одмах сам посумњао да нешто није у реду. Кажу: „Није добро, Славко." Ја помислим да није онај мој матори нешто рекао што не треба. Кажу ми: „Умро ти је син"..... Смркло ми се пред очима.

Било је око 15. фебруара 1944. године, снег је био на земљи."

ФОРМИРАЊЕ СРЕСКОГ КОМИТЕТА СКОЈ-а

Јула-августа 1944. године на раскрсници пута Дебељача, Црепаја, Опово, Сакуле у кукурузишту, формиран је СК СКОЈ-а. На састанку су били Милошев Спасоје, секретар СК СКОЈ за Срез ковачички, Радић Стева члан ОК СКОЈ-а за јужни Банат и новопримљени чланови Аврам Сава Гига из Црепаје, биран за секретара Среског комитета СКОЈ-а, Момчиловић Добривоје Јожа из Опова и ја из Баранде. Поред именованих, у чланство су изабрани, а нису били присутни Закић Жика из Идвора и Јанош Павел Мали из Ковачице.

На седници су говорили о политичкој ситуацији, о даљим задацима омладинске организације, како СКОЈ-а, тако и УСАОЈ-а Милошев Спасоје и Радић Стева. Срески комитет СКОЈ-а се више није састајао у току рата као колективно тело, већ је свако од чланова обављао свој део задатка и био на вези са секретаром комитета. Закић Жика је крајем 1944. године отишао на фронт и погинуо." (Баранда, сећање на мој завичај; С. В. Црни).

Закић Жива рођен је 3. априла 1922. године од оца Миливоја и мајке Велинке у Идвору. Основну школу учио је у Идвору, а Трговачку академију у Београду 1938. и 1939. године. Непосредно пред рат 1940. године дошао је у Идвор и радио у ковачичком срезу као писар. Током школовања у београду упознао се са идејама социјализма и комунизма. Радећи у Ковачици био је у контакту са Љубом Малетићем, а у Идвору са Шувак Павлом Пајом, чланом КПЈ. За време фашизма радио је у Идвору, односно Општини Идвор као писар и био курирска веза са НОП-ом. У јулу-августу 1944. године на раскрсници пута Дебељача, Црепаја, Опово, Сакуле на састанку СК СКОЈ-а изабран је за члана Среског комитета СКОЈ-а среза ковачичког. Крајем 1944. године отишао је у партизане, на фронт и погинуо, односно нестао у јануару 1945. године на Драви

код места Шпишевић Бугвица. Проглашен умрлим решењем суда бр. Р-204/61 од 22. марта 1962. године.

Погибија Живе Жике Бировица и Лазички Радислава Буће

О погибији Вукосављев Живе и Лазички Радислава Вукосављев Лаза каже: „То је било неколико дана након ослобођења села, односано 10. октобра 1944. године. Мој Баца са још неколико Идвораца и партизана био је у општини где су дошли након што су партизани ликвидирали једног Немца на „Старом Селу". Увече око 17 часова дошао је у општину Момир Филиповић Црноштеванов и рекао да је видео једног Немца који је изашао из кукуруза и на српском језику тражио вечеру од њега. Пријавио је свој сусрет за њим партизанима, они су се окупили, сели у таљиге и пошли да ухвате Немце. Било је њих неколико, а међу њима мој Баца, Радислав Лазички, Јоца Шимрак, Ђуричин... Неки су имали оружје, неки голоруки. Мој Баца имао је ловачку пушку, двоцевку. Отишли су на Рељину њиву, друга дуж Уздина, код Апте. На њиви је била посечена тулузина и саденута у купе, а у купама су били сакривени Немци. Развили су се у тројке, опколили купе и почели да их разгрћу, претражују да би нашли Немце. Чуо се пуцањ, пао је мој Баца, још један пуцањ и погинуо је Радислав. Немци су изашли из скровишта, партизани су припуцали и убили једног Немца ког су касније сахранили на „Слатину", а једног су живог ухватили и довели на општину. Десетак Немаца побегло је преко газа на Тамишу у Фаркаждински атар где су их фаркаждински ловци ухватили у близини железничке станице. Партизани су узели погинуле другове, ставили их у таљиге и донели у село. Ми смо били на улици, моја сестра Латинка, моја баба Софија и Милица супруга Лазички Радислава.

Дошао је један младић избеглица који је становао у нашем комшилуку и рекао:"Јел сте чули шта има ново?" А Милица пита: „Шта има ново?" „Погинула су два партизана", а она упита „Да није мој муж" наштa је овај одговорио „Само су мало рањени." „А који су партизани", он каже: „Лазички Радислав и Вукосављев Жика". Ми смо кренули у парк где смо код Репешовог бирта срели кола у којима су они лежали мртви, а мој Баца имао је пребачену руку преко Радислава. Кажу да је путем неколико пута говорио „Е, децо моја" али је уз пут до куће издахнуо. Донели су их кући, свет се окупио. Сутрадан била је сахрана. Када је поворка са погинулима стигла до парка, иза цркве била је ископана рака, а моји нису дали да се ту сахране, већ на сеоском гробљу, али у толикој невољи то није било толико важно. Одржано је опело, прочитан говор

и испаљен почасни плотун. Ми смо дошли кући, али остала је празнина у нашој кући нашим душама јер њега више није било међу нама.

У знак захвалности за прерано изгубљене животе и испољену храброст, подигли су мештани Идвора споменик на месту где су погинули сахрањени на ком пише:

Овде почивају борци
Радислав Лазички рођ. 1906. погинуо 1944. године
Жива Вукосављев рођ. 1910. погинуо 1944. године
Споменик подиже Месна Задруга

ОСЛОБАЂАЊЕ ИДВОРА

Већ неколико дана пада киша и кваси мокру банатску земљу. Сезона бербе кукуруза је већ узела маха, али због кише Идворци су у кућама, очекују крај рата и долазак ослободиоца. Тог дана, 3. октобра 1944. године из правца Сакула дошли су наоружани људи ослободиоци, партизани. Њих неколико којима је на челу био Белић Радивој Суља, Славко Веселинов Црни, Јожа Шимрак Јоца, Ђока Тодоров, Марков Лаза Зелени. Носили су аутоматске пушке, а за појасом имали су окачене бомбе. Код Ластикицине куће заобишли су бару која се простирала између два ћошка и упутили се ка центру села. Црна полиција и Немци отишли су из села пре неколико дана. Кад су стигли до Великог бирта почели су да пуцају и објавили Идворцима да је дошла слобода.

О ослобођењу Идвора Вуков Славко Шоле каже: „Суља, Црни, Јожа и Шимрак дошли су из правца Сакула и када су стигли испред Великог бирта почели су да пуцају. Рекли су да је дошла слобода. Идворци су почели да се окупљају, почело је опште народно весеље, певало се, грлило, љубило, пило и веселило, а то све до касно у ноћ. Партизани су повремено излазили из Великог бирта и пуцали у вис, а ми деца отимали смо се за чауре од метака. Славило се неколико дана и ноћи.

О ослобођењу Идвора Јулка Тодоров каже: „Били смо деца, те ноћи пуцало се у центру села, а мој Баба је реко да су дошли партизани. Сутрадан су ослободиоци ишли да обиђу своје рођаке, Ђока Шамовљев је јахо белог коња и када је стигао код куће Миливоја Алиног, изашла је његова мама и преко груди везала му белу кошуљу, где је већ имао неколико везаних кошуља, којима су га друге жене и пријатељи даривали. Имао је маузер, за појасом две бомбе и шињел. Онда смо први пут видели партизане, имали су звезду петокраку на челу".

Формиран је Народноослободилачки одбор и преузео власт у селу. На основу Наредбе врховног команданта НОВ и ПОЈ

Јулка Тодоров

о успостављању војне управе за Банат, Бачку и Срем од 17. октобра 1944. године уведена је војна управа у циљу редовног функционисања народне демократске државне власти. На поменутој територији сва извршна и судска власт прелази у руке војске и њених у ту сврху наименованих органа.

У време трајања војне управе органи народне власти, оличени у НО Одборима, помагаће органе ове управе у извршавању њихових задатака.

Именован је Месни Народноослободилачки одбор од стране Среског Народноослободилачког одбора у Ковачици. За председника МНОО Идвор именован је Лукин Стева, земљорадник из Идвора, рођен у Идвору 1915. године, за секретара Куручки Славко, заменик секретара Секезов Славко, члан Секезов Жива, а од омладинаца Форгић Сава, рођен 1919. године у Идвору.

За председника Среског Народноослободличаког одбора именован је Годошев Вељко из Опова.

Од војних органа организована је војна стража Идвор. Командир је био Папић Славко родом из Јарковца, рођен 1906. године, а за политичког делегата Момиров Светозар из Баваништа, рођен 1923. године. Народна Стража Идвор бројала је око 20-30 људи и обављала је војнички део посла. Надређена установа Народној стражи Идвор била је Команда места Уздин, где је командант био В. Гојко.

Донето је наређење о кретању грађанства ноћу, где је ограничено кретање грађанства и то Немцима до 18 часова, а за остале народности до 22 часа.

Поред послова административно-привредне природе, нова власт радила је на организовању омладинаца (УСАОЈ), пионира, жена (АФЖ), прикупљању добровољних прилога за борце на фронту. 2. децембра организовано је прикупљање постељних ствари (јастука, чаршава, покривача) од Немаца, тако да за сваког члана у кући остане по један јастук и покривач, а од осталих грађана добровољно.

Организован је разрез и откуп пољопривредних производа: пшенице, меса, кромпира, лука, јаја. Организован је откуп млека. Откуп млека вршио је Моришан Миливој по занимању млекар. Млекарску школу свршио је у Новом Саду, мајстор за прављење путера и траписта.

Доктор Девић са аласима

Цвејин Цвета
рибар

Пупин Славко Лала
потомак М.И.Пупина, рибар

Обновљен је рад Месне рибарске задруге установљене 1940. године, која је бројала око 40 неорганизованих рибара. Задруга је основана пре рата како би Идворци могли да јефтиније купе право за улов рибе од Дунавске Бановине на 20км дугом Тамишу поред Идвора. Рад рибарске задруге обновљен је од 4.-11. децембра 1944. године. 8. 12. 1944. године одржана је конференција о раду рибарских задруга у Петровграду.

Одржано је неколико приредби омладинаца Идвора у организацији УСАОЈ-а, а 24. XII 1944. године одржана је приредба Сакуљана у Идвору.

Од октобра до краја 1944. године одржана је и фудбалска

утакмица између Идвора и Сакула. На страни идворског клуба ФК „Полет", учествовала су два играча из састава Војне станице Идвор.

Војна станица Идвор

Списак лица ове станице од војничких легитимација и то:

1. Момиров Светозар
2. Хајдуков Васа
3. Ерски Сава
4. Бачвански Стева
5. Павлов Лаза
6. Ћурчић Лаза
7. Константинов Иван
8. Миленков Велимир
9. Димић Петар
10. Ранисављев Петар
11. Жебељан Мила
12. Доловачки Мита
13. Брдарски Мирко
14. Милутинов Станко
15. Ћириковачки Коста
16. Шимрак Сава
17. Станков Станислав
18. Станивук Влада
19. Доловачки Жива
20. Шеварлија Лаза

Извршена је мобилизација омладинаца и добровољно пријављивање за одлазак на Сремски фронт.

Прошла је и та тешка година, ваљало се поново латити посла. До почетка пролећних радова основни задатак мештана Идвора био је како помоћи борцима на фронту, обезбедити храну за сиромашне, незбринуту децу, обрадити земљу борцима који су били на фронту, удовицама палих бораца, старима и изнемоглима.

Све до завршетка рата главни задатак нове власти био је рад на пропагирању борбе и придобијање људи за даљи одлазак у ратне јединице, обезбеђење и базирање партизанских јединица, сакупљање материјалних добара, новца и хране, одеће и др.

Настајао је мирнодопски живот, па је стигла на ред и прва регрутација војника 1926./1927. годишта. Главни задатак чланова АСОЈ-а и КПЈ био је агитовати међу регрутима да се пријављују у елитне јединице.

Но, за Идворце мир још није дошао. За многе породице крај 1944. и зима и пролеће 1945. остаће најтежи и најболнији. Почеле су да стижу црне вести о погибији идворских омладинаца на Сремском

фронту. Неке су запрежним колима у ковчезима доносили кући да би их сахранили, а неке никад нису успели да пронађу, да их и мртве врате својој родној земљи да на миру почивају у недрима Банатске, идворске равнице.

14. јануара. прослављена је Нова година. Упућен је телеграм, (честитка) за срећну Нову годину „Вољеном другу Титу".

Образована је читаоница која је прорадила 14. јануара 1945. године. Оформљене су читалачке групе за читање књига, новина, било их је 13.

Посебно се истакао хор, под вођством учитељице Бингулов Бојане. Изгледа су Идворци имали посебну наклоност према хорском певању, јер 9. XII 1944. године од стране МНОО Идвора похваљен је вишој команди рад хора и учитељице Бојане. Исто тако приликом сахране Краља Александра Карађорђевића после Марсељског атентата (1939.), посебно је било запажено и похваљено појање црквено-појачког друштва Црквене општине Идвор.

Школа је наставила са радом. Школа је имала четири разреда, радило се у три учионице, а учитељице су биле (8. 01. 1945.): Бингулов Бојана, Татарин Мила, Станковић Наталија и Рајичин Зорица.

Извршене су измене у Војној станици Идвор. Промењен је и назив јер се раније звала Народна Стража Идвор. За командира Војне станице Идвор постављен је Шимрак Сава, земљорадник из Идвора, а за административног чиновника мобилизационог и привредног референта постављен је Богојевић Славко.

Списак
стражара и радног особља (људства) при Војној станици у Идвору

1. Шимрак Сава, командир Војне станице
2. Бороjевић Милан, административни чиновник
3. Лукин Анђелко, послужитељ
4. Васић Зорка, куварица
5. Јуришић Љубомир, стражар
6. Чолић Жива, стражар
7. Попов Каменко, стражар
8. Ђурђев Веселин, стражар
9. Ракић Јован, стражар
10. Јованов Светозар, стражар
11. Кокора Анђелка, поштарка

Дотадашњи чланови МНО Идвор, Лукин Стева (председник)

и Секезов Жива поднели су оставке (захтев да их виша власт разреши дужности) и изабран је нови МНО Идвор.

Чланови МНО Идвор:

1. Чордић Бранко, председник
2. Форгић Сава, заменик председника
3. Љуба Цветић, члан
4. Белић Мита, члан
5. Милош Стојковић, члан
6. Вуков Лаза, члан
7. Сава Шимрак, члан
8. Белић Светозар, члан

Измењен је састав Среског Народно Ослободилачког Одбора за Срез Ковачички, где је за председника именован Шувак Жарко, земљорадник из Идвора, брат мучки убијеног Шувак Павла Паје. За секретара именован је Б. Стеван.

Почетком 1945. године Идвор је имао (5. фебруар 1945.) 2.100 становника, 5.500 грла ситне стоке и око 1.400 грла крупне стоке. Тракторе су поседовали Ђукић Милан Прцмилојка, и Душан Белић Бећин. Погонско гориво за трактор је био петролеј.

Ваљало је прионути на пољопривредне радове. МНО Идвор набавља семенску робу, обезбеђује потребну храну и снабдева продавнице робом широке потрошње. Пошто је свега недостајало, а посебно робе широке потрошње, хране, одеће, обуће, опет је дошла до изражаја природна сналажљивост Идвораца у вишевековној борби да се преживи у борби за бољи и квалитетнији живот.

4. јануара 1945. године Бачујков Зорица „моли команду да изволи дати потврду за путовање у Румунију у циљу набавке робе за себе и своју породицу". Тако је пут Румуније пошао добар број Идвораца па и власници трговине Маријанов Иванко и његова супруга.

Поред борбе за слободу и за преживљавање, пред Идворцима се поставио још један проблем ~~-~~ како даље и са ким.

5. и 6. априла 1945. године одржана је VII Покрајинска конференција КПЈ за Војводину. 6. априла 1945. године донета је Резолуција VII Покрајинске конференције КПЈ за Војводину која гласи:

„Конференција се једнодушно изјашњава за укључење аутономне Војводине у Федералну Србију. А то значи да ће од сада и наше партијске организације бити у склопу Србије. Овакво решење питања Војводине најбоље одговара интересима народа Војводине и интересима наше Титове Југославије".

О овако важном питању Идворци су се „питали".

Месном Одбору ЈНОФ-а стигао је допис:

Месном Одбору ЈНОФ-а

Идвор

Драги другови,

У вези са одлуком ГНОО Војводине о приједињењу Војводине Федералној Јединици Србији, ставља се у задатак да данас на конференцијама објасните народу значај присаједињења Војводине Србији и да пошаљете Среском Одбору ЈНОФ-а телеграм са конференције, који ће имати следећи садржај: Наш народ (име места) одушевљено одобрава одлуку ГНОО Војводине о приједињењу Војводине Федералној Јединици Србији, јер је то жеља свих наших народа.

Одбор ЈНООФ-а
(име места)

А Идворци одговарају:

ГНОО Војводине

Нови Сад

Наш народ места Идвора одушевљено одобрава одлуку ГНОО Војводине о присаједињењу Војводине Федералној Јединици Србији јер је то жеља свих наших народа.

Одбор ЈНОФ-а
Идвор

8. априла 1945. године одржана је АСНО Србије која: „Скупштина топло поздравља једнодушну одлуку ГНООВ-а да Војводина као Аутономна покрајина треба да буде саставни део Федералне Јединице Србије", а 31. јула 1945. године изасланици Војводине шаљу молбу АВНО Југославије: „Прва скупштина изасланика Војводине поздравља и слаже се са изјавом коју су делегати ГНОО Војводине дали на ванредном заседању Народне Скупштине Србије о прикључењу Аутономне Војводине Федералној Србији. Зато изасланици народа Војводине моле АВНОЈ да изађе у сусрет са жељама народу Војводине и донесе одлуку о прикључењу Аутономне Војводине Федералној Србији."

9. маја 1945. године Немачка је потписала капитулацију, но рат у Југославији је још трајао. 13. маја 1945. пробијен је Сремски фронт где су Идворци дали огроман допринос, а многи своје младе животе уградили у темеље нове државе, за боље и срећније сутра генерација које долазе.

ИДВОРЦИ КОЈИ СУ ПОГИНУЛИ У ТОКУ II СВЕТСКОГ РАТА

Шувак Паја	1911 - 1942
Иванов Влада	1913 - 1942
Радованчев Зорка	1896 - 1942
Павлов Драгољуб	1909 - 1942
Пауновић Слободан	1910 - 1943
Николић Илија	1911 - 1943
Ђуричков Жива	1908 - 1944
Лазички Радислав	1906 - 1944
Мићавин Никола	1923 - 1944
Вукосављев Жива	1910 - 1944
Закић Каменко	1914 - 1944
Форгић Јаша	1914 - 1944
Девић Милан	1926 - 1944
Пупин Веса	1915 - 1945
Моришан Миливој	1921 - 1945
Жарков Тома	1921 - 1945
Перичин Ђока	1921 - 1945
Непергаћа Милан	1922 - 1944
Филиповић Милан	1907 - 1945
Цветић Милан	1922 - 1945
Закић Жика	1922 - 1945
Калин Душко	1923 - 1945
Станкић Милош	1924 - 1945
Јованов Сава	1925 - 1945
Хаџија Жива	1925 - 1945
Филиповић Рада	1925 - 1945
Белић Цвета	1926 - 1945
Ђукић Тома	1929 - 1945
Жарков Рада	1926 - 1944
Закић Чеда	1926 - 1945
Стојић Сава	1927 - 1945
Стојковић Бранко	1927 - 1945
Белић Милан	1909 - 1941
Поштић Светислав	1900 - 1941

У знак захвалности и сећања на своје погинуле, Идворци су 1946. године у центру села, на самом улазу у парк, подигли споменик на коме пише: „Овај споменик у знак вечне захвалности и сећања својим синовима подиже село Идвор."

15. мај 1945. завршен је рат у Југославији. Дошла је слобода. Није дошла у правом смислу те речи, већ су је народи на овим

просторима, а заједно са њима и Идворци, извојевали оружјем и својом младалачком крвљу залили, а многи оним што су највредније и најскупље имали, својим младим животима и својом прекинутом младошћу. Борци су се вратили из рата, а заробљеници из заробљеништва. И опет, по ко зна који пут у веку, требало је извидати ране, ожалити и прежалити синове, кћери, браћу, сестре, мајке, очеве, кумове, рођаке, пријатеље и све оне који су у животу идворских паора нешто значили. Запуштена банатска (идворска) равница чекала је раздрљених недара жуљевите паорске руке да наставе тамо где су прекинули. Јер како пословица каже: Земља тражи слугу, а не господара, а Бог је проклео Адама и Еву изгнавши их из врта Едемског. "Са зноја лица својега јешћеш хљеб, докле се не вратиш у земљу од које си узет; јер си прах, и у прах ћеш се вратити."

ИДВОРСКИ АЛБУМ

Цвејин Милица и Рада

Мећавин Мила са супругом и ћерком Невеном

Свадба Николић Драге, 1924

Цвејин Светислав Цета, Каменко и Зорица

Хација Влада, 1940.

Симонов Војин, калфа
Учествовао на изградњи
дома културе

Сеоски скуп

Детаљ са свадбе

Идворци на слави у Ченти, 1935.

Сеоска господа

Први аутомобил

Лакичин Сима, Цвејин Рада, Калин Душан

Николић Баћанов Жика, Бановац

Николић Жика, Живковић Душан, Станков Милушка
Велика Госпојина

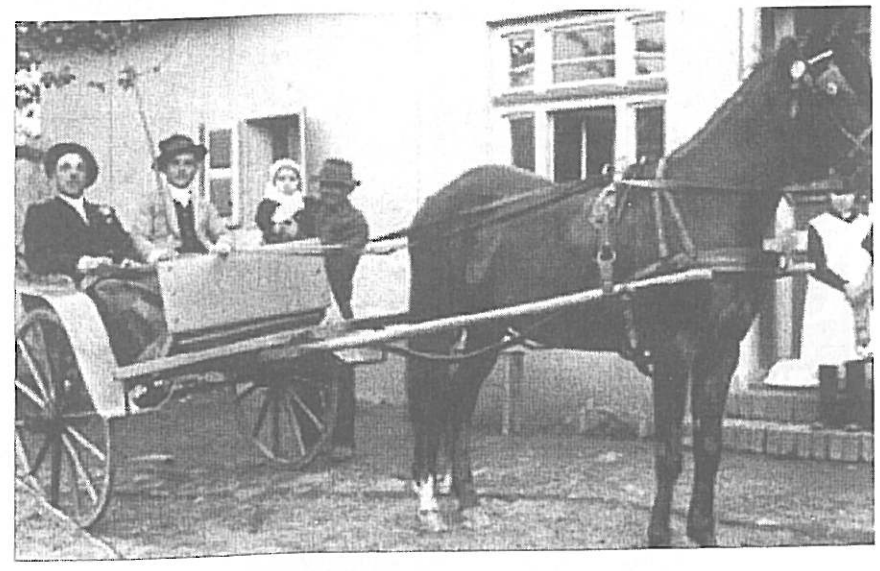

Русов Лаза, Симонов Жива Шемпа

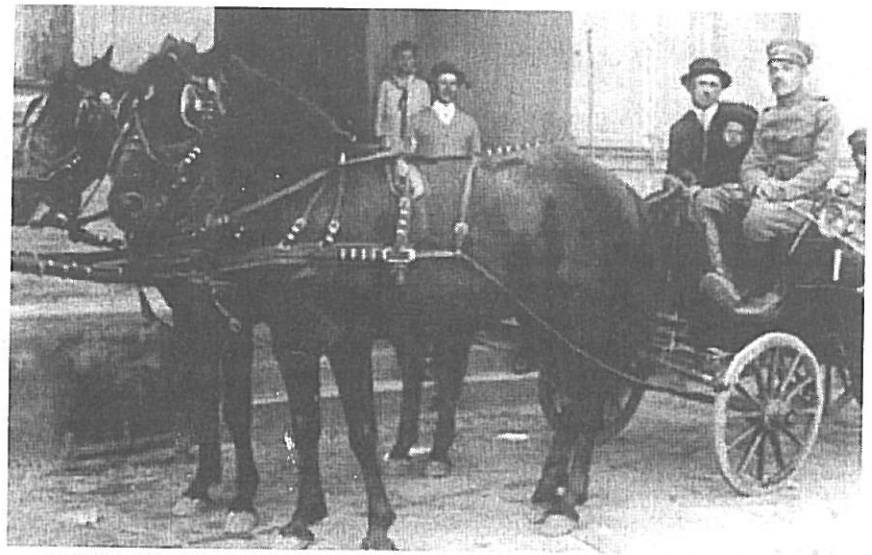

Вуков Лаза

Вулетин Жарко, Лишин Веса
Велика Госпојина, слава у Идвору

Вуков, Стојанац

Шишање оваца

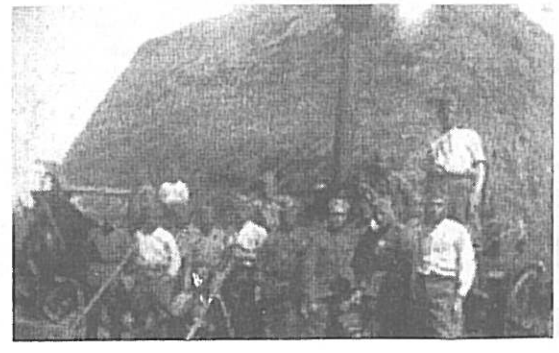

Балирање сена, 1940.

Вршидба у Идвору

Моба код Ђукић Милана

Моба спремна за крушење кукуруза у домаћинству Ђукић Милана

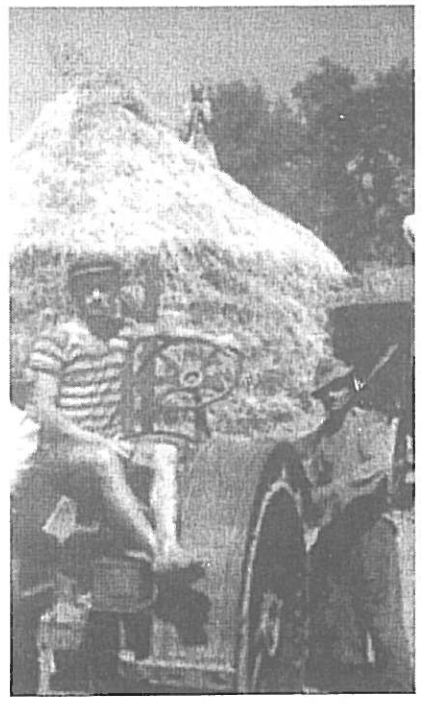

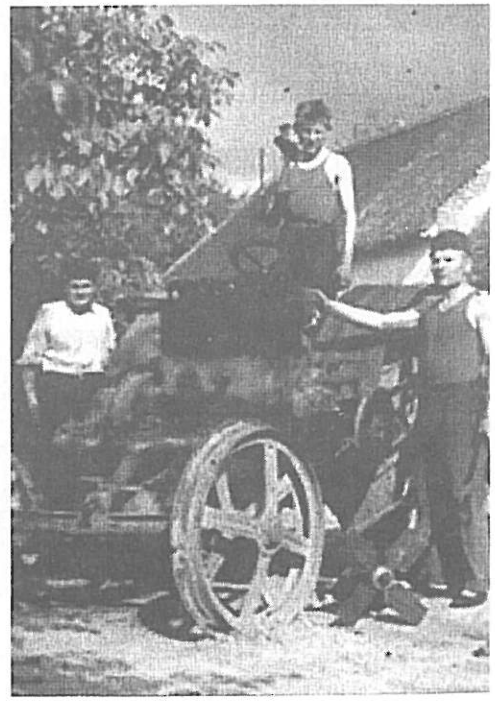

Вредни Идворци

Идворски аласи

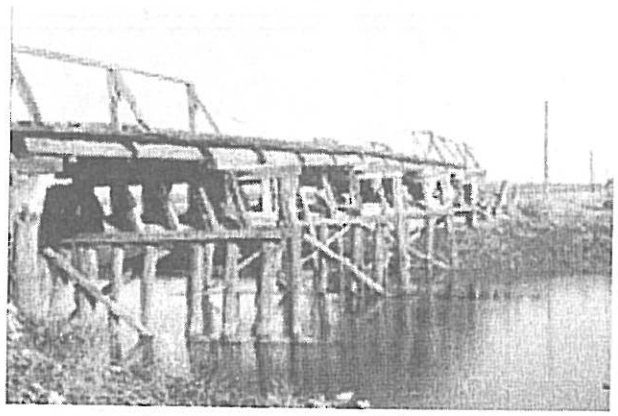

Ћуприја на Тукошу код Идвора

Поправка ћуприје

Скела

Ученици идворске школе

Вуков Лаза

Вуков Мирко

Вуков Лаза, Војник војске Краљевине Југославије

Белић Рада Суља, Тодоров Ђока, Белић Јоца
у партизанима

Мобилисани за Недићеву војску

Породица Тодоров

Светозар Вета и Лаза

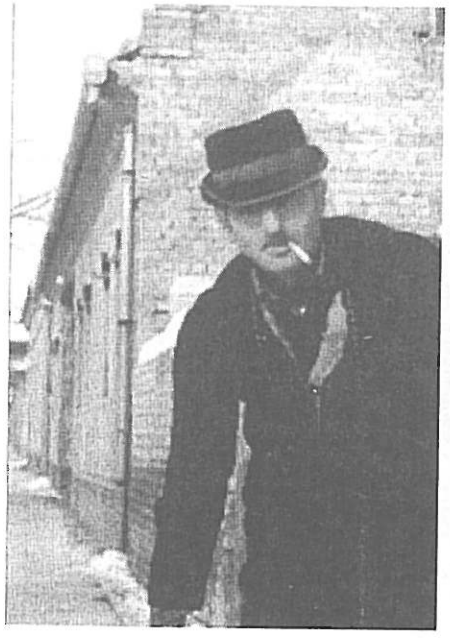

Предраг и Јулка са унуком

Слава са супругом Мирјаном и ћерком

Најмлађи члан фамилије,
Славина ћерка Југослава

Слава Тодоров
Шамовљов

БИОГРАФИЈА

Слава Тодоров рођен је 6. 11. 1956. године у Идвору, од оца Предрага и мајке Јулке, рођене Ердељан. Основну школу учио у Идвору, ТВ механичарски занат у Панчеву, ВШ за организацију рада у Новом Саду, ФОН у Београду. Ожењен Мирјаном Симонов из Фаркаждина. Једно дете, ћерка Југослава. Живи и ради у Идвору.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Др. Милан И. Бајић, Ковачица економско географска монографија
2. Радован Самарић, Мехмед - Паша Соколовић
3. Душан Поповић, Срби у Банату до краја XVIII века
4. Јован Ердељановић, Срби у Банату
5. Васа Стајић, Велики Кикиндски Диштрикт
6. Срећко Милекер, Историја банатске војне границе 1764 - 1873.
7. Срећко Милекер, Историја града Панчева
8. Др. Димитрије Кириловић, Мађаризација Срба у Угарској
9. Б. Дамјанов, Елза Хеш, Преглед развоја занатства на подручју удружења занатлија Панчева, Ковачице и Алибунара
10. Т. Корачић, О развоју фудбала у Војводини
11. Илија Јовић, Развој, организација и нормативно уређивање заштите од пожара
12. Др. Д. Попов, Мокрин у револуцији
13. Славко Веселинов Црни, Баранда, сећање на свој завичај
14. Зоран Петровић, Село Сакуле, а у Банату
15. Б. Петрановић, М. Зечевић; Југославија 1918 - 1988
16. Михајло И. Пупин, Са пашњака до научењака
17. Ива Матовић, Михајло Идворски Пупин (И. Матовић)
18. Михајло видаковић, Девета Војвођанска бригада
19. Архив Црквене општине Идвор
20. Петар Идворац, Црепаја 1660 - 1918
21. Др. Душан, Ј. Поповић; Срби у Војводини I - III
22. Срета Д. Миловановић; По равном Банату
23. Историјски архив Панчево, Народни одбор општине Идвор
24. Део грађе коришћен је по казивању Белић Славка, Мићавин Миле, Стојић Стеве Дике, Вуков Славка Шола, Андрејин Марка, Мошоринац Обрада, Вулетин Жарка, Закић Душка, Николић Славка, Жарков Слободана.

САДРЖАЈ

ОПШТИ ДЕО
ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД

ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ИДВОРСКОГ АТАРА 7
Геолошки састав тла 7
Климатске прилике 8
Температура ваздуха 8
Температура земљишта 9
Ветрови 9
Влажност ваздуха 10
Облачност и осунчавање 11
Падавине и остале атмосферске појаве 11
Хидрографске прилике 11
Подземне воде 12
Површинске воде 13
Педолошки састав тла 14
Биљни и животињски свет 16

ДРУГИ ДЕО
ИСТОРИЈА БАНАТА ДО XVII ВЕКА

НАРОДИ НА ТЛУ БАНАТА ДО СЕОБЕ НАРОДА 21
БАНАТ У ДОБА СЕОБЕ НАРОДА 21
НАСЕЉАВАЊЕ СЛОВЕНА ПО ПАНОНСКОЈ НИЗИЈИ-БАНАТУ 22
ШИРЕЊЕ ХРИШЋАНСТВА 23
НАСЕЉАВАЊЕ МАЂАРА ПО ПАНОНСКОЈ НИЗИЈИ-БАНАТУ 23
СРБИ У БАНАТУ У XV ВЕКУ 23
СРБИ У БАНАТУ У XVI ВЕКУ 24
СРБИ У БАНАТУ У XVII ВЕКУ 25

ТРЕЋИ ДЕО
ИДВОР, А У БАНАТУ

ИСТОРИЈА ИДВОРА 29
Велика сеоба Срба 1690. године 30
Куга у Идвору 1736.-1737. године 31
ПРЕСЕЉАВАЊЕ ИДВОРАЦА СА СТАРОГ СЕЛА НА САДАШЊЕ МЕСТО ПОСТОЈАЊА ИДВОРА 33
СЕОБА СРБА ИЗ ПОМОРИШЈА И ПОТИСЈА У БАНАТ (ИДВОР) И РУСИЈУ 34
Формирање Банатске земаљске милиције 37
Формирање илирског пешадијског пука 38
Формирање немачког пешадијског пука 38
Сеоба Срба из Кикиндског дистрикта у Идвор 38
Индивидуална расподела земље идворским граничарима 39

IV ДЕО
ИДВОР У XIX ВЕКУ

ИДВОР У XIX ВЕКУ 51
Прве фамилије у Идвору 52
ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ИДВОРУ 58
ИЗГРАДЊА ШКОЛЕ У ИДВОРУ 60
Мајска скупштина у Сремским Карловцима 64
Стеван Книћанин 69
МИХАЈЛО И. ПУПИН 71
Списак Пупинових патената 92
О ПРЕЗИВАЊУ И НАДИМЦИМА 100
О стварању надимака 101
Поседовни односи 102
ВОЈНА КРАЈИНА 103
НАЦИОНАЛНО ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ 107
Земљорадња, виноградарство, сточарство, лов, риболов 107
Занати, трговина 108

V ДЕО
ИДВОР У XX ВЕКУ

ИДВОР У XX ВЕКУ 118
ИДВОР У I СВЕТСКОМ РАТУ 120
Идворци погинули у првом светском рату 120
Мећавин Стева Лала 126
ИДВОР ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 127
Сеоска власт 128
Трговина 130
Занатство 130
Бербери 133
Ковачи 134
Форшпанције 135
Јавни бунари 135
Сережани-пољочувари 136
Парипаши 136
Кравари 137
Гуљаши 137
Свињари 137
Свињокољ-свињска даћа 138
ВАТРОГАСНО ДРУШТВО 139
НАРОДНИ ДОМ МИХАЈЛО ПУПИН 142
КУЛТУРНИ ЖИВОТ 144
СОКОЛСКО ДРУШТВО 146
ФУДБАЛСКИ КЛУБ 147

VI ДЕО
ИДВОР У II СВЕТСКОМ РАТУ

ИДВОР У II СВЕТСКОМ РАТУ 153

АПРИЛСКИ РАТ 153
Заробљени Идворци у II светском рату 155
ИДВОРЦИ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ 157
ИДВОР У ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ 161
ПРИПРЕМЕ ЗА ОДБРАНУ ЗЕМЉЕ И ПОЧЕТАК УСТАНКА 167
Стање у ковачичком срезу непосредно пред рат 169
Организација и припрема Идвораца за устанак 170
Шувак Павле Паја 170
Хапшења у Идвору 170
ОЖИВЉАВАЊЕ ПОКРЕТА У БАНАТУ 1943. ГОДИНЕ 171
Успостављање везе Идвораца са партизанима 172
Одлазак Идвораца у партизане 173
Паљење општинске зграде у Идвору 173
Идворски велики транспорт 174
Прелив 177
БОРБЕ СА КОЗАЦИМА 180
Покушај мобилизације у Недићеву војску 180
ФОРМИРАЊЕ СРЕСКОГ КОМИТЕТА СКОЈ-а 181
Погибија Жике и Буће 182
ОСЛОБАЂАЊЕ ИДВОРА 183
Војна станица 186
Идворци који су погинули у току II светског рата 190

ИДВОРСКИ АЛБУМ 193
БИОГРАФИЈА 211
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА 213
САДРЖАЈ 215